

Könyvtár- és információ- tudomány

Általános kérdések

74/2013

CRONIN, Blaise: The waxing and waning of a field : reflections on information studies education. – Bibliogr. In: Information Research. – 17. (2012) 3.

Egy szakterület növekedése és csökkenése: reflexiók az információtudományi képzésről

Könyvtárosképzés -felsőfokú; Könyvtártudomány; Könyvtártudományi szakirodalom; Publikálás -tudományos kiadványoké

A könyvtártudomány területén gyakran találkozhattunk a jövőre vonatkozó jóslatokkal. Az 1970-es években született az a jóslat, hogy 2000-re az információs szakembereket ki fogják szorítani az online rendszerek. A közvetítők szerepe valóban csökkent, de nem az előre jelzett mértékben. Hasonló jóslatokkal ma is találkozunk.

Természetesen számos változás tanúi vagyunk, ami különösen igaz a brit és az amerikai környezetben. Jelentősen csökkent a könyvtárba járó egyetemi hallgatók száma, csökkentek a könyvtári költségvetések, Nagy-Britanniában közkönyvtárakat zárnak be, és jó néhány könyvtárosképző intézmény is megszűnt vagy beolvadt más szervezeti egységekbe. Ezek a változások furcsa módon egybeestek azzal, hogy a könyvtártudományi kutatás egyre fontosabb lett, és

sok tekintetben közel került a tudományos világ más részeihez. A könyvtártudomány viszonylag rövid idő alatt hosszú utat járt be, többek között szervezeteinek (ALA, Library Association, FID, Aslib stb.) létrehozása, átalakítása és átnevezése terén. A legújabb fejlemény ezen a téren, hogy az *American Society for Information Science and Technology* nevéből el kívánják venni az *amerikai* jelzöt, hogy a szervezet nemzetközi jellegét hangsúlyozzák.

Mindeközben a könyvtárosképzés is messzire jutott azóta, hogy 1887-ben létrejött a Melvil Dewey kezdeményezte könyvtárgazdasági iskola. A szakterület fejlődésében olyan állomások voltak, mint az információ-visszakereséssel kapcsolatos cranfieldi vizsgálatok az 1960-as években. Ez nagyjából egy időben történt azzal, hogy Eugene Garfield közreadta a Science Citation Indexet. A bibliometria (tudománymetria és a többi rokon területe) is figyelemre méltó ütemben fejlődött. Megingathatatlan szakmai kezdeteitől indulva a könyvtártudomány lassan kialakította a kutatás iránti érzékenységet, amiben megteremkenyítő, bár sokszor alulértékelt hatása volt Paul Otlet és Henri La Fontaine munkásságának, de megemlíthetjük Bradford törvényét, valamint Pierce Butler An introduction to library science című könyvét, amelyben egyaránt érvelt a tudományos alapok megteremtéséért, a kutatás szociológiai alapjainak alkalmazásáért és a történeti tudatosság megteremtéséért.

A könyvtártudomány javíthatatlanul kulturális természetű, mivel kutatási kapacitásának megerősítése érdekében elméleteket importál és adaptál. Hatással volt rá a strukturalizmus, a funkcionalizmus, a pozitívizmus és a hermeneutika. Gyengesége a módszerek heterogenitása, és gyakran jellemzik a hamis szembeállítások: értékek vagy bizonyítékok, kvalitatív vagy kvantitatív stb. Bár rendelkezésre áll a kutatás eszköztára, így a folyóiratok, a konferenciák, a szakmai testületek, az akkreditációs mechanizmusok, gyakori a „vegyes felvágott” jellegű vagy módszertanilag gyenge publikáció. Nem ritkák a „... információs igényei”, Publikációs trendek a ... területén” típusú írások,

amelyek vajmi kevés általánosításra adnak módot. Bár szinte minden „belefér” az információs viselkedés vizsgálatába, alig van valaki, aki nem bennfentesként ismerné az ezzel kapcsolatos tanulmányokat.

Az 1960-as és nyolcvanas évek között jelentősen nőtt a publikációk száma, továbbá a kilencvenes évek végétől jelentősen nőtt azoknak a száma, akik más tudományterületekről hivatkoznak a könyvtártudományi írásokra.

A korábbinál robusztusabb és a kutatást jobban középpontba állító képzés az *iSchoolok* 2005-ös indulásával valósult meg. Ma 36 van ezekből. Egy részük könyvtár- és információtudományi jellegű, de vannak számítástechnikai vagy információtechnológiai profilúak is. Ugyanakkor a doktori témavezetők több mint fele nem könyvtártudományi végzettséggel rendelkezik.

(Koltay Tibor)

75/2013

LLOYD, Annemaree: Information literacy as a socially enacted practice : sensitising themes for an emerging perspective of people-in-practice. – Bibliogr. In: Journal of documentation. – 67. (2012) 6., p. 772-783.

Az információs műveltség mint társadalmi gyakorlat

Használói szokások; Informatika

Az információs műveltség korábbi szemlélete összekapcsolható azzal az új megközelítéssel, amely társadalmi-kulturális gyakorlatként úgy írja le, mint összetett, közösségi természetű, tehát azonos helyen található és egy adott környezetben tevékenykedő emberek gyakorlatát. Elméleti háttere az, hogy a társadalmi valóság összetevői a mindennapi élet alapját képező gyakorlatból állnak össze. Emellett merít a konstruktivista, gyakorlat-orientált kutatásból és a szituációhoz kötött megismerés elméletéből is. Az információs műveltség szemléletének tehát az egyéntől a közösségi gyakorlat irányába kell elmozdulnia.

Amikor egy információs környezettel először szembesülünk, és értelmezni próbáljuk, ösztönzést érzünk arra, hogy kapcsolódjunk az adott információs eszközökhöz, technológiákhoz és egyezségekhez. Ez a folyamat nem lineáris, a tudást a nem tudás követheti, amikor az információs környezet összetettebbé válik. Munkahelyi kutatások azt mutatják, hogy fel kell ismernünk azokat a meghatározott diskurzusokat, amelyek az adott szervezet vagy közösség tudástartományát képviselik.

Az első fázisban kapcsolatba lépünk az információs környezet ismeretelméleti módozataival, amelyek a szabályalapú, kanonizált, objektív, tárgyyszerű és reprodukálható tudást reprezentálják. Ahogy a kezdők gyakorlottabbak lesznek, egyre jobban elmélyülnek információs környezetükben, és hálózatosan kapcsolódnak a környezetükben már helyzetbe hozott, beágyazódott társaikhoz. Kialakul a szakértelmük, ami lehetővé teszi, hogy saját maguk és mások tapasztalatai alapján értékeljék az információt.

Az információs műveltség megvalósulása-megvalósítása értelemmel bíró cselekvések sora. Ontológiai szempontból ez annak megértése, hogy mi alkotja az információt. Az információs műveltség egyeztetett gyakorlatként is megvalósulhat. Az olyan, közösségi részvételen alapuló társadalmi tevékenységeket, mint az információs műveltség, a résztvevők közös megegyezés útján, a hagyományokat tükrözve alakítják. Alapjuk olyan diskurzus, amelyben normatív, nem rutinszerű megegyezés születik arról, mi fogadható el információnak vagy tudásnak, továbbá milyen tevékenységek elfogadhatók az információs műveltség gyakorlása során. Közösségi jellegénél fogva az információs műveltség nemcsak a cselekvés eszközeivel köt össze, hanem önazonosságunkat is formálja, és megadja helyünket az adott társadalmi kontextusban.

A gyakorlat architektúrája is alakítja az információs műveltséget. Strukturálja és szervezi az információs környezetet, amely összefügg a szabályokkal és előírásokkal, a kapcsolatokkal és értékekkel, valamint a testi-anyagi tényezőkkel. Amit ugyanis csinálunk, az testileg is érzékelhe-

tő. Az információs műveltség az egész személyiség tevékenysége. Ezért sem korlátozható az információs készségekre.

A gyakorlat lehetőségei és korlátai előre megbecsülhetők. Az információs műveltség gyakorlata nem szigetelhető el környezetétől, amely azokban jön létre, akik gyakorolják, és ahogyan az adott szakterületre reflektálva tevékenykednek. Az információs műveltség ezért a résztvevők azonos helyen levő és a részvételben osztozó közösségének a társadalmi, anyagi-gazdasági és történeti feltételeknek megfelelő cselekvése.

(Koltay Tibor)

Történet

76/2013

SEARING, Susan E.: „The special collection in librarianship” : researching the history of library science libraries. – Bibliogr. In: Journal of education for library and information science. – 53. (2012) 4., p. 225-238.

A „könyvtartudományi különgyűjtemény”: a könyvtartudományi könyvtárak történetének a vizsgálatá az Egyesült Államokban

Könyvtártörténet -nemzeti; Könyvtartudományi kutatás; Könyvtartudományi szakkönyvtár

Egykor valamennyi könyvtartudományi tanszéknek volt saját könyvtára: ma már nem sok maradt belőlük. A tanulmány elsőként tekinti át a tanszéki könyvtárak „tündöklését és bukását”, adatokkal szolgál állományukról, személyzetükről, költségvetésükről és szervezetükről.

Kiindulásképpen a szerző egy könyvtár, a *University of Illinois, Urbana-Champaign* könyvtartudományi tanszékén 1943-ban létrejött és 2009-ben a központi könyvtárba olvasztott szakkönyvtár példáján illusztrálja a problémát (hány ilyen létesült, mikor szűntek meg, miért stb.). A téma feldolgozását az adatok összegyűjtésével kezdte, melyhez egy hallgató, *Susan H.*

Kennedy publikálatlan kutatási jelentése (1970) szolgált kiindulásul 34 könyvtár alapításának a feltérképezéséhez. További információkat nyert a szerző a tanszéki katalógusokból és beszélgetésekből, majd hat évtized felméréseinek az eredményeit tekintette át *Wilson* (1937), *Bunn* (1961), *Kaser* (1964), *Kennedy* (1970), *Gwyn*, *Boyd*, *LaBorie* (1974), *Dawson* (1989) munkáinak elemzésével.

A felmérések után a rendelkezésre álló adattárakat vizsgálta, melyeket az Amerikai Könyvtáros Egyesület (ALA) szponzorált: az 1977. évi kötet negyvenhat akkreditált és tizenhét nem akkreditált intézményről közölt adatokat, részletesen beszámolva mind a különgyűjteményként, mind az integrált gyűjteményként működő szakkönyvtárakról. A fentiekén kívül kevés publikáció látott napvilágot, kivéve a hatvanas évek végét és a hetvenes évek elejét. Ezekben két nagy téma dominált: a különálló gyűjtemények vagy integrált gyűjtemények vita, valamint a könyvtárosok együttműködése és kapcsolatai. Érdeemes megemlíteni, hogy a többkötetes könyvtártudományi enciklopédia (ELIS) nagy teret szentelt történetüknek és helyzetüknek (1975).

A jövő kutatási témái közül először a már megkezdett irány folytatását jelöli ki a szerző: a szakkönyvtárak kronológiáját kell kiegészíteni és befejezni. További kutatást igényel még annak tisztázása, milyen szerepet játszottak az ALA akkreditálási szabványai e könyvtárak létrehozásában és fenntartásában. Érdeemes lenne kideríteni, milyen mértékben befolyásolták a könyvtárak fejlődését a tanszékvezetők, illetve a könyvtárvezetők. Fontos lenne, hogy a könyvtárosokra és a felhasználókra is kiterjedjen a vizsgálódás. Számos intézményben maradtak fenn intézménytörténeti források és emlékek, melyek alapján esettanulmányok készíthetők. A végső cél a könyvtártudományi képzés szélesebben értelmezett történetébe ágyazott, a részletkérdéseket is kibontó alapos könyvtártörténet elkészítése. (A tanulmány végén bőséges szakirodalom szerepel.)

(*Murányi Lajos*)

Kutatás

Lásd 76, 120

Tudománymetria, bibliometria

77/2013

LASDA BERGMANN, Elaine M.: Finding citations to social work literature : the relative benefits of using Web of Science, Scopus, or Google Scholar. – Bibliogr. In: *The journal of academic librarianship*. – 37. (2012) 6., p. 370-379.

A Web of Science, a Scopus vagy a Google Scholar használata hivatkozások keresésére a szociális munka irodalmában

Adatbázis; Elektronikus dokumentum; Folyóirat; Hivatkozás

Az Albany Egyetem (New York) 556 oktatójának véleménye alapján a szakterület öt vezető folyóirata (a *Social Service Review*, a *Social Work Research*, a *Journal of Social Service Research*, a *Child Abuse and Neglect* és a *Research on Social Work Practice*) 2005. évi hivatkozásait elemezték. Az eredmények azt mutatják, hogy a webes dokumentumok és a nyílt hozzáférés korában nem elegendő a „fontos” dokumentumok idézettségének nyomon követése.

A *Web of Science* elég lehet a folyóiratok rangsorolására, viszont a legkevésbé teljes, ha a hivatkozó dokumentumok nagyobb számához akarunk jutni. Ha a tartalom minőségi értékelését akarjuk kapni, a társadalmi jólét témájában, akkor a *Scopus* kell előnyben részesítenünk, mivel nagyobb számú hivatkozást dolgoz fel, de lehetőleg mindkét adatbázist érdemes használnunk.

A *Google Scholar* a másik két adatbázishoz hasonló, használható eredményeket ad, viszont nem ellenőrzik a minőséget, és a hivatkozások számolása nem hasonlít a *Web of Science* és

a Scopus gyakorlatához. Ezenkívül a Google Scholar adatainak felhasználásakor számolni kell a dokumentumtípus, a minőség-ellenőrzés és keresőgépeknél jelentkező „levélszemét” kérdéseivel. Ilyen módon a hivatkozási adatok önálló forrásaként a Google Scholar nem feltétlenül olyan megbízható, mint a Web of Science vagy a Scopus. Ahhoz viszont, hogy a legteljesebb hivatkozási adatokat kapjuk, mindhárom forrást kell használnunk.

(Koltay Tibor)

78/2013

MAYERNIK, Matthew S.: Data citation initiatives and issues. – Bibliogr. In: Bulletin of the American Society for Information Science and Technology. – 38. (2012) 5.

Az adatokra való hivatkozás: kezdeményezések és problémák

Hivatkozás; Információszerzés; Publikálás -tudományos kiadványoké

Az adatokra való formális hivatkozás kezd megszokottá válni, bár jelenleg a tudományos publikációkban az adatok többnyire más formában, például a cikkek módszertani részeiben, szabad szöveges formában jelennek meg. A formális hivatkozások lehetősége ugyanakkor vonzónak mutatkozik az adatok előállítói, a repozitóriumok és a kutatások finanszírozói számára, mivel a tudományos kommunikáció folyamatának elszámoltatható részeivé válhatnak, hiszen az adatállományok hatása így jobban felmérhető. Az Amerikai Egyesült Államok több szövetségi ügynöksége mellett a DataCite is foglalkozik vele. A könyvtáraknak és adatközpontoknak ez a szövetsége adatállományokra kialakított DOI regisztrációt kínál.

Iránylevelek és ajánlások is születtek a hivatkozás módjára. Ezek a fejlemények két tényező együttes hatásának köszönhetők: a tudományos kutatások átláthatósága és nyitottsága iránti igény, valamint az adatoknak a webes környezetben

való azonosításához és összekötéséhez szükséges eszközök megléte. Az érdekeltek között ott vannak a kutatók és az adatközpontok, amelyeknek hasznára válhat az adatok jobb elérhetősége és használhatósága. A könyvtárak sokat tehetnek ezen a területen, például azért, mert vannak tapasztalataik a DOI és más állandó azonosítók használatával kapcsolatban.

Az adatokra való hivatkozás iránti érdeklődés mozgatórugói között van az az óhaj, hogy megértsük az adatok használatát és hatását; hogy elősegítsük az adatgyűjtemények létrehozásával és kezelésével kapcsolatos érdemek elismerését. Cél az is, hogy előmozdítsuk a tudomány és az adatok átláthatóságát. Ezek az indítékek azonban kevés ösztönzést adnak az adatok használoknak ahhoz, hogy ténylegesen formálisan hivatkozzanak adatokra. Az adatok számos jellemzője megnehezíti a hivatkozást, ezért az ezzel kapcsolatos kezdeményezések során három dolgot kell szem előtt tartani. A hivatkozásokat a nagy adatgondozó intézmények kontextusában kell előmozdítani, ugyanis ami nincs archiválva, arra nem tudunk hivatkozni. Az adatkészletek jellegzetességei gyakran nem megkülönböztethetőek. Ezenkívül nagyon fontos az egyszerűség, különösen most, amikor a hivatkozás még nem szokásos tevékenység.

A hivatkozások homályossága mellett az is nehézséget okoz, hogy a kutatói közösségek kulturális normái nehezen változnak, márpedig ma a lektorált folyóiratokból kapott hivatkozások jelentik az érdemet. Hogy az adatokra való hivatkozás elfogadott legyen, világos ajánlásokra és szabályokra van szükség. Az adatok felhasználóinak pontosan tudniuk kell, hogy mit kérnek tőlük, mire, mikor és hogyan kell hivatkozniuk.

(Koltay Tibor)

Lásd még 128

Könyvtár- és tájékoztatásügy

Általános kérdések

79/2013

ABRAM, Stephen: Time to consider 2020? In: Information outlook. – 16. (2012) 6., p. 29-31, 33.

Mi lesz 2020-ban?

Információtechnológia; Jövő könyvtára; Prognózis

A szerző azt a kérdést járja körül, hogy az ezredfordulón született gyerekeket milyen információtechnológiai környezet fogadja majd 20 éves korukban.

2020-ra a könyvtár ott lesz mindenütt, az év minden napjának minden órájában. A „kihelyezett” könyvtárosok jelentősége megnő, fő feladatuk a konzultáció, a tanácsadás, a képzés és a tartalomfejlesztés lesz. A könyvtár az épület helyett a programok, a kutatás, az együttműködés, az alkotás és az oktatás tereként fog szolgálni.

A felsőoktatásban különösen mélyrehatóak lesznek a változások. Az osztályterem kitágul, azonnal elérhetőek lesznek a szakértők és a sztárvendégek is.

Az internetes keresések komplexebbé válnak, előtérbe kerülnek az azonnali információs igények. Az új kommunikációs módok megváltoztatják a használókhoz való viszonyt és a használók egymáshoz való viszonyát is.

A hozzáférés sebessége drámai módon megnő, ezzel együtt csökken az egységnyi költség. Eltűnnek a falak az otthon, a munkahely, az osztályterem és a munkahely között. Az otthoni hozzáférés több alkalmat teremt a távmunkára. Az olcsó táblagépek és a megosztott hozzáférési eszközök (pl. a könyvtárban) új lehetőségeket kínálnak az információk beszerzéséhez, a tanuláshoz és a csoportmunkához. Csökken az eszközök helyfüggősége, az új típusok a használó pillanatnyi tartózkodási helyéhez automatikusan

választják ki a megfelelő interfészt, és a használó profilja ennek alapján dinamikusan frissül.

A régebben létrehozott és szerzői jogilag már nem védett anyag kritikus tömegét sikerül digitalizálni, emellett – egy kiválasztott használói kör számára – a legfontosabb kurrens tartalmak is digitalizálva állnak majd rendelkezésre. A szerzői jogi kérdéseket nemzetközi méretekben fogják megoldani, és a könyvtárak elfogadott partnerek lesznek a hatékony és biztonságos információkezelésben.

A keresőrendszerek új dimenziókkal (pl. felhőkkel és egyéb vizuális elemekkel, keresési javaslatok feltüntetésével, podcastokkal és akár élő adatáramlást is magukban foglaló integrált tartalmakkal) bővülnek. Lehetővé válik a célzott, a többnyelvű, a vizuális és a vizuális taxonómiára épülő, sőt, a hangulati elemek és asszociációk szerinti keresés is („sentiment search”).

A fizetési rendszerek is óriási változáson mennek keresztül, a készpénzes és csekkes fizetést mind jobban kiszorítják a dinamikus, mobil és mikrofizetési módok.

A HTML5 nyelvre épülő rendszerek és applikációk gyorsan fejlődnek, kiterjednek a dokumentumok, könyvek, cikkek, zeneszámok, filmek, játékok és kiskereskedelmi cikkek felhő alapú adatbázisaira is. A könyvtáraknak ezen a téren is lesz szerepük, elsősorban a végfelhasználók felkészítésében és a vállalkozások összehangolásában.

2020-ra a virtuális kommunikációs eszközök proaktívabb integrált rendszerekké állnak össze, amelyek beépülnek a tanulási és kutatási folyamatokba, és a könyvtárak is ezek részét képezik majd. A közösségi hálózatok pontosabban fogják tükrözni a kapcsolatainkat. A munkaerőpiacon bizonyos közösségi oldalakon való jelenlét az alkalmazásnak is feltétele lehet.

A könyvtárakat nem az alapterület és az állomány nagyság alapján ítélik majd meg, hanem személyzetük és programjaik alapján. Sok

könyvtár indít akkreditált és diplomát adó oktatási formákat. A könyvtáros legfőbb tevékenysége az információs konzultáció és a tartalomkurátori munka lesz.

A ma is tapasztalható innovációs törekvések némelyike 2020-ra még nem fejlődik ki teljesen, de izgalmas potenciált mutat majd, pl. a valóságot és az internetet kombináló különleges szemüvegek („augmented reality glasses”), a mobiltelefonról is vezérelhető háztartási eszközök, a számítástechnikába beépülő mesterséges intelligencia vagy a gépi fordítás.

(Mándy Gábor)

80/2013

SCHMIDT, Birgit – SHEARER, Kathleen: Licensing revisited : open access clauses in practice In: LIBER quarterly. – 22. (2012) 3.

Újra a licencekről: a nyílt hozzáférésről szóló záradékok a gyakorlatban

Elektronikus könyvtár; Hozzáférhetőség; Megőrzés; Publikálás -tudományos kiadványoké; Szerzői jog

A nyílt hozzáférés növeli a kutatási eredmények láthatóságát és felhasználását, és a kutatásra fordított közpénzek megtérülésének maximalizálásával kecsget. Ennek ellenére a kutatók töredéke adja le közleményeit „spontán módon” valamelyik nyílt hozzáférést biztosító repozitóriumba, s bár egyre több intézmény és támogatást adó alap írja elő, hogy a publikációkat az egyetemi repozitóriumban kell elhelyezni, a leadott cikkek aránya makacsul alacsony. Ennek az lett az eredménye, hogy a repozitórium gyarapításának felelőssége a könyvtárosokat és/vagy a repozitórium vezetőjét terheli. A gyarapításnak ez a módja – melynek része a cikkek beszerzése, a jogok ellenőrzése és az archívumban való elhelyezés – idő- és munkaigényes feladat. A Nyílt Hozzáférésű Repozitóriumok Szövetsége (*Confederation of Open Access Repositories, COAR*), mely archiválási kezdeményezések és hálózatok globális egyesüle-

te, új stratégiát népszerűsít a gyarapítás egyes korlátainak a leküzdésére a kiadói licencekben a nyílt hozzáférésű archiválásról szóló záradék beiktatásával. E záradékokat a konzorciumok és a licenct nyújtó ügynökségek az egész világon annak a biztosítékának tekintik, hogy egy bizonyos kiadó valamennyi publikációja az intézményi repozitóriumban archiválendő. A dolgozat bemutatja néhány nyílt hozzáférésű archiválásról szóló záradék esetét, tárgyalja az archiválás nyelvének licencekbe építésének főbb akadályait, és néhány olyan stratégiát is ismertet, melyeket az intézmények alkalmazni tudnak az ilyen záradékoknál a kiadókkal folytatott tárgyalások során.

(Autoref.)

81/2013

SHILTON, Katie: Participatory personal data : an emerging research challenge for the information science. – Bibliogr. In: Journal of the American Society for Information Science and Technology. – 63. (2012) 10., p. 1905-1915.

A részvételen alapuló személyes adatok

Adatvédelem; Hozzáférhetőség; Megőrzés; Szoftver

A személyes adatok új osztálya jelent meg. A hagyományos kutatási és a hivatalos nyilvántartásokban tárolt adatoktól abban különbözik, hogy az adatgyűjtés alanyai számára is hozzáférhetők az adatok. Emellett többnyire egyének gyűjtik egyénekről. Formája lehet kép és szöveg, tartalma vonatkozhat a személyek tartózkodási helyére és mozgására.

A gyűjtéshez használható mobiltelefonok és táblagépek képességei jelenleg korlátozottak. Számos kutatólaboratórium és világégen foglalkozik viszont platformok fejlesztésével. A szoftverek koordinálják az adatgyűjtést, és döntenek az adatok helyi vagy központi (többnyire felhőben történő) tárolásáról. Ez már önmagában is – de a részvételen alapuló személyes adatok gyűjté-

se különösen – problémákat vet fel a magánélet titkossága szempontjából, főként azért, mert olyan adatok gyűjtéséről és elemzéséről van szó, amelyekhez eddig nem lehetett hozzáférni. Ki-hívásokat jelent a hozzáférés és a méltányosság szempontjából is.

A kérdés az, hogy ki ellenőrzi az adatok gyűjtését, elemzését és nyilvánosságra hozását. Ki az adatok tulajdonosa? A részvétel nem oldja meg ezeket a problémákat. Az adatok kezelése és megőrzése is kérdéses. Kényes természetű adatokról van szó, amelyekkel kapcsolatban felmerül, hogy egyáltalán meg kell-e ezeket őrizni.

(Koltay Tibor)

Lásd még 102

Nemzeti könyvtárügy

Lásd 85, 103, 104, 120

Együttműködés

Lásd 90, 118

Jogi szabályozás

82/2013

CHADWICK, Rebeca: Protecting open access to taxpayer-funded research : the rise and defeat of the Research Works Act. – Bibliogr. In: The serials librarian. – 63. (2012) 3-4., p. 296-304.

A közpénzekkel támogatott kutatások szabad hozzáféréseinek védelme: a tudományos munkákról szóló törvény megszületése és bukása

Hozzáférhetőség; Jogsabály -más területről; Publikálás -tudományos kiadványoké; Tudományos kutatás

A könyvtáros társadalom régóta a közpénzekkel támogatott kutatáshoz való szabad hozzáférés szószólója, míg az amerikai kongresszus rendszeresen olyan törvényeket hoz, melyek meg akarják gátolni a nagyközönséget, hogy ilyen információkhoz jusson. Egy olyan korban, amikor az olyan törvények, mint a SOPA (*Stop Online Piracy Act*) vagy a PIPA (*Protect IP Act*) a társadalom minden rétegében felháborodást váltott ki, a tanulmány azt vizsgálja, milyen hatása lehet a tudományos munkákról szóló törvénynek (*Research Works Act, RWA*) a tudományos publikálásra. Az RWA megbukott ugyan, de ismét fel fognak bukkanni hasonló jogszabályok. Könyvtárosként tudnunk kell e törvényekről, hogy időben elháríthassuk a miattuk várható károkat.

(Autoref.)

Könyvtárosi hivatás

83/2013

BORAUD, Anne: Décrochages dans l'imaginaire technique des bibliothécaires In: Bulletin des bibliothèques de France. – 57. (2012) 5., p. 11-13.
Res. angol, német és spanyol nyelven

Elszakadás a könyvtárosok megszokott technika-értelmezésétől

Információtechnológia; Könyvtárosi hivatás

Jelen korunkban elképzelhetetlen, hogy egy könyvtárossal folytatott beszélgetés során ne kerüljön szóba a technika, ami mindennapjaink szerves alkotóelemévé vált. A legegyszerűbb információ megkeresésekor is azonnal a számítógépet hívja segítségül mindenki, mivel a manuális információkeresés már régen elvesztette hagyományos szerepét. Sokan hanyatlásról, so-

kan új korról beszélnek. Vannak, akik a technika mellett, vannak, akik ellene szólnak. Nem új keletű vitáról van szó.

A technika fejlődése évszázadok óta vagy pró, vagy kontra magatartást váltott ki a kor emberéből, mindig az akkor éppen aktuális új technikai vívmánytól függően. A 18. század racionalista felfogása és vívmányai a szellem pallérozását tűzték ki célul, míg a tudás megosztását a 19. században már az állam is magáénak vallotta, strukturált közigazgatási és egyetemi rendszerének köszönhetően. A könyv, a tudás erőteljes szerepe a tudáshoz való hozzáférés erős vágyával párosult, így alapozva meg a könyvtáros hivatás politikai oldalát. A francia társadalomban mindez megvalósulhatott, hiszen olyan, a technika iránt rajongó elődök munkásságára támaszkodhattak, mint Eugène Morel, Ernest Coyecque, Charles Sustrac, akik az individualizáció elkötelezett híveként a technika minden eszközét terjesztették.

Ugyanekkor a politika is felhasználta mindezt, csak a saját eszméi megismertetése során. Az informatika mint egy „technikai transzfer”, úgy robbant be napi életünkbe, és szinte megkerülhetetlenné, elhagyhatatlanná vált. Kezdetben az információ egyetemes és átlátható elérése a demokrácia utópikus képét sejtette, de végül a használó publikum, a közösség menedzselése során a különféle elvek, elképzelések nemcsak politikai, elméleti, hanem gyakorlati módszerekben, tettekben öltöttek formát. Az információtechnológiai kommunikáció és a menedzsment nehezen voltak azonosíthatók, ezért a könyvtárosok egyiket sem részesítették előnyben a másik rovására, de nem is hanyagolták el őket egymás ellenében.

Az internet hatásait elemző Pierre Musso szerint a technikai eszközök és a közösségi gyakorlat szorosan összefügg. Termékenyítő hatással van a képzeletre, ugyanakkor kialakítja, meghatározza a technikai eszközök használatát is. A számos különféle ellenző és elemző véleménye alapján összegzésként talán leszögezhető, hogy a „technika közösségi, a közösség pedig technikai” jelenség. Éppen ezért küzdenünk kell

az ezzel kapcsolatos, eddig bevett szokásaink, ítéleteink ellen. A folkszonómia eredményei, a szociális hálók sokasága bizonyítja, hogy számos új dolog születik, alakul a felhasználók és a technika összjátéka folytán, amelyhez a könyvtárosnak nincs sok köze. Tudomásul kell venni, hogy a technikai eszközök pusztja jelenlététől, új e-könyv olvasóktól stb. nem lesz innovatív a könyvtár. Ehhez még szükséges a felhasználó a maga találékonyságával együtt.

Napjainkban sem a technika mesterének, sem rabszolgájának nem kell tartanunk magunkat, ezáltal okafogyottá válik a mellette vagy ellene szóló érvek felsorakoztatása is. Reménykedjünk abban, hogy ehelyett inkább a professzionalizmus fog utat törni magának. A katonai gyakorlatban alkalmazott két vezérszó – a stratégia és a taktikus – példáján meg kell értenünk, hogy nekünk, könyvtárosoknak a technikai és a közösségi eszközök taktikusainak kell lennünk, hogy a lehető legjobban kiaknázhassuk a magunkban és a technikában rejlő lehetőségeket.

(Pajor Enikő)

84/2013

FOSTER, Catherine – McMENEMY, David: Do librarians have a shared set of values? : a comparative study of 36 codes of ethics based on Gorman's Enduring Values. – Bibliogr. In: Journal of librarianship and information science. – 44. (2012) 4., p. 249-262.

Közös értékrendszerrel rendelkeznek-e a könyvtárosok? 36 etikai kódex összehasonlító vizsgálata

Könyvtáresetika; Könyvtárosi hivatás; Összehasonlító könyvtártudomány

A szerzők 36 nemzeti szakmai egyesület etikai kódexét tanulmányozták annak megállapítására, hogy a könyvtárosok vajon közös globális értékeket vallanak-e magukénak, vagy a politikai és kulturális környezet jelentősen befolyásolja a kódex tartalmát. Vizonyítási alapként Gormannak a könyvtárosságot jellemző nyolc

alapvető értékét – gondoskodás, szolgálat, szellemi szabadság, racionalizmus, műveltség és tanulás, egyenlő hozzáférés a rögzített tudáshoz és információhoz, a magánélet védelme és demokrácia – használták fel. Kvantitatív elemzést végeztek, hogy megtudják, melyik értéket tartalmazza mindegyik kódex. Mélyebben is elemezték a kódexeket annak felderítésére, hogyan jutnak kifejezésre bennük az egyes értékek. Azt találták, hogy a kódexek Gorman nyolc értékéből átlagosan ötöt tartalmaznak. A legnépszerűbbek közülük: szolgálat, a magánélet védelme, egyenlő hozzáférés, gondoskodás és szellemi szabadság. A legkevésbé népszerű a racionalizmus volt az összes kódexben. Néhány etikai kódex kihagyott bizonyos értékeket, mivel sajátos fókusszal rendelkeznek, mint például az amerikai őslakosok kódexe. A kódexek változatos formában fejezték ki az értékeket, például a magánélet védelmét néhány országban törvény mondja ki, de sok helyen nincs ilyen korlátozás. A gondoskodás és a demokrácia jelenléte hangsúlyosabb volt azokban az országokban, amelyek nemrég konfliktust vagy kolonializmust éltek meg. A szakma és az állam közötti kapcsolat volt a másik olyan terület, amely nagy változatosságot mutatott. Az ázsiai csendes-óceáni térség országai nagyobb hangsúlyt fektettek az állam hatalmára.

(Autoref.)

85/2013

POLÁČKOVÁ, Jana: Knihovnictví jako profese. 1. – Bibliogr. lábjegyzetben In: Čtenář. – 64. (2012) 10., p. 349-355.

A könyvtárosi hivatás, 1. rész

Könyvtárosi hivatás; Könyvtárügy története

POLÁČKOVÁ, Jana: Knihovnictví jako profese. 2. : nové profese v oboru – Bibliogr. lábjegyzetben In: Čtenář. – 64. (2012) 11., p. 388-391.

A könyvtárosi hivatás, 2. rész: új szakirányok

Könyvtáros -felsőfokú; Könyvtáros -középfokú, alafokú; Technikai segéderő

A tanulmány írója a könyvtáros hivatás értelmezésével és fejlődésével foglalkozik. Könyvtáros az, aki valamilyen szakképzettség megszerzését követően hivatásszerűen könyvtárosként dolgozik. (Egy könyvtárban nem mindenki könyvtáros, vannak technikai és adminisztratív munkatársak is.)

Csehországban könyvtárosnak a felsőfokú végzettséggel rendelkező és tudományos vagy adminisztratív tevékenységet folytató könyvtári munkatársakat nevezik. A szakma az európaihoz hasonló fejlődésen ment keresztül a századfordulóig, 1910-ben már 4451 általános népkönyvtára volt. (Szlovákiában rosszabb volt a helyzet: ott csak 100 egyesületi könyvtár működött, Kárpátalján pedig 50%-os volt az alfabetizmus.) Már az önálló Csehszlovákiában jelent meg az első könyvtári törvény 1919-ben; ezt a nyilvános könyvtárak rohamos fejlődése követte. A jogszabály szerint a könyvtáraknak kölcsönzőhelyiséggel, olvasóteremmel és kézikönyvtárral kellett rendelkezniük. A kisebb településeken könyvtári tanácsok alakultak, a 10 ezer lakos feletti településeken főhivatású könyvtárost alkalmaztak. Az 1919. évi törvény írta elő a nyilvános könyvtárakban a háromszintű végzettséget: a 10 ezernél nagyobb lélekszámú településeken a könyvtárosoknak az *állami könyvtáros iskolát* kellett elvégezniük, a 2-10 ezer lakosú helyeken állami *könyvtáros tanfolyam*, a 2000 lakosnál kisebb településeken *gyors tanfolyamok* elvégzése volt kötelező. A 20. század elejéig tudósok, tanárok, írók és más értelmiségiek dolgoztak a könyvtárakban könyvtáros képzettség nélkül. 1920-ban jelent meg a nyilvános könyvtárak számára egy *kézikönyv*, mely a legkisebb települések könyvtárosai számára tartalmazott könyvtári ismereteket, 1925-ben pedig az első *Csehszlovák könyvtártan*. Eszerint a könyvtárosnak – akár tudományos, akár népkönyvtárban dolgozik – főhivatásúnak kell lennie, tudományos, irodalmi és könyvtártechnikai ismeretekkel kell rendelkeznie; elvár-

ták az általános műveltséget, de a szakmaszeretet is előfeltétel volt, emellett rendszeretőnek, pontosnak is kellett lennie. A 20. század elején szorgalmat, türelmet, tűrőképességet, empátiát, pedagógiai készségeket, kedvességet, kritikus látásmódot, szolgálatkész hozzáállást vártak a hivatást választótól. Jól kellett ismernie nemzetének irodalmát és történelmét, de más népek irodalmának ismerete is követelmény volt.

A népkönyvtárakban legalább egy nemzetiség nyelvét tudni kellett, az államnyelven kívül pedig legalább két világnyelv ismeretét várták el (a német mellett az angolt, franciát vagy oroszot). A tudományos könyvtárakban előírás volt a klaszszikus nyelvek (görög, latin) ismerete is, de valamelyik nemzetiség nyelvén (lengyelül, ruszinul, oroszul vagy magyarul) is beszélniük kellett.

Az elvárások növekedése nyomán szükségessé vált a szakképzettség megszerzése is. 1905-ben indult az első szaktanfolyam, majd különböző könyvtáros iskolák alakultak. 1918-ban egy háromhetes, 1919-ben pedig már kéthónapos szaktanfolyam kezdődött, ahol bibliográfiai ismereteket, könyv- és könyvtártörténetet, katalogizálást, osztályozást és könyvtárvezetést is tanítottak. 1920-ban alakult az állami könyvtáros iskola, mely egyéves képzést nyújtott az oktatási minisztérium égisze alatt. Középszintű végzettséggel, érettségi nélkül is lehetett jelentkezni. A felvételi vizsga cseh és szlovák irodalomból, valamint a nagy világirodalmi művek ismeretéből állt. Az iskola megindulása után oktatási segédletek, publikációk jelentek meg; mind a tudományos, mind a népkönyvtárak számára képezték könyvtárosokat (9, illetve 5 vizsgát kellett tenniük.) 1921-től – a nagy német lakosság miatt – már német nyelvű oktatás is indult. Ezenkívül a közepes települések könyvtárosai számára minden nyáron szervezett egy háromhetes tanfolyamot a minisztérium. (A kétezer lakosnál kisebb falvakban dolgozó könyvtárosok hatórás képzést kaptak.)

1927-ben két- és négyszemeszteres képzés indult tudományos könyvtárosok számára a Károly Egyetem Bölcsészkarán; első docense *Tobolka* lett, a *Csehszlovák könyvtártan* szerzője. Ek-

kor bezárták az állami könyvtáros iskolát, de 1928-ban újra megnyitották. (A képzés hangsúlya a könyvtártechnikára került, melyben az amerikai iskolákhoz hasonlóan a gyakorlati könyvtári ismeretek domináltak.) Egyre bővült a tananyag: egyaránt fontos volt az elmélet és a gyakorlat is. A tantárgyak között szerepelt a könyvtáros szakma története és jelene, a katalogizálás, osztályozás és a könyvkereskedelem. A tudományos könyvtárakba készülők tanultak a kötelempéldányokról, a speciális dokumentumok katalogizálásáról, a bibliográfiáról, könyvkötésről, nyomdászatról, konzerválásról és restaurálásról is.

Az állami könyvtáros iskola kizárólag a nyilvános könyvtárak könyvtárosait képezte, a tudományos és nyilvános könyvtárak munkatársainak képzése kettévált. A két könyvtártípus közötti különbség olyan nagy volt, hogy nem tette lehetővé a közös képzést. Az egyetemi képzés, az állami könyvtáros iskola és a könyvtáros szaktanfolyamok generációkat képeztek, így a könyvtáros hivatás önálló lett.

A 20. század végéig a hivatás alapvetően az olvasókkal és a gyűjteménnyel való foglalkozást jelentette, így általános, gyarapító, bibliográfus, tájékoztató, katalogizáló és módszertanos könyvtárosokként specializálódtak. Miközben a szakmai elvárások alapjaiban nem változtak, a feladatok megvalósításához alkalmazott eszközök a 21. században folyamatosan és gyorsan változnak. Az IT nyomán a szakterületek és a szakmai elvárások is átalakultak, nőttek. A szolgáltatásokban ma már információs mérnökök, információs specialisták, információs tanácsadók, információbrókerek, rendszerkönyvtárosok kel- lenek.

A cseh könyvtári stratégia 2011-2015 között a szakma további differenciálódásával, új szakmai pozíciók megjelenésével és újradefiniálásával számol. A hivatás jövője elsősorban majd azokon múlik, akik a könyvtárakban és tájékoztatási intézményekben dolgoznak.

(Prókai Margit)

86/2013

DAVIS, Kate [et al.]: Connecting across continents : collaborative learning in a Web 2.0 world. – Bibliogr. In: New library world. – 113. (2012) 9/10., p. 415-428.

Kontinenseken átvívelő kapcsolat: közös tanulás a Web 2.0 világában

Információtechnológia; Könyvtárosképzés -felsőfokú; Oktatási módszer; Tanterv, óraterv; Távközpont

Az ausztráliai Queenslandi Műszaki Egyetem a legújabb könyvtári programok kifejlesztéséről indított egy izgalmas kurzust, amelybe a Stuttgarti Média Főiskola is bekapcsolódott a 2011. évi téli szemesztertől kezdődően. A kurzus középpontjában a web 2.0, a közösségi média világa és az online könyvtári közösségek kialakítása állt.

A Queenslandi Műszaki Egyetemen online workshopokat tartottak, amelyeket elektronikus tananyagokkal segítettek. Később gyakorlati szakemberek bevonásával rendeztek egy mini-konferenciát. Az online tananyagokat egy WordPress felületen tették elérhetővé. Stuttgartban a kurzus jellemzően személyes konzultációra épült, míg a mini-konferenciát az ausztrál előadókkal való élő skype kapcsolattal helyettesítették. A diákok személyes tanulási hálózatokon keresztül oszthatták meg tapasztalataikat egymással. Mivel a két egyetem tanulmányi rendje jelentősen eltér egymástól, nem lehetett a kurzust teljesen párhuzamosan tartani, így az ausztrál hallgatók mindig hetekkel korábban jártak az anyagban német társaiknál, mintegy mentori szerepben együttműködve velük.

Kifejezetten erre a kurzusra online tanulási környezetet hoztak létre. Ebben a hallgatók blogot készíthettek, ahol reflektálhattak a heti tananyagra és egymás hozzászólásaira is. A rendszer számos közösségi funkciót tartalmazott a

csoportmunka támogatásától kezdve a különböző formátumú tartalmak megosztásáig.

A diákok tapasztalatai alapján elmondható, hogy többen különböző szinteken álltak a web 2.0-s alkalmazások használatában, és különböző mértékben bíztak ezek használhatóságában, viszont a kurzus megmutatta, hogy a hálózatok kialakítása és az ezekben való aktív részvétel milyen fontos a személyes szakmai fejlődés és a könyvtári szolgáltatások szempontjából is. Az online környezetben történő játszva tanulás filozófiája segítette a diákoknak kilépni a komfortzónájukból, kísérletezni és kibontakoztatni kreativitásukat. A technológiával való játék önbizalmat adott ahhoz, hogy a későbbiekben is képesek legyenek alkalmazkodni a mindig változó információs világ kihívásaihoz.

A feladatok jellemzően egy-egy új könyvtári program, termék kifejlesztését célozták, amelynek során a használói igények figyelembevételével kellett innovatív megoldásokat kitalálni. A feladatokat csoportban teljesítették. A feladatok segítettek tapasztalati úton feltárni a közösségi alkalmazásokban rejlő lehetőségeket.

A német diákok számára kihívást jelentett az angol nyelv használata. A német hallgatók közvetlenül találkozhattak az ausztrál könyvtárak szemléletével, így a tananyag nemzetközi összehangolásban megmutatta a német könyvtárügy erősségeit és gyengeségeit is. Az ausztrál diákokkal való együttműködés egyben személyes kapcsolatok kialakítását is lehetővé tette.

Az ausztrál-német együttműködés sikere leginkább abban ragadható meg, hogy a diákok mind helyben, mind pedig nemzetközi szinten képesek voltak tanulócsoportokat alakítani és megtölteni tartalommal.

(Tóth Máté)

87/2013

DI MÉO, Nicolas: La formation des directeurs de bibliothèque de recherche en Europe In: Bulletin des bibliothèques de France. – 57. (2012) 5., p. 66-70.
Res. angol, német és spanyol nyelven

A tudományos könyvtárak igazgatóinak képzése Európában

Felmérés; Képesítés; Tudományos és szakkönyvtárak; Vezetés

A cikk az egyetemi és tudományos könyvtárak igazgatóinak képzését és képesítését tekinti át Európában. Az európai könyvtárigazgatók csak mintegy 30%-ának van PhD fokozata, legtöbbjük úgy véli, ez a végzettség hasznos (de nem létfontosságú) a könyvtár vezetéséhez. Sokan közülük az igazgatói poszt elnyerése előtt vettek részt vezetői képzésben (akár egyetemi tanulmányaik alatt, akár az élethosszig tartó tanulás keretében), és véleményük szerint e jelenlegi képzési kínálat kielégíti a leggyakrabban említett igényeket. Az európai igazgatók közül viszonylag kevesen tanultak vagy dolgoztak külföldön, de a szakmai és nemzetközi mobilitás várhatóan növekedni fog a jövőben.

(Autoref.)

88/2013

DILLON, Andrew: What it means to be an iSchool. – Bibliogr. In: Journal of education for library and information science. – 53. (2012) 4., p. 267-273.

Mit jelent ún. „iSchool”-nak lenni?

Könyvtárosképzés -felsőfokú; Könyvtárosképző intézmény; Tanterv, óraterv

Az informatikai tanszékek (iSchools) sokak szerint alapvető szakítást jelentenek a hagyományos könyvtárosképzéssel, ugyanakkor célszerűbb lenne azoknak az erőfeszítéseknek a jeleként értékelni őket, amelyek a hagyományos intézményes könyvtár- és információtudományi (LIS)

megközelítést kibővítik az információra és a használóra való koncentrálással. A tanulmány az iSchools jellemzőit elsősorban az intellektuális tartalom, az interdiszciplinaritás és a kutatások iránti elkötelezettség alapján mutatja be. A LIS-programoktól való eltérő voltak helyett helyesebb lenne az iSchoolokat olyan program mintaképeként kezelni, amilyenné számos könyvtár- és információtudományi kurzus válhatna.

(Autoref.)

89/2013

SOKOLOV, A. V.: O bednom magistre zamolvite slovo In: Naučnye i tehničeskije biblioteki. – (2012) 10., p. 5-15.

Szóljatok egy jó szót a szegény mesterképzős hallgatókért!

Könyvtárosképzés -felsőfokú; Tanterv, óraterv

Az 1999-ben indult bolognai folyamathoz Oroszország 2003-ban csatlakozott. 2010-ben lépett életbe a könyvtári-információs tevékenység számára szakmai előírásokat tartalmazó állami szabvány. Ez az ún. harmadik generációs szabvány a 2000. és a 2003. évtől abban különbözik, hogy a hasonló szakmai tevékenységekhez eltérő általános kulturális és szakmai kompetenciákat ír elő mind az alap-, mind a mesterképzésben. Az új szabvány a történelmileg kialakult képzési rendszer forradalmi és fájdalmas korszerűsítése. A külföldi mintákat követő forradalmi újítások mindig fájdalmasak; a látható végeredmény készítette a szerzőt arra, hogy részvétellel legyen a mesterfokú könyvtáros hallgatók iránt.

A szabvány bevezetése az egyes képzőhelyeken különböző tudományos és pedagógiai problémákkal járt. Az alapképzésben a szabvány szerint a tantervet ciklusokra és profilokra kell bontani, amelyek a szabvány által előírt kötelező tárgyakból és a képzőhely által meghatározott szaktárgyakból állnak. Az alapképzésben a hagyományos tantárgyak szerepelnek, ezek tartalmi és módszertani szempontból egyaránt

jól kidolgozottak. Az alapképzés valójában a korábbi képzés másolata, megvalósítása nem igényel különösebb erőfeszítést. A képzési idő a korábbi öt évről négyre csökken, ezt korszerű oktatási módszerek alkalmazásával kompenzálják. A rövidebb szakképzés hat a szakma intellektualitására, a mesterképzésnek ezt a negatív hatást kell kiegyensúlyoznia. Itt jelennek meg a tudományos-pedagógiai problémák.

A könyvtáros mesterképzésnek valójában nincs előzménye, nincsenek gyakorlati tapasztalatok, tananyagok, oktatók. Nem világosak a leendő hallgatókkal szembeni követelmények sem: lehet-e más szakos az alapképzés, kell-e szakmában eltöltött idő, milyen a mesterképzés kereskedelmi státusza?

Az egyetlen, teljes egészében a mesterfokú könyvtárosképzéssel foglalkozó dokumentum, az említett szabvány szerint a végzés után szakmai tevékenységet a tudomány, az irányítás és az oktatás területén lehet folytatni. A szabvány pontosan felsorolja azokat a kulturális és szakmai kompetenciákat, amelyekre az egyes területeken szükség van. Az eredmény a korszerű könyvtári intellektus szabványos modellje. Mivel a szabvány kötelező érvényű, a végzősöknek mindenben meg kell felelniük az előírásoknak. Ez háromféleképpen oldható meg. A mesterképzés – a pedagógiai szolgáltatások piacának része, – a könyvtári „agyelszivárgás” csatornája, – az intelligens könyves szakemberek *alma matere*.

Jelenleg Oroszországban a mesterképzés humánus változatára lenne szükség. Ennek megvalósítása azonban nincs előkészítve, a szabvány szerint a tananyagoknak interneten és helyi hálózaton is elérhetőeknek kell lenniük. A megoldás a tananyagok összeállítóinak kezében van, speciális mesterfokú műfajt kell alkotniuk. Az integrálnak is nevezhető műfajban a múlt tapasztalatait és a jövőképet kell egységbe foglalni. A mesterképzős hallgatóknak elméleti, általánosító, azaz metaelméleti ismeretekre van szükségük. Az egységes szakmai világnézet feltelez egy konceptuális magot, amely köré a szakismeret konkrét elemei összpontosíthatók.

A munkát tehát a magtananyag kidolgozásával kell kezdeni, és erre kell a szabvány által előírt nyolc alaptantárgyat építeni. Ez a munkamenet segít a hallgatóknak abban, hogy önállóan tájékozódjanak a szakismeretek rendszerében és kialakítsák saját világnézetüket. A „mesterfokú integrál” metaelméleti bevezetés a mesterfokú könyvtárosképzésbe, segíti a rendszerben az eligazodást. Tartalma a szabványból hiányzó metaelméletekkel kiegészített szabványos tantárgyak listája, mint az információ filozófiája, az infokommunikációs tudományok rendszere, a könyvkultúra története. A tankönyv 12 fejezetből áll, terjedelme legfeljebb 25 ív, (fejezetenként átlag 2 ív), az egyes fejezetek két részből épülnek fel: az ismert metaelméleti ismeretek (bibliográfiával kísérve) és az aktuális, megoldásra váró problémák.

(*Viszocsekné Péteri Éva*)

Lásd még 74

Egyesületek

90/2013

LOR, Peter Johan: The IFLA-UNESCO partnership 1947-2012. – Bibliogr. In: IFLA journal. – 38. (2012) 4., p. 269-282.

Res. francia, német, spanyol és orosz nyelven

Egyesület -könyvtári -nemzetközi; Együttműködés -nemzetközi; Nemzetközi szervezet

1947-ben az IFLA együttműködési megállapodást írt alá az újonnan létrejött UNESCO-val. A cikk az IFLA és az UNESCO közötti kapcsolatot tekinti át 1947 óta, és elemzi, mivel járult hozzá ez a kapcsolat a nemzetközi könyvtári és információs közösség fejlődéséhez. A szerző három időszakra osztja az áttekintést: (1) 1947-től 1977-ig, amikor az IFLA szorosan együttműködött az UNESCO Könyvtári Főosztályával (később a Dokumentációs, Könyvtári és Levéltári Osztállyal); (2) 1977-től – amikor az Általános

Tájékoztatási Program (General Information Programme) kezdődött – 2000-ig, amikor ez a program egybeolvadt a Kormányközi Informatikai Programmal (Intergovernmental Informatics Programme IIP); és (3) 2001-től mostanáig, különös tekintettel az UNESCO Információt Mindenkinnek Programjára (Information for All Programme, IFAP). Ahogy az UNESCO

a figyelmét a könyvtárakról fokozatosan a dokumentációra, majd az információs társadalom kérdéseire irányította, az IFLA számára a szervezet mint támogatási forrás jelentősége csökkent, de megmaradt a lehetőség további gyümölcsöző, kölcsönösen előnyös kapcsolatok kialakítására.

(Autoref.)

Könyvtárak és tájékoztatási intézmények

Nemzeti könyvtárak

91/2013

KRIŠTOFOVÁ, Katarína: Konceptia ďalšieho rozvoja Slovenskej národnej knižnice In: Knižnica. – 13. (2012) 11-12., p. 3-9.

Res. angol nyelven

A Szlovák Nemzeti Könyvtár továbbfejlesztési koncepciója

Fejlesztési terv; Nemzeti könyvtár

2012. július 10-én a Szlovák Nemzeti Könyvtár (SNK) élére új főigazgató került Katarína Krištofová (PhD) személyében, aki a cikkben azokat a fejlesztési terveket ismerteti, amelyek elengedhetetlenek a nemzeti könyvtár modern, 21. századi intézménnyé való átalakításához.

Az SNK alapvető küldetése, hogy könyvtári-információs szolgáltatásokkal, információtechnológiai eszközökkel biztosítsa a bármilyen hordozón megjelenő információkhoz való szabad hozzáférést, a kulturális, információs, tudományos kutatási és művelődési igények szolgálatát, támogassa az állampolgárok élethosszig tartó tanulását, önálló döntéshozatalát és szellemi fejlődését.

A könyvtár jövőképehez tartozik egy modern, nyílt és innovatív nemzeti gyűjtemény víziója, amely a szlovák könyvtári-információs rendszer alappilléreként

- hosszú távon, biztonságosan megőrzi az írott kulturális, tudományos és intellektuális örökség szlovacika anyagait a jövő nemzedékei számára,
- releváns információforrások építésével szolgálja a tudományt és művelődést,
- megbízható információkat nyújt mindenki számára,
- fizikai és digitális elérést biztosít a világon bárhol található ismeretekhez és kulturális örökséghez,
- aktív szerepet tölt be az európai kultúra, a tudomány, a kutatás területén, az információs és tudástársadalom építésében.

Ennek érdekében a nemzeti könyvtárnak reagálnia kell azokra a fejleményekre, amelyek az „eredeti művek” analóg és digitális formáinak közreadásában bekövetkeztek. A hagyományosan analóg őrző és közvetítő szerep mellett az elektronikus szolgáltatásokat kell nyújtania, a nyomtatott dokumentumok bibliográfiai adatain kívül a teljes szövegek online elérését is biztosítani kell. Feladata az is, hogy az internetes szolgáltatókkal lépést tartva használói számára kényelmesen elérhető, megbízható forrásokat nyújtson. A külföldi tapasztalatokkal szinkron-

ban, a digitális könyvtár fejlesztésével együtt a fizikai gyűjtemény iránti érdeklődés is növekszik, ezért az analóg és a digitális formák hosszú távú megőrzése egyszerre jelentkező feladat.

A stratégiai terv legfontosabb pontjai:

1. A digitalizálás. 2008-2012 között a nemzeti könyvtár lerakta a digitalizálás alapjait a Szlovák digitális könyvtár kialakításával (Ruttkán), az írott kulturális örökség digitalizálására uniós forrásokból precedens értékű támogatást kapott. A digitalizálással kapcsolatos problémák között kezelendők a szerzői jogi kérdések, a hosszú távú megőrzés. A digitális formában létrejövő, csak online elérhető alkotások is problematikusak, hiszen arányuk folyamatosan növekszik. Az időszaki kiadványok a következő 10-15 évben várhatóan online formátumban jelennek csak meg. A hiányzó kötelempéldány-rendelet miatt az a veszély fenyeget, hogy az online szlovák örökség eltűnik a webről. A könyvtár feladata az alapelvek kidolgozása, a webarchiválás jogi biztosítása, amelyhez a külföldi tapasztalatok átvétele is szükséges.
2. A használók és a tartalmak összekapcsolása terén a könyvtárnak meg kell felelnie a használók igényeinek. Ez kihívás a könyvtár számára abban, hogy az online jelentkezők igényeire is reagáljon. Növelnie kell a tartalmak láthatóságát, a használók szükségleteihez való alkalmazkodást – az európai projektekhez kapcsolódva (Minerva, TEL). A *Digitális könyvtár és archívum* projekt keretében rugalmas és hatékony elérést kell biztosítani tömeges digitalizálással.
3. Az együttműködések fejlesztésében a könyvtár a stratégiai terv és ciklus felelős koordinátora, a könyvtári rendszer tagjainak partnere. Egyedi szerepet tölt be a nemzetközi fórumokon, ezért követnie kell az aktuális nemzetközi trendeket, kezdeményezéseket, az ismereteket, módszereket a fejlesztés szolgálatába állítania.
4. A hagyományos gyűjtemény passzív és aktív védelmének integrációja terén elsőbbséget élvez a fizikai gyűjteményvédelem. A hosszú

távú megőrzés elvárásainak a nemzeti könyvtár hatvanas években épült túrócszentmártoni központja már nem tud megfelelni. Az épület számos hiányossága között szerepel a klímaberendezés, a hőmérséklet, a páratartalom, a levegő tisztasága és a szellőztető rendszer valamint a világítás hibái, amelyek nem felelnek meg az ISO 11799:2003 előírásainak, a muzeális dokumentumok tárolására vonatkozó szabványoknak.

5. Progresszív irányítással a vezetés mélyreható változásokat szeretne elérni, amelyek a könyvtár szervezetének valamennyi területét érintik. (A nemzeti könyvtár 2000-ben vált önálló intézménnyé, de máig nem sikerült kiszabadulnia a múlt örökségéből, számos területen stagnálás vagy minimális előrelépés jellemzi.) Tíz év alatt sem sikerült működőképes irányítási rendszert kialakítani, nem létezik személyzeti politika és humán erőforrás-gazdálkodás, magas a munkatársak átlagéletkora. Nem sikerült egyéni arculatot kialakítani, a tevékenységének ismertsége és elismertsége helyi, nemzeti és nemzetközi szinten is rendkívül alacsony.

A stratégiai célok prioritásainak elérése érdekében minden területen konkrét gyakorlati tevékenységek megvalósítását tűzték ki a Szlovák Nemzeti Könyvtárban.

(Prókai Margit)

92/2013

MACNAUGHT, Bill: The National Library of New Zealand : the new generation national library strategy In: Alexandria. – 23. (2012) 1., p. 1-14.

Az Új-Zélandi Nemzeti Könyvtár új generációs stratégiája

Fejlesztési terv; Feladatkör; Könyvtárépület -nemzeti; Nemzeti könyvtár

2006-ban az Új-Zélandi Nemzeti Könyvtár nagyszabású kezdeményezést indított el azzal a céllal, hogy bebizonyítsa: az ország kulturális,

társadalmi és gazdasági életének korszerű, agilis és releváns közreműködője. 2010 óta a nemzeti könyvtár épületét felújítják és átépítik; az épületben a nemzeti levéltár is helyet kap. 2011 óta ugyanis a két intézmény közös irányítás alatt áll a Belügyminisztérium (pontosabban annak tudással, információval, kutatással és technológiával foglalkozó részlegének) égisze alatt, a kormány információs és kommunikációs technológiai stratégiájának részeként.

Az Új-Zélandi Nemzeti Könyvtár rendelkezik néhány olyan sajátossággal, amely másutt nem fordul elő: végzi az ország könyvtárainak szakmai irányítását, az iskolai könyvtárak központi intézménye, gondozza a hagyatékként rábízott Alexander Turnbull könyvtárat és a bennszülöttek kulturális örökségét.

Az új szervezetben a nemzeti könyvtár és a nemzeti levéltár vezetői egymástól független feladatkörrel rendelkeznek. Az új épületben kiállítják majd a nemzet egyes fontos, unikális dokumentumait mindkét gyűjteményből. Közös megőrzési és konzerválási munkálatokat indítanak, ami felöleli a digitalizálási programokat és a közös eszközpark kialakítását egyaránt.

A nemzeti könyvtár új generációs fejlesztési stratégiája 2017-ig szól. Négy prioritása a következő: 1. Elérhetővé tenni Új-Zéland digitális emlékezetét, 2. Inspirálni a tudás létrehozását és a gazdasági átalakulást, 3. Megosztani egymással a nemzet történeteit, 4. Gazdagítani a használok élményeit.

Az egyes prioritások tartalma a következő:

1. A nemzeti könyvtár töltsön be nemzetközi vezető szerepet a megőrzésben; tegye hozzáférhetővé a hazai tartalmat, és biztosítson hozzáférést a külföldi tartalomhoz; valósítson meg innovatív országos digitalizálási kezdeményezéseket; járuljon hozzá az országos kutatási e-infrastruktúrához; biztosítsa a nemzeti bibliográfiai infrastruktúrát; digitalizálja a maori kultúra emlékeit; gondoskodjon az új-zélandi tartalom és technológia bekapcsolásáról a világhálózatba; erősítse a vonatkozó kutatást és fejlesztést.
2. A nemzeti könyvtár vegye ki részét az új-

zélandi emberek élethosszig tartó tanulási törekvéseinek valóra váltásában (korszerű oktatási és tanulási szolgáltatásokkal és programokkal); kreatív, interaktív és innovatív tanulási terekkel és szolgáltatásokkal inspirálja a tanulókat; támogassa az ország gazdasági átalakulását az új-zélandi tartalom és tudás létrehozásával; erősítse meg a könyvtárak szerepét az oktatásban, élethosszig tartó tanulásban és az információs és digitális írástudás elsajátításában, különös tekintettel a fiatalok igényire.

3. A nemzeti könyvtár gondoskodjon az új-zélandi, maori és csendes-óceáni kulturális örökség megőrzéséről, amelynek jelentős gyűjteménye található az Alexander Turnbull gyűjteményben; gyűjtse az ország dokumentum-örökségét eredetiben és digitális formátumban egyaránt; kooperáljon a kutatói közösséggel a kutatási eredmények megőrzése érdekében a jövő generációk számára; elégítse ki az egyre sokszínűbb társadalom igényeit.
4. A nemzeti könyvtár hozzon létre új online interfészt és gazdag, interaktív webes környezetet; építsen a családtörténeti kutatások és a gyermekirodalom értékeire; a könyvtári és az online szolgáltató pontokat alakítsa át a használói igényeknek megfelelően; egyedi és innovatív eszközökkel mutassa be a kulturális örökség értékeit.

A stratégia megvalósításában a nemzeti könyvtár együttműködik az ország könyvtáraival, az oktatási, kulturális és az információs-kommunikációs technológia, valamint a kutatás és a kiadás területén működő intézményekkel, alkalmanként ellátja a szakmai irányítás teendőit. A könyvtár korábbi projektjeinek eredményeit (*National Digital Heritage Archive, Digital New Zealand, Papers Past*) megőrzik és továbbfejlesztik.

(Hegyközi Ilona)

Felsőoktatási könyvtárak

93/2013

ACRL Research Planning and Review Committee: 2012 top ten trends in academic libraries : a review of the trends and issues affecting academic libraries in higher education In: College & research libraries news. – 72. (2012) 6., p. 311-320.

A tíz legfontosabb trend az amerikai felsőoktatási könyvtárakban 2012-ben

Felsőoktatási könyvtár; Információtechnológia; Prognózis

A Felsőoktatási és Tudományos Könyvtárak Egyesületének egyik bizottsága (*ACRL Research Planning and Review Committee*) kétévenként áttekinti a terület változásainak legfontosabb tendenciáit. A cikk a trendeket (angol) betűrendben sorolja fel.

Communicative value. A felsőoktatási könyvtáraknak bizonyítaniuk kell, hogy értékes az intézmény működéséhez való hozzájárulásuk. Ehhez hatásos kommunikációra, teljesítménycentrikus megközelítésre van szükség.

Data curation. Több repozitórium (ezek némelyike a kibertérben felhőként létezik) jön létre, és ebben a folyamatban a könyvtárosok és egyéb információs szakemberek fokozottan együttműködnek a kutatókkal, a közpénzből finanszírozott kutatások adatait széles körben elérhetővé kell tenni a kutatók számára.

Digital preservation. A digitális gyűjtemények növekedése megköveteli a hosszú távú megőrzésre irányuló tervek készítését, de egy ilyen stratégia kidolgozása – a digitális tartalmak létrehozását, hozzáférését és bemutatását célzó architektúrák, irányelvek vagy szabványok kialakítása terén – egyelőre nem valószínű. Az elvek összehangolása nélkül fennáll a gyűjtemények esetlegességének és feldaraboltságának a veszélye.

Higher education. A felsőoktatási intézmények drámai változásokon mennek keresztül, ezek

a könyvtáraktól is többet követelnek (az állománygyarapítás, a dokumentumszolgáltatás, a régi és új használói csoportok ellátása, valamint a könyvtárak hasznosságának további bizonyítása terén).

Information technology. Az IT általános trendjei a felsőoktatási könyvtárakra is érvényesek: a közösségi média kiterjedt használata, az azonnali hozzáférés, a felhő alapú technológia, az együttműködés bővülése, az online és a hibrid tanulási formák, a mobil eszközök, táblagépek rövid távon, a játék alapú tanulás 2-3 éven belül, 4-5 éves távlatban pedig a mozdulatokkal irányított számítástechnika („gesture-based computing”) és „a tárgyak internete” (Internet of Things) fogják meghatározni a fejlődést. Szóba kerül a virtuális oktatószemélyzet, az oktatás kiszervezése, a következő generációs interfészek, a webes, sokféle dokumentum közötti navigálást lehetővé tevő információkereső rendszerek, a tudományterületre fókuszáló keresés, a testre szabott számítógépes widgetek, az eszközöket kölcsönző automaták alkalmazása is.

Mobile environments. A könyvtári forrásokhoz való mobil hozzáférés 2009 és 2011 között 15-ről 24%-ra nőtt. A könyvtárhasználók igénylik a mobil eszközről történő meghosszabbítás, az előjegyzések lehetőségét és az ajánlott olvasmányok megtalálását. Némelyik oktatási intézményben a nyomtatott tankönyvek helyett oktatási anyagokkal előre feltöltött táblagépeket adnak a hallgatók kezébe, másutt a mobil eszközökre előadásokat vesznek fel.

Patron driven e-book acquisition (PDA). A használók által kezdeményezett e-könyv beszerzés lesz hamarosan a norma. A könyvtáraknak ilyen módon is bizonyítaniuk kell a beszerzésre fordított összegek megtérülését. A könyvtárak az alacsony használatú nyomtatott gyűjtemények kárára csak azokat a címeket szerzik be (e-könyvként), amelyekre nagy a használói igény.

Scholarly communication. Gyorsuló ütemben új tudományos kommunikációs modellek fognak kifejlődni. Változnak a publikációs szokások.

Egy prognózis szerint 2013-ra a digitális tankönyvek aránya eléri a 11%-ot.

Staffing. A felsőoktatási könyvtárak személyzetét is fejleszteni kell, hogy megfeleljen az új elvárásoknak (folyamatos továbbképzés, az állások betöltésének stratégiai és kreatív megközelítése, a jelenlegi munkakörök átalakítása segíthet a személyzet alkalmasságának javításában).

User behaviors and expectations. Az új könyvtári modellnek mindent az igény keletkezésekor („just-in-time”) kell tudnia szolgáltatni. A használók az azonnal rendelkezésre álló forrásokat részesítik előnyben (SMS, mobiltelefon, IM, e-mail). Ennek megfelelően a könyvtárosok is elérhetővé teszik magukat számos csatornán keresztül (a közösségi portáloktól a diákszervezetekben, kávézókban történő személyes jelenlétig).

(Mándy Gábor)

94/2013

FULTON, Tara Lynn: We're in this together : creating synergies with collaborative ventures In: Computers in libraries. – 32. (2012) 10., p. 12-18.

Együtt vagyunk – Szinergia teremtése együttműködési programokkal

Didaktika -felsőoktatási; Egyetemi hallgató; Egyetemi könyvtár; Esettanulmány; Oktatás információel látása

Az egyetemi könyvtárak hagyományosan tereket kínálnak használóik számára, hogy ott tanulási céllal összegyűljenek. A speciális igények kielégítését szolgáló terek gondos megtervezésével és népszerűsítésével, valamint szakértő személyzet alkalmazásával támogatják és irányítják a tanulást, ami növeli a könyvtár mint hely hatását a szolgáltató közösségben. A könyvtárak egyre fontosabb szereplői a tudás létrehozásának és terjesztésének. Ennek érdekében másokkal is keresik az együttműködést.

A Kelet-Michigani Egyetem Halle könyvtárában számos szervezet nyert elhelyezést, amelyekkel gyümölcsöző kapcsolatokat lehet kialakítani.

Ilyenek az Információtechnológiai Használói Szolgáltatások, a Kari Fejlesztési Központ, az ún. Írásoktatási Központ és a Holman Student Success-Center (a hallgatói előmenetelt segítő központ). Két olyan együttműködést mutat be a cikk, amely közös személyzettel működtetett, újonnan kialakított térben nyújt szolgáltatásokat az oktatáshoz és a tanuláshoz.

Az *Egyetemi Projektközpontot* (Academic Projects Center) a hallgatói projektek segítésének szándékával hozták létre 2008-ban. A könyvtárak az együttműködések révén erőteljesebb hatást tudnak gyakorolni a használói közösségre, egyben így válhatnak még inkább láthatóvá. Egyetlen szolgáltató ponton kaphatnak a diákok segítséget az IT központ, az Írásoktatási Központ és a könyvtár személyzetétől. A használati adatok növekvő érdeklődésről tanúskodnak. 2008-tól három év alatt 7%-kal nőtt a használói kérések száma. A hallgatók magabiztosabbak lettek, jobb jegyeket kaptak feladataikra, és szívesen tértek vissza segítségért. A személyzet különböző háttérrel bíró tagjainak sikerült eltüntetni a diákok szemében az éles határokat az egyes szervezetek tevékenysége között, ezzel még hatékonyabban segíteni a hallgatói kutatási projekteket.

Az *Oktatási Tanulási Együttműködés* létrehozását az Egyetemi Projektközpont pozitív tapasztalatai ösztökélték. A Halle könyvtár 2011 nyarán újabb termekkel bővült. A kari vezetéssel való egyeztetés nyomán úgy döntöttek, hogy itt multifunkciós tereket hoznak létre, amelyben lehetőség van a kar munkatársainak, a könyvtárosoknak és másoknak bemutatókat, ötletrohamokat, innovatív programokat szervezni az oktatásról és a tanulásról. E programok közepontjában is a tanulási folyamat segítése, kreatív ötletek generálása áll.

A projektek megmutatták, hogy a felsőoktatási könyvtárak független terek kialakításával segíthetik a különböző területeken működő szakemberek hatékony együttműködését.

(Tóth Máté)

Lásd még 127, 132, 137, 141

Közművelődési könyvtárak

95/2013

HANCKS, Jeffrey W.: Rural public libraries' role in community economic development In: Public library quarterly. – 31. (2012) 3., p. 220-236.

Feladatkör; Kapcsolat intézményekkel; Társadalmi követelmények; Városi könyvtár

Illinoisban a 80-as években a mezőgazdaság válságba került, a farmerek közül sokan tönkrementek és kb. százötvenezeren a nagyvárosokba vándoroltak megélhetést keresni. A kisebb települések adóbevételei így jelentősen csökkentek, amit a közfenntartású intézmények – köztük a könyvtárak – is erősen megéreztek. A vidéki közösségeknek azóta is fennmaradásukért, szociális és gazdasági egzisztenciájukért kell küzdeniük.

A túlélési stratégiák kialakításában, a gazdasági fejlődés elősegítésében a könyvtárak jelentős szerepet játszanak. Az üzleti szférát, a gazdasági fejlődést célirányosan formált állománnyal és szaktájékoztatással, a 90-es évektől technológiai eszközfejlesztéssel (telekommunikációs eszközök, számítógépek, internetkapcsolat) segítik. Munkaerő- és számítástechnikai képzési központként, kulturális centrumként, ideiglenes piacként, közösségi találkahelyként funkcionálnak, nélkülözhetetlenek a digitális írástudás terjesztésében.

Az esettanulmány öt különböző régiót reprezentáló vidéki településen, a helyi könyvtárak és vidékfejlesztési hivatalok együttműködésével végzett vizsgálat eredményeit összegzi. Az öt város könyvtárai a gazdaságélénkítés érdekében törekednek a helyi civil és üzleti szervezetekkel, valamint a felsőoktatási intézményekkel való szoros együttműködésre (Rotary International, Lions Clubs, University of Illinois Extension stb.) Mindenhol nagy hangsúlyt helyeznek a számítógép-használat oktatására, ami a posztindusztriális munkaerőpiacon való elhelyezkedés alapvető feltétele. Az alapisme-

retektől a közösségi hálózati technikákig terjed a képzés, négy városban önéletrajzírási ismeretekkel és állásinterjúra való felkészítéssel kiegészülve. A távoktatás elősegíti, hogy a továbbtanuló fiatalok ne szakadjanak ki szülővárosukból. Számukra a felkészülés, dolgozatírás helyszíne a könyvtár, különösen, ha van nagy sebességű internetkapcsolata és a könyvtár zárvatartási idejében, az épületen kívül is szabadon fogható a wifi.

A könyvtárak tehát segítenek a munkaerőpiacon való elhelyezkedésben, bábáskodnak a kisvállalkozások születésénél és talpra állásánál, segítenek helyben tartani az ifjúságot.

A felmérés pedig tudatosította a könyvtárosokban szerepük fontosságát, és továbbgondolkodásra sarkallta őket és a helyi vidékfejlesztési szakembereket. Számos lehetőség áll még előttük: közösségfejlesztő konferenciák szervezése a trendek feltérképezésére, a vidékfejlesztési szakemberek meghívása könyvtáros konferenciákra, együttműködés a gazdaságfejlesztésért felelős szakemberekkel a forrásszerző pályázatok írásában, levelezőlisták létrehozása az ötletek, hírek és sikertörténetek megosztására, rendszeres párbeszéd az üzleti, kormányzati és nonprofit szektor döntéshozóival, lehetőleg a könyvtárban. További, széles körű vizsgálatokra is szükség lenne a könyvtár gazdaságélénkítésben betöltött szerepének kiterjesztése érdekében.

(Fazokas Eszter)

96/2013

JOCHUMSEN, Henrik – RASMUSSEN, Casper Hvenegaard – SKOT-HANSEN, Dorte: The four spaces – a new model for the public library. – Bibliogr. In: New library world. – 113. (2012) 11/12., p. 586-597.

A négy tér – új közkönyvtári modell

Feladatkör; Könyvtármodell; Közművelődési könyvtár; Társadalmi követelmények

A négy tér modelljét 2010-ben mutatták be Dániában egy közkönyvtárról szóló jelentésben.

A jelentés a közigazgatási ésszerűsítéseket követő könyvtári bezárásokra reagálva született. Azt kívánták megvizsgálni, hogy a tudástársadalomban a közkönyvtárak szerepének milyen új megközelítései lehetségesek, különös tekintettel az élethosszig tartó tanulás érvényesülésére. A cikkben három dán kutató mutatja be a modellt és annak egyes gyakorlati megvalósításait.

A modellben szereplő négy tér a közkönyvtárak négy alapcéljához, négy alapértékéhez kapcsolódik, ezek a következők: 1. az élményszerzés, 2. a részvétel, 3. a problémamegoldásra való „felvértezés” és 4. az innováció. Az első két cél inkább az egyén boldogulásával kapcsolatos, a második kettő inkább társadalmi jellegű.

A modell megvalósítása során a könyvtárak használóinak módjuk nyílik a könyvtári terekben a tapasztalatszerzésre, felfedezésre, részvételre és alkotótevékenységre egyaránt. Az említett négy célnak kell mozgatnia a könyvtárak fejlesztését, tervezését, be- és átrendezését. A négy, egymást részben átfedő tér funkciói a következők: 1. az inspirációszerzés, 2. a tanulás, 3. a találkozás és 4. az alkotótevékenység. A terek nem feltétlenül konkrét, fizikai tereket jelentenek, hanem olyan lehetőségeket, amelyek a fizikai könyvtárban és a kibertérben egyaránt megvalósulhatnak. Ideális esetben a terek egymást és egyben a könyvtár céljainak megvalósítását is támogatják.

Az *inspirációszerzés* tere az élménytársadalom gondolatát testesíti meg, lényegében arra reflektál, hogy az élmények a kultúra fogyasztásában is fontosak. A könyvtárak sokféle esztétikai élményt közvetítenek, és felveszik a versenyt a konkurens intézményekkel (könyvesboltok kávézóival stb.). Példák: a malmói könyvtár új szlogenje („The darling library in the world – your life, your dreams, your library”), a cerittosi (USA) élménykönyvtár.

A *tanulás* tere az élményszerzésre és a problémamegoldásra való felvértezéshez egyaránt szorosan kapcsolódik. A tanulási folyamat ma már párbeszédet jelent – ki-ki maga határozza meg saját tanulási igényeit, a tanulás színtere informálissá vált (házi feladat-klubok, tanulási terek, nyitott kurzusok). Példák: *Idea Stores* (Egyesült

Királyság), *Experimentarium* – kísérleti gyermekkönyvtári projekt (Dánia), a malmói városi könyvtár részlege 9–12 éveseknek.

A *találkozás* tere azt jelenti, hogy a könyvtár nyitott, nyilvános tér, amely valahol a munkahely és az otthon között helyezkedik el, továbbá véletlen és szervezett találkozásokra egyaránt alkalmas. Mindez a „harmadik hely” gondolatához is kapcsolódik, amely azt képviseli, hogy a könyvtár igen alkalmas arra, hogy a különböző generációhoz tartozó, eltérő kultúrákat és etnikai hátteret képviselő emberek kötetlen találkozóhelye legyen. Példák: Seattle városi könyvtára, az amsterdami és a koppenhágai városi könyvtárak új épületei.

Az *alkotótevékenység* tere mind a részvételhez, mind az innovációhoz szorosan kapcsolódik, a művészeti és kulturális önkifejezés formáinak biztosít helyet. A jövő könyvtára támogatja a kreativitást, magában a könyvtárban is megtalálhatók a szükséges eszközök ahhoz, hogy – például a digitális bennszülöttek – létrehozassanak olyan produktumokat, amelyek az információt, a tudást, a művészetet és a szórakozást közvetítik. Az alkotótevékenység folyhat egyénileg vagy csoportosan, eredménye megjelenhet régi vagy új hordozókon, készülhet akár személyes használatra, akár széles körű terjesztésre. Példák: új helsinki könyvtárak (*Meetingpoint*, *Library 10*), a koppenhágai könyvtárak *Demotek* részlegei.

A négy tér modellt eddig főként a következő területeken használták:

- könyvtárak fejlesztésénél, építésénél, berendezésénél és átrendezésénél,
- a könyvtári tervekkel és könyvtárpolitikával összefüggésben vezetési és kommunikációs eszközként,
- a jövő könyvtárának modellezésére,
- kiindulópontként abban a vitában, amely a közkönyvtárak szerepéről szól a demokratikus társadalomban.

A modell feltehetően azért népszerű, mert a problémamegoldásra való felvértezés és a részvétel közvetlenül levezethető a közkönyvtárak hagyományos értékeiből (felvilágosítás és a tár-

sadalmi mobilitás előmozdítása), az innováció és az élményszerzés pedig a tudástársadalom irányába mutat. Kritikaként elhangzott, hogy ez a modell talán túl konzervatív is, nem igazán reformálja meg alaposan a közkönyvtár hagyományos képét. Le kell szögezni, hogy nem az a cél, hogy uniformizálják a közkönyvtárak arcukat. A modell mindenképpen további viták és döntések kiinduló alapjául szolgálhat.

(Hegyközi Ilona)

97/2013

McMENEMY, David: Emergent digital services in public libraries : a domain study. – Bibliogr. In: New library world. – 113. (2012) 11/12., p. 507-527.

Digitális szolgáltatások a skót közkönyvtárakban a honlapok tanúsága alapján

Felmérés; Honlap; Közművelődési könyvtár; Számítógép-hálózat; Szolgáltatások

A cikk a közkönyvtári szektor digitális szolgáltatásainak a jelenlétét vizsgálja a skót közkönyvtári szolgáltatások honlapjainak részletes elemzése révén. Egy kutató négy hónapon át nézte Skócia harminckét közkönyvtári fenntartójának a honlapjait. (A skót közkönyvtáraknak csupán 9%-a rendelkezik önálló doménnel.) A célja az volt, hogy rögzítse a könyvtár honlapján található lehetőségeket a következő módon: a könyvtárnak a honlap tartalmát illető szerepe (tartalmat vagy hozzáférést biztosít-e a könyvtár?), az oldalak kínálnak-e digitális szolgáltatásokat, kiket céloz meg az oldal (felnőttek, gyerekek vagy nem meghatározott), a használatra vonatkozó szövegek megléte. A honlapokat csak a kezdőoldal alatti harmadik szintig vizsgálta. A digitális szolgáltatásokban az innováció jó minősége volt jellemző, főként a könyvtárkezelési funkció tekintetében: kölcsönzési és előjegyzési adataik nyomon követését biztosították a használóknak, de elektronikus tájékoztató forrásokat is kínáltak, melyekre több könyvtár is előfizetett. Ezekhez a magas színvonalú információkhoz az olvasók

a könyvtárban, otthon és a munkahelyükön is hozzá tudtak férni. Problémásak voltak azonban a források használatára vonatkozó útmutatások, és gondot okozott a terminológia megtévesztő és következetlen használata a különböző könyvtári szolgáltatások ismertetésében.

A cikk csupán a skót közkönyvtárak honlapjaival foglalkozik, és csak Skóciára és a vizsgálat időtartamára érvényes tényeket közöl, de érdekes lehet mind a közkönyvtárak, mind a többi könyvtár munkatársai számára, akiket érdekel a honlapok felépítése. A tanulmány első országos áttekintésként értékes eredményeket közöl Skócia közkönyvtári honlapjairól.

(Autoref.)

Lásd még 119

Tudományos és szakkönyvtárak

98/2013

LEVČENKO, Ol'ga Ivanovna: Informacionno-bibliotечноe obsluživanie učenyh : sovremennoe sostojánie i osnovnye napravleniâ razvitiâ In: Bibliotekovedenie. – (2012) 4., p. 116-122.

A tudósok könyvtári-információs ellátása: a jelenlegi helyzet és a fejlesztés fő irányai

Akadémiai könyvtár; Könyvtári hálózat; Kutatás információellátása; Tájékoztatás -természettudományi

2008–2009-ben volt 35 éves az Orosz Tudományos Akadémia Természettudományi Könyvtára, és 73 éves az akadémiai központi könyvtári hálózat. Az ebből az alkalomból kiadott cikkgyűjtemény az új tendenciákkal és problémákkal foglalkozik. A tudományos kutatómunkát támogató elektronikus környezet kialakítását, az információs és könyvtári szolgáltatásokat, az akadémiai könyvtárak fejlesztési irányait a szerző e cikkgyűjtemény és a Szilárdtestfizikai Intézet könyvtárának tapasztalatai alapján vizsgálja.

Az akadémiai könyvtárak a fejlődés során többféle szervezeti formában működtek: voltak önálló könyvtárak és központi könyvtári hálózatok. A jelenleg működő kétszintű rendszerben a szolgáltatás a központi könyvtárakon és azoknak az egyes kutatóközpontokban lévő fiókjain keresztül valósul meg. Az intézményi könyvtárak mint tudományos könyvtárak sajátossága, hogy egyidejűleg a könyvtári hálózathoz is, és az anyaintézményhez is tartoznak. Ennek révén igénybe vehetik a központi könyvtár szolgáltatásait, gyűjteményeit és a hálózat többi szakkönyvtárát is. A központi hálózatok között jelenleg a legnagyobb a Természettudományi Könyvtár bonyolult, elágazó felépítésű hálózata. A rendszerben az összes könyvtár egy intézményhez, a hálózathoz tartozik, és módszertani irányítással, önállóan működik. A központi könyvtár feladata többek között, hogy a hálózat egésze számára szervezze a gyarapítást, az elektronikus források elérését, a rendszerbe nem tartozó könyvtárakkal a kapcsolattartást, az egységes olvasójegy alapján a szolgáltatásokat, a tudományos kutató és módszertani munkát. Az intézményi könyvtárak a konkrét munkákban vesznek részt, és teljesítik a felhasználói kéréseket.

Az akadémiai könyvtárak részt vesznek a nemzetközi együttműködésben, oktatói, szakértői, kiadói és egyéb feladatokat is ellátnak.

Az akadémiai intézetekben folyó kutatásokat a gyors témaváltás jellemzi, a kutatási folyamatok szervezése, a tervezés és a finanszírozás a könyvtári-információs ellátásra is hatással van. A korábbi állami tervezési rendszerrel szemben a projektek által megszabott határidők lényegesen rövidebbek, az információszolgáltatás fokozott operativitását igénylik. Nagy szerepük van az alapítványok által finanszírozott munkára szerveződő, ideiglenes munkacsoportoknak. A legnehezebb a rövid határidőt előíró tudományos kutatások információs követése, mivel a kérések több tudományágot, határterületeket érinthetnek, vagy nagyon szűk témájú szakmai forrásokat igényelnek. A nehézséget az 1970-es években és az 1990-es évek közepén azokban a külföldi folyóiratokban publikált cikkek keresése jelen-

ti, amelyek nincsenek meg sem az intézményi könyvtárban, sem a hálózatban, és könyvtárközi kölcsönzéssel sem beszerezhetők. Az intézményi könyvtárak igyekeznek felhasználóik kéréseit decentralizált módon, operatíván teljesíteni. A kérésekhez, a rendelésekhez, a konzultációhoz az elektronikus postát és a telefont is használják, lehetővé teszik, hogy a kutató munkahelyéről tudjon az adatbázisokban online keresni. Az állományból hiányzó tételek pótlását az intézmény saját költségvetéséből fizetheti, vagy a kutatók saját jogukon (szerzők, szerkesztőbizottsági tagok) juthatnak hozzá egyes szakkikkekhez. A sürgős egyedi rendeléseket általában az intézmény finanszírozza, a központi könyvtár hosszabb átfutási idővel dolgozik.

Az akadémiai könyvtári hálózat jelenleg területi elven épül, a gyakorlat azonban a tematikus (ágazati) alrendszerek kialakítását igényli.

(*Viszocsekné Péteri Éva*)

Lásd még 76

Egyéb könyvtárak

99/2013

CONRAD, Suzanna: Collection development and circulation policies in prison libraries : an exploratory survey of librarians in US correctional institutions. – Bibliogr. In: The library quarterly. – 82. (2012) 4., p. 407-427.

Állománygyarapítás és a kölcsönzési rekordok az amerikai börtönkönyvtárakban

Adatvédelem; Állománygyarapítás; Börtönkönyvtár; Felmérés; Kölcsönzés; Olvasáskorlátozás

Egy gyilkossági per tárgyalásán az ügyész feltételezte, hogy az elkövetőt a börtönben korábban olvasottak ösztönözték az újabb büntett elkövetésére. A cikk ennek fényében megvizsgálja a börtönkönyvtári célokat, az állománygyarapí-

tási elveket, a kölcsönzési rekordok kezelését, az azokhoz való hozzáférést.

Az ALA 1982-ben elfogadott határozata szerint a fogvatartottaknak joguk van beszerezni, elolvasni, rabtársaiknak kölcsönadni minden legális, a posta által is terjeszthető dokumentumot, újságot, folyóiratot és könyvet, kivéve a fegyverkészítéssel, robbanóanyagokkal, mérgekkel és egyéb destruktív eszközökkel kapcsolatos anyagokat. 2009-ben ezt megerősítették a guantanamoi támaszponton fogva tartottak jogaira vonatkozóan. A könyvtáros csak akkor adhatja ki a rekordokat, ha biztosítva van az információ jóhiszemű felhasználása.

A börtönkönyvtáraknak is írásos állományszervezési szabályzatot kell készíteniük, amely tartalmazza a válogatási elveket. A gyakorlatban a legtöbb büntetés-végrehajtási intézet az intézmény biztonsági érdekeire hivatkozva beleszól az állománygyarapításba. A Federal Bureau of Prisons folyamatosan áttekinti az irodalmat, és összeállítja az engedélyezett olvasmányok listáit. A cenzúra kérdése erősen vitatott téma. A fogvatartottak között éppen azok az olvasmányok a legnépszerűbbek, amelyeket néhol szándékosan eltávolítanak a polcokról.

A 2010 novemberében lefolytatott kutatásban az online felmérést az ALA börtönkönyvtári levelezőlistáján végezték, de felvették a kapcsolatot az ilyen profilú blogokon, a LinkedIn portálon és egyéb közösségi oldalakon található szakemberekkel is. Összesen 17 választ értékelt ki, 3 amerikai államból (a fogvatartottak száma ezekben 300-tól 2000-ig terjedt). Hét könyvtárból megkapták a helyi szabályzat másolatát is.

Az intézmények 53%-ában hiányoztak a kölcsönzésre vonatkozó szabályok, 76 százalékuknak volt gyűjtőköri szabályzata. A börtönkönyvtárak célkitűzései közül a külvilággal fenntartott kapcsolat, a szakmai ismeretek és készségek terjesztése, a társadalomba visszailleszkedés, a folyamatos tanulás, valamint a szórakoztató olvasmányok biztosítása dominált. Kisebb hangsúllyal említették a rehabilitációt. A jogi felvilágosító anyagok szolgáltatását kevesen jelölték

be (több államban ilyen tevékenység egyáltalán nem folyik).

A beszerzett dokumentumtípusok között a könyveken kívül a legtöbb könyvtárban jelen voltak a magazinok, a hangzóanyagok és valamivel 50% felett a videók is. Nyolc könyvtárban voltak hozzáférhető szoftverek, az internethez viszont sehol sem lehetett szabadon csatlakozni (néhányikben a könyvtáros közvetítésével lehetett kereséseket végezni). Az egyéb dokumentumtípusok között voltak még spanyol nyelvű gyűjtemények, társasjátékok, nyomtatott jogtudományi folyóiratok, öregbetűs könyvek, Braille-olvasó, nagytípgép, olvasószemüvegek, de hiányoztak a mikrofilmek.

A szerzeményezési elvek hasonlóak voltak a közművelődési könyvtárak elveihez (kivéve az intézmény biztonságát veszélyeztető dokumentumokat). Hat válaszban szerepelt, hogy a fogvatartottak kéréseit is figyelembe vették a rendelési jegyzékek összeállításánál. Viszont többen panaszkodtak, hogy a hosszadalmas engedélyezési eljárás miatt a megrendelt tételek beszerzése már lehetetlennek bizonyul.

A kölcsönzési rekordokat az intézmények 29 százalékában tartják meg. Ezeknek a rekordoknak a bizonyító erejét azonban erősen csökkentik, hogy sok könyvet ellopnak, továbbá a rabok egymásnak is kölcsönöznek könyveket, így nem lehet megállapítani, ki mit olvasott el valójában. A kölcsönzési rekordokhoz hozzáférhetnek a könyvtárosok, börtönkönyvtári konzultánsok, ügyintézők, intézményi nevelési szakemberek, valamint panasz vagy vizsgálat esetén egyéb személyek is.

A vizsgálat szerint sok büntetés-végrehajtási intézet követi a hivatalos irányelveket, és megpróbál ugyanolyan szintű szolgáltatást biztosítani a börtönben, mint a közművelődési könyvtárakban, ez a törekvés azonban gyakran ütközik az intézmények saját biztonsági elveivel

(Mándy Gábor)

Munkafolyamatok és szolgáltatások

Állomány, állományalakítás

100/2013

McGRATH, Mike: Fighting back against the Big Deals : a success story from the UK In: Interlending & document supply. – 40. (2012) 4., p. 178-186.

Visszavágás a „nagy üzleteknek”. Egy brit sikertörténet

Dokumentumszolgáltatás; Elektronikus folyóirat; Folyóirat-előfizetés; Folyóirat-kiadás; Hozzáférhetőség

A használók szeretik, ha sok-sok folyóirathoz hozzáférnek. A könyvtárak számára hosszú ideig előnyösnek tűnt a folyóiratcsomagok megrendelése (népszerű nevén *Big Deal*, azaz nagy üzlet), de ez a megoldás a költségvetések egyre nagyobb részét felemésztí. A *Research Libraries UK* (RLUK) szervezetben tömörülő brit tudományos könyvtárak ezért célszerűnek látták, hogy módszeresen kidolgozzanak egy alternatívát a nagy üzletek helyett. A könyvtáraknak ez a köre éppen az Elsevier és a Wiley céggel készült hosszú távú megegyezést kötni. Három alapvető és radikális követelményt fogalmaztak meg: hogy angol fontban fizethessenek; hogy ne kelljen a teljes előfizetési díjat előre kifizetniük; és az árat a kiadók csökkentsék le a 2007. évi szintre (ez kb. 15%-os mínuszt jelentett). Úgy vélték, hogy tárgyalások sikeressége esetén meg lehet állítani a folyóiratárak húsz éve tartó folyamatos emelkedését.

A nagy üzletek alternatíváját elnevezték B-tervnek. Összehívtak egy irányító bizottságot (*Affordable Subscriptions for Periodicals Initiative*, ASPI néven) A két céggel való megállapodás öt év távlatában 20 millió fontos megtakarítást eredményezett.

A B-terv a dokumentumszolgáltatásra épít. Négy fő lehetőséget mérlegeltek: 1. hogy a csak nyomtatott folyóiratokat szerezzék be, amelyet egymásnak szolgáltatnak, és felhasználják a BLDSC szolgáltatásait; 2. a legtöbbet használt és legkeresettebb címeket elektronikusan szerezzék be, a többi esetében a dokumentumszolgáltatásra alapozzanak; 3. ne vásároljanak semmit, hanem teljességgel a dokumentumszolgáltatásra támaszkodjanak; 4. a legtöbbet használt és legkeresettebb címeket elektronikusan vásárolják meg, és a kiadóknak megtekintésenként fizessenek térítést. Végül azt nyilvánították a legbiztonságosabb megoldásnak, ha a legtöbbet használt és legkeresettebb címek beszerzését kombinálják a BLDSC-ből és a könyvtárakból származó dokumentumszolgáltatással. Ennek következményeként viszont egy keretet el kellett különíteni a dokumentumszolgáltatás finanszírozására.

A B-terv kidolgozása során azt modellezték, hogyan lehet megtalálni az egyes címek vásárlás útján történő beszerzése és a dokumentumszolgáltatás közötti helyes arányt. Az érintett könyvtárak aktív közreműködésével egy Excel táblába foglalták a folyóiratcímeket, a letöltések számát, az árat, a dokumentumszolgáltatási kérések számát, becsült költségét. Különböző korrekciós tényezőket is megállapítottak és figyelembe vettek: a teljes szövegek meglétét (mivel a letöltéseknek csak 65%-a valóságos); az éves használat növekedését (14%), a teljes szövegű letöltésekkel kapcsolatos dokumentumszolgáltatási kéréseket (35%), továbbá a listaár százalékában kifejezett árat (azaz a cím egyedi megrendelése esetén várható árat). A dokumentumszolgáltatás árat tekintve a BLDSC árait kalkulálták. A nyílt hozzáférés árat nullának vették. Úgy gondolkodtak, hogy a kérések 50%-át várhatóan a British Library, 40%-át az RLUK könyvtárai elégítik ki, és 10% lesz a nyílt hozzáférés aránya. Legnehezebb volt azt felbecsülni, hogy mekkora

anyagmennyiség hozzáférése szűnik meg a Big Dealtól való visszalépés esetén (a 2005–2010-es időszakot vették alapul).

A felmerülő kérdések megtárgyalására szemináriumot tartottak, ahol megállapodtak, hogy minél hamarabb áttérnek az elektronikus aláírások használatára; egyszerű nyilvántartást vezetnek arról, hogy a kiadói licencek miként rendelkeznek a könyvtárközi kölcsönzésről; 24-48 órás szolgáltatási időt kötöttek ki; és minden könyvtár nekilátott árképzési politikája felülvizsgálatának. Felmérték, hány munkaállomásra lesz szükség a megnövekedett dokumentumszolgáltatási igények kielégítéséhez.

Ami a költségeket illeti, arra jutottak, hogy a BLDSK szolgáltatásának költségei nem térnek el jelentősen az RLUK-könyvtárak áraitól. Ugyanakkor a BLDSK-t azért preferálják a könyvtárak, mert gyors, megbízható és jól ismert szolgáltatást nyújt. A munkálatokhoz kommunikációs kampány, kockázatelemzés és időterv kapcsolódott.

Bár a B-tervet nem valósították meg, nem dolgoztak vele hiába: számos tanulsággal szolgál. Igen fontos, hogy egy-egy kiadó ügyfelei egységes álláspontot képviseljenek (ehhez az szükséges, hogy ne tárgyaljanak egyénileg). Az amerikai tapasztalatok azt mutatják, hogy a Big Dealekből kiszállt könyvtárakban csak 0,3-5% volt az elvesztett letöltések aránya, a legtöbb cikket tehát csak konkrét igény esetén töltötték le. A kiadónál kezdeményezett megtekintés ára átlagosan 20-25 font volt cikkenként.

Az elkövetkező öt évre a folyóiratcsomagok rendelésének visszaesését jósolják, emellett a nyílt hozzáférésű publikálás és a repozitóriumok előretörése várható. Nőni fog azoknak a kiadónak a száma, akik gyorsan közreadják a publikációkat, a lektorálásról már a publikálás után gondoskodnak, és viszonylag alacsony árakat alkalmaznak. A könyvtárak jelenleg dolgoznak a B-terv használóbarát változatán, amelyet az RLUK-n kívül is használni terveznek.

(Hegyközi Ilona)

101/2013

McLURE, Melinda – HOSETH, Amy: Patron-driven e-book use and users' e-book perceptions : a snapshot In: Collection building. – 31. (2012) 4., p. 136-147.

Olvasók javaslatára beszerzett e-könyvek forgalma és az olvasók véleménye

Állománygyarapítás; Egyetemi könyvtár; Elektronikus könyv; Felmérés; Használó; Igény; Szolgáltatók használata

A tanulmány pillanatfelvételt készít a diákok és a könyvtárosok e-könyv iránti attitűdjéről. Az adatokat egy online felmérés szolgáltatta, továbbá azoknak az e-könyveknek a forgalmi adatai, melyeket az olvasók javaslatára szereztek be (az ún. PDA-modell, azaz a patron-driven acquisition keretében), és a felmérés alatt használtak.

A felmérés a 2010 májusa és decembere között érkezett válaszokat és a PDA révén hozzáférhetővé tett e-könyvek forgalmi adatait elemezte ugyanezen az időszakban.

Az elektronikus könyv már nem számít újdonságnak, a Colorado Állami Egyetem (CSU) Könyvtára is már évek óta biztosítja ezekhez a hozzáférést, mégis az olvasók korábbi tapasztalatai, az e-könyvek pozitív és negatív tulajdonságainak a perspektívái, valamint a nyomtatott és az elektronikus könyvek kedveltségének a mértéke továbbra is ingadoznak ebben az egyetemi könyvtárban. A PDA-modell bevezetésekor az olvasók sokkal inkább böngészésre használták az e-könyveket, mintsem folyamatos olvasásra vagy letöltésre, de viszonylag alacsony volt a használatuk. A tanulmány kiindulópontot kínál a könyvtár PDA-programjának – amely jelenleg a felsőoktatási használói kör könyvellátásához használt alapvető mechanizmus – folyamatos elemzéséhez.

A szerzők a téma szakirodalmi áttekintése után az egyetemi könyvtár használóinak e-könyvekkel kapcsolatos interakcióiról és viszonyáról szerzett kutatási eredményeiket adják közre, majd egy adott időpontra vonatkozóan (*point-*

in-time) elemzik a használóknak a PDA révén elérhetővé tett e-könyv címekkel történt interakcióit, és szakterületi szinten vizsgálják ezeknek a címeknek a forgalmát.

A tanulmány „*point-of-use*” visszajelzést ad a felsőoktatási használók e-könyvekhez való viszonyáról, valamint részletes információkat nyújt a PDA-modell révén olvasott elektronikus könyv-címekről.

(Autoref.)

102/2013

STÖBER, Anja: Open-Access-Rechte in Allianz- und Nationallizenzen In: Bibliothek. – 36. (2012) 3., p. 364-368.

Res. angol nyelven

A nyílt hozzáférési jogok helyzete Németországban

Elektronikus könyvtár; Hozzáférhetőség; Publikálás-tudományos kiadványoké; Szerzői jog

A nyílt hozzáférés megvalósítása érdekében Németország 2010 óta a Szövetségi és Nemzeti Licencek révén az előfizetések folyamán szerződéses egyeztetéseket folytat. Az ennek során létrejött segédlet gyakorlati útmutatást nyújt mindazok számára, akik – a szerződésben kikötött nyílt hozzáférési jogok alapján – publikációkat szándékoznak elérhetővé tenni saját honlapjukról vagy másodlagos publikálásként intézményi repozitóriumok révén. Így az összeállítás számos fontos fogalom magyarázatával és különféle címlistákkal segíti a feldolgozást.

Az útmutatót a nemzeti licencekkel és nyílt hozzáféréssel foglalkozó két munkacsoport tagjából álló közös almunkacsoport dolgozta ki, és a szövetségi kezdeményezés honlapjáról szabadon hozzáférhető (<http://www.nationallizenzen.de/>).

(Autoref.)

Lásd még 80

Állományvédelem

103/2013

AUGUSTÍNOVÁ, Eva – KUDELOVÁ, Tatiana: Projekt Pamäť Slovenska – Národné centrum excelentnosti výskumu, ochrany a sprístupňovania kultúrneho a vedeckého dedičstva In: ITlib. – 15. (2012) 2., p. 14-15.

A Szlovákia Emlékezete projekt – a kulturális és tudományos örökség kutatásának, védelmének és hozzáféréseinek nemzeti kiválósági központja

Állományvédelem; Digitalizálás; Fejlesztési terv; Megőrzés

A kulturális örökség védelme és közvetítése a szlovák szakemberek és tudományos kutatók kiemelt feladata. A kérdéssel együttműködés keretében foglalkozik a nemzeti könyvtár és a zsolnai egyetem természettudományi karának médiamatikai és kulturális örökségi tanszéke. A közös munkát egy projekt keretében az EU Regionális Fejlesztési Alapja támogatja. A projekt 2010 szeptemberében indult, célja egy olyan nemzeti tudományos kiválósági központ létrehozása, amely a kulturális örökség védelmét és elérését biztosítja.

A stratégia keretében három fő célt tűztek ki:

1. a központ kialakítása, a szervezet kiépítése, a működési elvek meghatározása,
2. IKT infrastruktúra biztosítása, a központ eszközökkel való ellátása,
3. jelentős kutatási eredmények elérése a kulturális örökség védelme és közvetítése terén.

Az első cél elérése érdekében a központ létrehozása volt a fő feladat, külföldi kiválósági központok mintái alapján. Ezt követte a külföldi és hazai együttműködési körök kialakítása, hosszú távú stratégiai célok kidolgozása a központ fenntarthatósága érdekében. Alapvető kérdés volt az intézményi profil megjelenítése és a prioritást élvező kutatási témák kijelölése, a nemzetközi projektekbe való bekapcsolódás.

A második kulcstevékenység a központ eszközökkel való felszereltségének biztosítása, mely a projekt partnereinek elvárásait, a hallgatók és a tudományos kutatók mobilitását is támogatja, és lehetővé teszi az európai fejlettebb országokhoz való felzárkózást.

A harmadik cél keretében a tudományos tevékenységek között szerepel:

- a tudományos kommunikáció digitális tartalmának és hozzáférhetővé tételének kutatása, fejlesztése,
- a kulturális örökség restaurálásával, konzerválásával és műtárgyvédelmével kapcsolatos kutatások támogatása,
- a muzeális értékű könyvtári dokumentumok és állományok alapkutatásainak megvalósítása.

Az újonnan kialakított központban új, minőségi infrastruktúra biztosítja a fejlődési lehetőséget a tudományos munkához. A műtárgyvédelem területén kiemelt szerepet kap a Szlovákia területén található fotóanyag archiválása, feldolgozása, konzerválása és restaurálása. A színes fotográfiák védelmének projektjébe a nemzeti könyvtár központi raktára mellett az irodalmi és művészeti archívum raktára is bekapcsolódik. A nemzeti könyvtárban a színes fotók öregedésével, hosszú távú megőrzésével kapcsolatos kutatásokat folytatnak.

A muzeális értékű könyvtári örökség témában több altémát kutatnak: a muzeális könyvtár modellértékű feldolgozása során 2500 muzeális dokumentum kísérleti komplex feltárása zajlik, amelynek keretében kidolgozzák azokat a módszereket, amelyek a tisztítástól kezdve az elektronikus feldolgozáson át a digitalizálásig és a tudományos kutatásig mindent magukban foglalnak. Elkészítik a 16. századi ferences könyvtárak nyomdakatalógusát, amely reprezentálja a 16. századi szlovákiai muzeális értékű könyvtári dokumentumokat. A projekt keretében valósul meg a szlovák személyek életrajzi kutatása, ennek része a Szlovákia életrajzi lexikonjának ötödik kötete, valamint kapcsolódó hazai és külföldi konferenciaanyagok készítése. Fontos része a projektnek a nyomdászattörténeti kutatás, a könyvkiadási és -kereskedelmi

tevékenység feltárása, melynek keretében elkészül a szlovák könyvkereskedők adatbázisa a kezdetektől 1945-ig néhány monografikus kiadvány megjelentetésével, amelyek között a legtöbbször kiadott szlovák könyv kiadástörténetét mutatják be.

A legújabb kutatási témák közé tartozik a könyvkultúra szlovákiai története, melyhez olyan adatbázis készül, amely a Szlovákia területén kívül publikáló szerzők szlovákiai műveit is tartalmazza. Ehhez kapcsolódik a szlovák származású fontos egyéniségek személyi bibliográfiája is, mint pl. Tessedik Sámuelé, aki az alföldi szlovákok körében működött, és nagy hatással volt a szlovák nemzeti, egyházi és gazdasági életre.

A kutatási projekteket a *Nemzeti információs és bibliográfiai portál a könyvkultúra történetéhez* címen fogják össze és teszik elérhetővé.

A projekt eredményeként növekszik a kulturális és tudományos örökség elérésének minősége, hatékonysága, feltáratlan területek válnak hozzáférhetővé a szakmai és a laikus közönség számára.

(Prókai Margit)

104/2013

KUZ'MIN, Evgenij Ivanovič: Sohranenie informacii : prošloe, nastoáše, buduše In: Bibliotekovedenie. – (2012) 3., p. 11-16.

Az információ megőrzése: múlt, jelen, jövő (1. rész)

KUZ'MIN, Evgenij Ivanovič: Sohranenie informacii : prošloe, nastoáše, buduše In: Bibliotekovedenie. – (2012) 4., p. 25-30.

Az információ megőrzése: múlt, jelen, jövő (2. rész)

Állományvédelem; Elektronikus dokumentum; Hozzáférhetőség; Könyvtárpolitika; Megőrzés

Az információ megőrzése örök probléma, még ha a társadalom nagy része nem is tud róla. Az információs és kommunikációs technológia megjelenésével a feladat sokkal bonyolultabbá

vált: a hagyományos, analóg hordozókon lévő információk mellett az elektronikus (digitális) információkat is tárolni kell, függetlenül attól, hogy eleve digitális formában születtek vagy egy analóg dokumentum digitalizálásával. Az elektronikus információ mennyisége már ma is messze meghaladja az analóg hordozókon lévőket, mennyisége egyre nagyobb ütemben nő. A társadalom számára fontos elektronikus források hosszú távú megőrzésével Oroszország a nyugati országokhoz képest némi késéssel kezdett foglalkozni. Még a probléma felszínes vizsgálata is számos aspektust vet fel, filozófiai, politikai, szociokulturális, esztétikai, etikai stb. megközelítést. Az értékes elektronikus információk elvesztésének fő okát abban kell keresni, hogy a társadalom nem érti a problémát, annak fontosságát, nagyságrendjét, sokoldalúságát. A nagyságrendeket a múlt tapasztalatai alapján, a könyvtárak példáján lehet értékelni, mivel ez az intézmény tanulta meg a legjobban, hogyan kell az információt megőrizni és szabadon hozzáférhetővé tenni.

Oroszországban 1990-ben hirdették meg és 2000-ben fogadták el a könyvtári állományok megőrzésének nemzeti programját. Ebben először tárták fel teljes mélységében és nagyságrendjében a probléma fontosságát. A program fokozatos megvalósítása, pozitív eredményei annak a szakmai felismerésnek köszönhetőek, hogy az állomány megőrzése minden könyvtáros folyamatos feladata. A program azonban csak a hagyományos anyagi hordozókon lévő állományokat érinti.

Az elmúlt 15–20 évben a könyvtárak megkezdtek az elektronikus hordozókon lévő állományok gyarapítását is, kiegészítve az elektronikus tartalmakhoz való hozzáférésre vonatkozó licen szerződésekkkel. A nemzeti könyvtárak felelőssége lett a nemzeti kulturális örökség és a róla szóló információ megőrzése (katalogizálása, restaurálása, mikrofilmzése, digitalizálása) és az interneten elérhetővé tétele. A nagy tudományos könyvtárak hozzáfogtak a külföldi folyóirat-állományok selejtezéséhez, néhányan legalább mikrofilmre vették és/vagy digitalizálták őket.

Sokan még ennyi fáradságot sem vettek, megvárják, amíg más országokban digitalizálják a nemzeti folyóiratokat, és ehhez térítés ellenében vagy térítésmentesen hozzáférhetnek. Bonyolultabbá vált az elektronikus dokumentumok tartalma: egy információs egység szöveget, hang- és videoanyagot stb. tartalmazhat.

A kulturális örökségért felelős intézmények az elektronikus információt saját elhatározásukból állítják elő, gyűjtik, tárolják és teszik hozzáférhetővé. Az információ hosszú távú megőrzéséhez a legtöbb országban, így Oroszországban sincs meg a szükséges infrastruktúra. Nincs kidolgozva az elektronikus dokumentumok megőrzéséhez szükséges politika, a stratégia és a program, nincsenek leírva, ezért nem is léteznek a szükséges feltételek, a finanszírozás, a számítás módszertana. Az intézmények sem a társadalomnak, sem az irányító szervezeteknek kötelesek beszámolni. A megőrzendő információ kiválogatását nehezíti, hogy a feladat a könyvtárosokra és a levéltárosokra hárul, míg korábban ezt a kiadók végezték. Nincsenek kidolgozva az elektronikus információtárolás szabványai, hiányzik a célirányos szakemberképzés, nincs szervezett együttműködés az információ előállítója és tárolója között. A digitális információk előállítói sem pszichológiai, sem szervezési, sem jogi szempontból nincsenek felkészülve arra, hogy az információkat a könyvtáraknak vagy a levéltáraknak örökös megőrzésre átadják, ugyanakkor a hagyományos információtároló intézmények sem készek annak fogadására és megőrzésére. Oroszországban reménykeltő, hogy a kulturális minisztérium és a szövetségi sajtó- és tömegkommunikációs ügynökség megértette a problémát, a témában már több rendezvényt is szervezett.

(Viszocsekné Péteri Éva)

105/2013

ROSS, Seamus: Digital preservation, archival science and methodological foundations for digital libraries. – Bibliogr. In: New review of information networking. – 17. (2012) 1., p. 43-68.

Digitális megőrzés, levéltártudomány és módszertani alapok digitális könyvtárak számára

Elektronikus könyvtár; Levéltár; Megőrzés

A digitális könyvtárak, akár kereskedelmi, nyilvánosak vagy egyéniek, az információs társadalom középpontjában állnak. Mindazonáltal a hosszú távú megvalósíthatóságukra és tartalmuk elérhetőségére irányuló kutatások még gyerekcipőben járnak. Általánosságban még mindig igaz a korábban máshol tett kijelentés: „a digitális gondozás és megőrzés kutatásának több mint húsz éve után még mindig riasztóan kevés azoknak az aktuális elméleteknek, módszereknek és technológiáknak a száma, amelyek akár elősegíthetik, akár biztosíthatják a hosszú digitális élettartamot.” A *Digital Preservation Europe* (DPE) és a *DELOS Digital Preservation Cluster* által vezetett kutatások lehetővé tették azoknak az elméleti, módszertani és technológiai kihívásoknak a tisztázását, amelyekre a digitális könyvtárak kutatóinak figyelemmel kell lenniük az elkövetkező 5-10 évben, ha biztosítani akarjuk, hogy az egyre szaporodó digitális könyvtárakban őrzött anyagok fenntarthatók, hitelesek, hozzáférhetők és értelmezhetők legyenek az idők folyamán. Erre a munkára építve és a levéltártudomány elméleti kereteit alapul véve a cikk a digitális megőrzést és annak alapvető szerepét vizsgálja tekintettel arra, hogy a globális információs társadalom központi szereplőiként a digitális könyvtáraknak hosszú távon meg kell tartaniuk életképességüket.

(Autoref.)

106/2013

SAMUELSON, Todd – SARE, Laura – COKER, Catherine: Unusual suspects : the case of insider theft in research libraries and special collections. – Bibliogr. jegyzetekben In: College & research libraries. – 73. (2012) 6., p. 556-568.

Belső lopások a tudományos könyvtárakban és különgyűjteményekben

Felmérés; Könyvlopás; Régi és ritka könyvek; Személyzet; Tudományos és szakkönyvtárak

A lopásokat a könyvtárak sokáig nem verték nagydobra attól tartva, hogy ez rossz hírust kelti, és megrendíti a fenntartók bizalmát. Aztán elkezdtek egymással közölni, hogy milyen dokumentumok tűntek el, majd ez az együttműködés kiterjedt a könyvkereskedőkre is. A jelenség elemzése azonban ezt követően is sokáig elmaradt.

A könyvtáron belül különböző szintjei vannak a dokumentumokhoz (és különösen a nagy értékű dokumentumokhoz) való hozzáférésnek. A következő csoportokat lehet megkülönböztetni: igazgatók és más adminisztratív vezetők, szakképzett könyvtárosok és egyéb személyzet, részfoglalkozásúak és alkalmi munkatársak. A tolvajok között lehetnek olyanok is, akik csak időlegesen férhetnek hozzá az állományhoz (pl. portások, szolgáltatók, önkéntesek, diákmunkások). A belső elkövetők képesek felderíteni a biztonsági réseket, és megtalálni a még nyilvántartásba nem vett anyagokat, illetve törölhetnek bizonyos dokumentumokat a hagyományos vagy elektronikus nyilvántartásból. Belülről ismerik a biztonsági előírásokat (sokszor ők is hozták létre ezeket).

A cikk kritikai áttekintést ad az eddigi vizsgálatokról, majd ismerteti a könyvtári lopásokat szisztematikusan dokumentáló Library Theft Database (LTD) adatbázist. Ebbe az 1987 és 2010 között időszakban elkövetett, nyilvánosságra került esetek kerültek be. Az adatbázisban jelenleg több mint 300 rekord van – a gyanúsítottokról, az intézményekről, az ellopott

tárgyakról és azok esetleges értékesítéséről, ill. megtalálásáról.

A cikk a 326 esetből 179-et eleméz. Belsőnek azokat a lopásokat tekintették, amelyekben az elkövető jól ismerhette az intézmény alaprajzát, megbíztak benne: belső dolgozó volt, külső, de a személyzet által jól ismert látogató (pl. karbantartó, biztonsági cég kapcsolattartója). Nem foglalkoztak az oktatókkal, a megbízhatónak tekintett kutatókkal, a korábban ott dolgozókkal és az adományozó személyekkel.

Az intézményeket hét csoportba sorolták: egyetemi különgyűjtemények, független intézmények gyűjteményei, kormányzati archívumok, történeti társaságok, tudományos könyvtárak, városi vagy megyei könyvtárak, múzeumok.

A külső és a belső lopások átlagszámainak összehasonlítása nem mutatott ki lényeges eltérést, de néhány kirívó eset jelentősen torzította a képet (pl. 280 16. századi könyv utulajdonítása az egyik egyetemről, 21 ezer könyv és kézirat 154 különböző intézményből, a Függetlenségi Nyilatkozat egy 80 millió dollárt érő példányának ellopása, még az amerikai polgárháború idején – erre az esetre csak 2003-ban derült fény). Ha ezektől eltekintünk, a belső lopások átlagos kárértéke az egyetemi különgyűjteményekben 908 ezer dollár volt, a külső lopásoké pedig 392 ezer dollár. A táblázatok intézménytípusok szerint részletezik a lopások számát. Érdekes a közkönyvtárak helyzete: itt nem annyira a könyv értéke, mint a népszerűsége számít. Az ellopott dokumentumok értékesítésének jellemző útjai: eBay, bolhapiac, helyi antikváriumok és a gyűjtőszendevély megszállottjai.

Az intézmények biztonsági rendszereinek felállítása növelte a belső lopások arányát (azzal, hogy a védett állományokhoz ezután inkább a belső munkatársak férhettek hozzá). A belső elkövetők között kétszer annyi a nem hivatásos dolgozó, mint amennyi a szakképzett könyvtáros. Figyelemre méltóak az olyan esetek is, amikor a könyvtárral szerződéses viszonyban álló szakember vagy a könyvtáros házastársa az elkövető. A hivatásos könyvtárosok aránya

a különböző korrekciók elvégzése után 10%-ra csökkent.

A szerzők végezetül a biztonsági rendszabályok felülvizsgálatának fontosságára hívják fel a figyelmet.

(Mándy Gábor)

Speciális dokumentumok, különgyűjtemények

107/2013

SMITH, Lucy – ROWLEY, Jennifer: Digitisation of local heritage : local studies collections and digitisation in public libraries. – Bibliogr. In: Journal of librarianship and information science. – 44. (2012) 4., p. 272-280.

A helyi örökség digitalizálása. A helyismereti gyűjtemények és a közkönyvtári digitalizálás

Digitalizálás; Felmérés; Közművelődési könyvtár; Különgyűjtemény-helyismereti

A helyismereti gyűjtemények – amelyek a helytörténeti és családfakutatások miatt igen népszerűek – a modern közkönyvtári szolgáltatás fontos részét képezik Nagy-Britanniában. Eddig kevés kutatás foglalkozott azzal a kérdéskörrel, hogyan fejlődik, illetve hogyan fejlődhetne ez a szolgáltatás a digitális korszakban.

A helyismereti gyűjtemények digitalizálását Manchesterben és a környékbeli könyvtárakban kétféle vizsgálatra elemezték: először a honlapokat tekintették át, majd 12 helyismereti könyvtárossal és 3 más szakemberrel készítettek félig strukturált interjúkat.

Megállapítást nyert, hogy a helyismereti weboldalak a helyi önkormányzati szolgáltatások weboldalainak szerves részét képezik. Nem mind-egyikük érhető el egyszerűen, és a szolgáltatások is jelentősen eltérőek az egyes intézményekben. Van, ahol lényegesen bővebb a kínált tartalom, mint másutt; van ahol web 2.0-s eszközök fel-

használásával ösztönzik a használókat arra, hogy maguk is járuljanak hozzá a helyismereti gyűjtemény és szolgáltatásai fejlesztéséhez.

Az interjúk megerősítették, hogy minden helyismereti gyűjtemény és katalógusa jelen van a weben, és általában hozzáférést biztosítanak a digitális forrásokhoz. A megkérdezett könyvtárosok úgy vélték, hogy a digitális források egyfajta kószolóra adnak lehetőséget: bemutatják a használóknak, hogy érdemes eljönniük a könyvtárba a további forrásokat tanulmányozni. Az is felvetődött, hogy az önkormányzatok weboldalán könnyen elsikkad a helyismereti gyűjteményekről szóló információ.

A megemlítt digitalizálási projektek rövid távra szóltak, és a dokumentumok meglehetősen szűk körét érintették. A legtöbb megkérdezett szívesen venné a további digitalizálási lehetőségeket, bár néhányan aggódtak, hogy a használók ezt követően kevésbé szánják majd rá az időt és energiát a nem digitális gyűjteményekre. Felvetődtek a megőrzés és a fenntarthatóság problémái is.

A vizsgálat eredményeképpen ajánlásokat fogalmaztak meg, egyrészt a gyakorló könyvtárosok és a döntéshozók, másrészt a kutatók számára. Az első csoportnak szóló ajánlások felhívták a figyelmet a digitalizálás folytatására, mégpedig egy előre megállapított fontossági sorrendet betartva. A hozzáférés és a megőrzés kérdésében más érintettekkel konzultálni szükséges. Növelni kell a helyismereti tudás webes jelenlétét, mind PR-célból, mind bevételstervezés céljából. Sort kell keríteni a használat értékelésére (a legfontosabb használói csoportok körében, elvárásaikat és információkeresési viselkedésüket tekintve). A könyvtárosoknak „be kell épülniük” az érintett közösségbe, és élére kell állniuk a kulturális örökség gondozását végző embereknek. A kutatóknak szóló ajánlások leszögezik, hogy a legkülönbözőbb tudományterületeken működő kutatókat meg kell ismertetni a helyismereti forrásokkal és azok használatával. A források digitalizálását, továbbá elérhetőségüket folyamatosan figyelemmel kell kísérni a honlapokon. Ha újabb vizsgálatok születnének a helyismereti

források használóinak (kutatók, gyermekek, családtörténettel foglalkozók) érdeklődéséről és szokásairól, azok minden bizonnyal segítenék a jövőbeli politikai, stratégiai és gyakorlati döntéseket.

(Hegyközi Iлона)

Raktározás

108/2013

BOUFFANGE, Serge: D'une modernité l'autre : les magasins robotisés de la bibliothèque municipale de Bordeaux... et d'ailleurs In: Bulletin des bibliothèques de France. – 57. (2012) 5., p. 44-53.

Res. angol, német és spanyol nyelven

Automatizált raktári rendszer a Bordeaux-i Városi Könyvtárban ... és máshol

Gazdaságosság -könyvtárban; Gépi raktározás; Hatékonyosság; Városi könyvtár

1989-ben, amikor Bordeaux városa rendezte az IFLA éves konferenciáját, az egyik központi téma a könyvtárépítés volt. Ebből is kiemelkedett a francia SADT/amerikai ASRS modell bemutatása, amelynek lényege a könyvtári dokumentumok teljes egészében automatizált követése és raktározása. Ebben az időben az egyesült államokbeli Kaliforniában, majd Bordeauxban fogtak bele ilyen jellegű úttörő munkába, és építettek leelőször a világon automatizált könyvraktárakat, melyeknek a csodájára jártak építészek, könyvtárosok és más szakemberek egyaránt. Majd 2004-ben váratlan fordulat következett: a város bejelentette, hogy lebontja a sok pénzt felemésztő automatizált könyvraktárát. Ez lett hát a vége a nagyra törő terveknek, aminek történeti előzményei vannak.

Az 1980-as években ugyanis – Amerika hatására – politikai és kultúrpolitikai elv, célkitűzés volt, hogy Franciaország ilyen formában is kinyilvánítsa kulturális, szellemi nagyságát. Cél volt nagy épületeket építeni a kor csúcstechnológi-

ájának felhasználásával. A bordeaux-i könyvtár munkálatait 1991 júniusában fejezték be, 2011-es pénzürtékre átszámolva körülbelül 4,5 millió eurós költségben. A raktár 150 ezer kötet tárolására volt alkalmas (a könyvtár teljes állománya 1 millió 200 ezer kötet, különböző helyeken szétszórva). A raktár impozáns volt: a könyvtár három szintjéhez igazítottan 8,40 m magas, 25 m hosszú és 8 m széles, melynek minden négyzetméterére 3 tonna terhelőképességű aljzatot készítettek. Maga a robotizált rész egy négy – középen egymásnak háttal illesztve kettő, a széleken egy-egy –, fémoszlopból álló armatúra volt. Az oszlopok között lévő két folyosó biztosította a könyvek elhelyezését. Ezek mindegyikét vonalkóddal, acél fogantyúval ellátott védőmappába csomagolták, így függesztették fel őket ötvenesével egy-egy ládába. Háromezer ilyen módon berendezett könyvládát őrzött a raktár, amelyet két robot látogatott. Az egyik a megrendeléseknek megfelelően megkereste és kiemelte a kérdéses dokumentumokat, a másik pedig hatos mappákban tovább szállította őket az egyes emeletek plafonjára szerelt és arról leereszkedő síneken a szükséges helyszínekre. Mindezt az automatizált műveletsort a könyvtár számítógépes integrált rendszeréhez kapcsolt egyéb számítógépes rendszerek összehangolt munkája biztosította. A rendszer 10 éves működésében összesen mindössze 4% hibaarányt jegyeztek fel. Az előre tervezett éves fenntartási költség 187 ezer eurónak megfelelő frank volt. Az első tizenegy évben körülbelül 16%-kal lépték túl a határt, ám az idő múlásával egyre nagyobb lett ez az összeg, így egyre nagyobb terhet jelentett a fenntartó Bordeaux városa számára. Ezenkívül még a rendszert karbantartó és működtető személyzet fizetését is elő kellett teremteni. Számos mérnöki terv, számítás, kalkuláció és módosítási terv követte egymást arra vonatkozóan, hogyan lehetne optimális módon tömör raktárrá visszaalakítani e helyszíneket, és a munkálatok alatt mi legyen azzal a több mint három kilométernyi dokumentummal, amelyet ki kell innen emelni, ugyanakkor használatát lehetővé kell tenni. További megoldandó gondként

lépett fel, hogy a könyvtár e dokumentumok retrokonverzióját is összekötötte raktári elhelyezésükkel, most ebben is sok adatot kellett módosítani. Ez a szervezeti, beruházási bukás elgondolkodásra készítette a város vezetését éppúgy, mint a könyvtár alkalmazottait. Összehasonlítva, hogy időközben mi történt az automatizált raktárak terén Amerikában és a nagyvilágban, sok különböző helyi és helyközi elemet, résztvevőt, befektetői ajánlatot, kivitelező vállalatot és kínált szoftvert megvizsgálva az egyik legfontosabb tanulság az, hogy az efféle beruházást csakis 400 ezer dokumentumnál nagyobb raktárak esetén érdemes megépíteni, mert csak ebben az esetben nem veszteséges.

(Pajor Enikő)

Feldolgozó munka

109/2013

LEE, Danielle H. – SCHLEYER, Titus: Social tagging is no substitute for controlled indexing : a comparison of Medical Subject Headings and CiteULike tags assigned to 231, 388 papers. – Bibliogr. In: Journal of the American Society for Information Science and Technology. – 63. (2012) 9., p. 1747-1757.

A közösségi címkézés nem helyettesíti az ellenőrzött indexelést: a MeSH és CiteULike címkék összehasonlítása

Felmérés; Használó; Indexelés; Kulcsszó; Targyszó

A CiteULike portálon található felhasználói címkéket hasonlították össze a Medline adatbázis több mint 231 ezer rekordjának MeSH (Medical Subject Headings) deskriptoraival. Az előzetes feltételezések ellenére a címkék és a deskriptorok használata nem közeledett egymáshoz. Az egy-egy cikkhez rendelt címkék átlagos száma 4,7, a deskriptoroké 12,2 volt. Ez részben annak tudható be, hogy az indexelők teljességre törekszenek, míg a címkézők az őket érdeklő, gyakran korlátozott vonatkozásokra fő-

kuszálnak. Emellett valószínű, hogy az újonnan bekerült cikkek kevés figyelmet kaptak a felhasználóktól, míg a népszerűbb tételek címkéi hálóba effektussal gyarapodnak.

A címkék száma hatványeloszlással, a deskriptoroké normál eloszlással volt leírható, ami az utóbbi esetében az indexelés szabványosított voltával magyarázható. A CiteULike címkék és a MeSH deskriptorok nemcsak eltérő nézőpontokat tükröznek, hanem lexikai szempontból is különböznek egymástól.

(Koltay Tibor)

110/2013

PHELPS, Tyler E.: An evaluation of metadata and Dublin Core use in web-based resources. – Bibliogr. In: Libri. – 62. (2012) 3., p. 326-335.

A metadatok és a Dublin Core használatának értékelése hálózati dokumentumokban

Elektronikus publikáció; Gépi dokumentumleírás

Az a probléma, hogy a világhálón metaadat-alapú rendet teremtsünk az információkeresés megkönnyítése érdekében, lassan húsz éve tart már. Egyik legnépszerűbb úttörője, a *Dublin Core Metadata Element Set (DCMES* vagy *Dublin Core*) néven ismert szabvány a problémára rugalmas, egyszerű rendszerrel válaszolt: tizenöt tetszőleges leíró elemmel bír, melyek különböző szintaxisokba építhetők használati és keresési céllal. Számos országos szervezet és nemzetközi konzorcium támogatja az alkalmazását, bár korai kritikussai, Thomas és Griffin (1998) aggódott, hogy „*egy közös metaadat szabvány [mint a Dublin Core] nagyon ígéretesnek látszik, de használhatatlan lesz, ha nem vezetik be széles körben.*” A tanulmány a Dublin Core bevezetését tárgyalja az interneten úgy, hogy újra elvégzi a korábbi metadat-használatra vonatkozó vizsgálatot véletlenszerűen kiválasztott honlapokon és a világ nemzeti könyvtárainak (pl. az USA, Thaiföld, Franciaország) honlapján. A cikk két hipotézist mérlegel: (1) hogy napjaink

nemzeti könyvtári honlapjainak készítői továbbra sem elég motiváltak, hogy forráskódjaikba metaadatok kerüljenek, és (2) továbbra is alig látható a Dublin Core használata a honlapok forráskódjában. Ezek a hipotézisek megerősítik azokat a kritikus észrevételeket, melyek a Dublin Core vagy más metaadat-rendszer internetes bevezetésének a kudarcáról szólnak. Míg az adatok kevés változást mutatnak az előző méréshez képest a DC honlapok forráskódjában való használatában (ahogy feltételezték), a véletlenszerűen kiválasztott és a nemzeti könyvtári honlapok legalább egy metaadat jelölőt (tag) tartalmaztak. A szerző végkövetkeztetése, hogy a jobb megtalálhatóság anyagi elismerése lehetne talán a metaadatok használatának fontos ösztönzője.

(Autoref.)

111/2013

YANG, Sharon Q.: Tagging for subject access : a glimpse into current practice by vendors, libraries, and users In: Computers in libraries. – 32. (2012) 9., p. 19-23.

Tárgyi feltárás címkézéssel. Pillantás a szolgáltatók, a könyvtárak és a használók jelenlegi gyakorlatára

Felmérés; Gépi információkeresési rendszer; Használó; Integrált gépi rendszer; Kulcsszó

Az elmúlt öt évben számos tanulmány foglalkozott a címkézéssel. Az elemzések szerint a használók által adott címkék és a Library of Congress tárgyi feltáró rendszerének (*Library of Congress Subject Headings – LCSH*) tárgyszavai között 60% az azonosság. A bibliográfiai számbavétel jövőjével foglalkozó munkacsoport (*LC Working Group on the Future of Bibliographic Control*) ajánlása szerint a fennmaradó szókészlet elemei közül sok érdeemes lehet a könyvtári alkalmazásra.

A jelen vizsgálat 37 integrált könyvtári rendszer és 15 keresőeszköz címkézési gyakorlatára irányult. Az eredmény azt mutatja, hogy a könyvtári rendszereknek csak 5%-a – konkrétan a *Koha*

és a *Genesis G3* – képes a címkék megjelenítésére. A keresőeszközöknek viszont 47%-a teszi lehetővé a címkézést, illetve teszi láthatóvá ezeket lista és/vagy címkefelhő formájában.

A vizsgált 307 Koha rendszert használó könyvtár majdnem fele (49%) engedélyezi a címkézést katalógusában, könyvtártípusonként eltérő mértékben. Leginkább az egyetemi könyvtárak teszik lehetővé (58%), a közművelődési könyvtárak majdnem fele (49%), az iskolai könyvtáraknak pedig 22%-a.

A címkefelhőknek csak 20%-a volt olyan nagyságú, ami a használók aktív címkézési gyakorlatára enged következtetni. Gyakori, hogy a használók által adott címkék kevés találatot eredményeznek, pedig a katalógusban az adott témához bő szakirodalom tartozik. Ezért a releváns találatok összefésülése érdekében az *Encore* egyetlen nagy felhőben egyesítette a használói címkéket és a MARC rekordok kulcsszavait. Eredményes lehet a címkéknek a Library of Congress tárgyszórendszeréhez való kapcsolása is. Kíváncsinos lenne, hogy könyvtárak és a keresőrendszerek szolgáltatói együtt keressék a használói címkék integrálásának technológiáját.

A közművelődési könyvtárak használói a legaktívabbak a címkézésben. Az egyetemi könyvtáraknak a továbbiakban meg kellene találniuk a módját, hogy a rekordok kiegészítésére motiválják használóikat.

(Fazokas Eszter)

Lásd még 113

Katalógusok

112/2013

BRENNER, Simon – EHLEN, Dirk: Zusatzinformationen im interaktiven Katalog : LibraryThing - Social Cataloging-Plattform und Kataloganreicherung für Bibliotheken In: BuB. – 64. (2012) 4., p. 280-281.

Kiegészítő információk az interaktív katalógusban. A

LibraryThing mint közösségi katalogizálási platform és a katalógus-bővítés eszköze

Információtechnológia; Online katalógus; Recenzió

Manapság sokféle közösségi katalogizálási platform létezik, amely lehetővé teszi használói számára a saját könyvgyűjteményük bemutatását és a másokkal való tapasztalatcserét. A legismertebbek közé tartozik a Lovelybooks, a Goodreads vagy a Shelfari. A legnagyobb közösség azonban a *LibraryThing*nél található. 2005-ös online megjelenése óta ez a könyves közösségi oldal folyamatosan bővül, mostanra 6,5 millió mű van regisztrálva benne, és mintegy 1,5 millió tagja nemcsak katalogizálni és ismertetni tudja saját könyvgyűjteményét, hanem kulcsszavakat és értékelést is alkalmaz.

A nyilvános platformon kívül egy további szolgáltatás, a *LibraryThing for Libraries* ingyenes katalogizáló eszközt kínál a könyvtáraknak, amelyek szintén keresik többlet-információ nyújtásának (katalógus-bővítés) lehetőségét. A szolgáltatás olvasói értékeléseket és ismertetéseket is tartalmaz. A *LibraryThing* és más platformok által az olvasók számára kínált és jól ismert szolgáltatásoknak a közkönyvtárakban is elérhetőnek kellene lenniük. A *LibraryThing for Libraries* 2007 óta nyújt bizonyos funkciókat és tesz elérhetővé adatokat nyilvános platformjáról. A szolgáltatás most néhány olyan opciót is kínál, amely vagy külön-külön, vagy kombinált csomag formájában szerezhető be. A szerzők cikkükben ezt a terméket mutatják be, amely a német könyvtárak számára 2012 márciusa óta érhető el. A düsseldorfi regionális kormányzat által koordinált projekt keretében Észak-Rajna-Vesztfália 24 kiválasztott könyvtárában nyílt lehetőség a *LibraryThing for Libraries* révén a katalógus bővítésére – a tartományi minisztérium kétéves támogatásának köszönhetően.

(Autoref.)

113/2013

PIRMANN, Carrie: Tags in the catalogue : insights from a usability study of LibraryThing for Libraries. – Bibliogr. In: Library trends. – 61. (2012) 1., p. 234-247.

Címkék a katalógusban: a LibraryThing for Libraries használhatóságának vizsgálata

Felmérés; Gépi információkeresés; Katalógushasználat; Kulcsszó; Online katalógus; Tárgyszójegyzék

A Kongresszusi Könyvtár tárgyszójegyzékét (LCSH), a könyvtári katalógusokban használt szabványos információkereső nyelvet gyakran bírálják korszerűtlensége, nem tárgyilagos nyelvezete és a tipikustól eltérő mellérendelő szerkezete miatt. Ezzel szemben a folkszonómiák (vagy címkék), amelyek az őket használók természetes nyelvi ismeretein alapulnak, olyan fajta rugalmasságot kínálnak, ami gyakran hiányzik az ellenőrzött szótárakból, és kiegészítő eszközt jelenthetnek az olyan merev ellenőrzött szótárakhoz, mint amilyen az LCSH. Tartalomelemző tanulmányok már bebizonyították a folkszonómiák hasznosságát a dokumentumok tárgyi hozzáféréseinek javításában, és a könyvtárak elkezdtek a címkézés lehetőségét beépíteni katalógusaikba. A cikk a címkék használhatóságát vizsgálja a tárgyi hozzáférés javításában a könyvtárak online katalógusaiban (OPAC-okban) összehasonlító tesztet végezve a LibraryThing for Libraries katalógus-bővítési moduljával. Az eredmények szerint bár a címkék nem helyettesíthetik az LCSH-t, ígéretes lehetőséget jelentenek az OPAC-okban való információkeresés segítésében. Az információkeresési rendszerek tervezésével összefüggésben a tanulmány azt tárta fel, hogy bár a folkszonómiák képesek a tárgyi hozzáférés javítására, ez a képességük erősen korlátozódik azáltal, hogy a jelenlegi katalógus-interfészek alkalmatlanok a szabványos katalóguskeresések mellett a címke alapú keresésre.

(Autoref.)

114/2013

TARULLI, Laurel – SPITERI, Louise F.: Library catalogues of the future : a social space and collaborative tool?. – Bibliogr. In: Library trends. – 61. (2012) 1., p. 109-131.

A jövő könyvtári katalógusa: közösségi tér és együttműködés eszköze?

Gépi információkeresés; Információtechnológia; Katalógushasználat; Online katalógus

Az új generációs katalógusok a könyvtári szakemberek és a használók interakcióját, együttműködését teszik lehetővé, és támogatják az alapvető könyvtári funkciókat. Technológia, innováció és kreativitás egyaránt szükséges egy olyan helyi szintű, online közösségi tér megteremtéséhez, amely a hagyományos könyvtári szolgáltatásokat és tapasztalatokat az online környezetbe helyezi. A használók már hozzászoktak ahhoz, hogy saját információkat tegyenek ki kereskedelmi és közösségi weboldalakra, a könyvtárosoknak pedig alternatív módszereket kell találniuk ezeknek az eszközöknek könyvtári környezetben való használatára. Segítheti-e a könyvtári katalógus a távoli olvasói tanácsadó szolgáltatást, és helyi szintű „Google”-ként működhet? Az olvasók vagy a könyvtárosok lesznek-e a használói tartalmak kezdeményezői a katalógusokban? Hogyan bizonyosodhatnak meg a katalogizálók arról, hogy bibliográfiai rekordjaik integritása megmarad akkor is, ha más adatforrásból származó információ is megjelenik a katalógusban? Ahogy a könyvtári katalógusok a hagyományos könyvtári szolgáltatásokat az online környezetbe viszik, a katalógusok elkezdnek betolakodni vagy „keveredni” a könyvtárosság más területeivel, amelyek korábban nem képezték részét egy katalogizáló szaktudásának. A könyvtári katalógusok hagyományos szerepükön (keresésre és hozzáférésre szolgáló eszköz) túli használata kérdéseket vet fel a könyvtári szakemberek szaktudásával és a feldolgozó és tájékoztató könyvtárosok együttműködésének előnyeivel kapcsolatban.

(Autoref.)

Információkeresés

115/2013

LITTLE, Geoffrey: Thinking about discovery layers. – Bibliogr. 8 tétel In: The journal of academic librarianship. – 37. (2012) 6., p. 346-347.

Mit gondoljunk a discovery rendszerekről?

Használó; Gépi információkeresés; Integrált gépi rendszer

Az elmúlt években több kutatás is azt mutatta, amit a felsőoktatásban dolgozó könyvtárosok már régóta tudnak: egyre kevesebb felhasználó használja irodalomkutatás kiindulópontjaként az egyetemi könyvtárak weboldalait. Inkább a Google-hoz, a Wikipédiához és más olyan online forrásokhoz fordul, amelyek nem a könyvtárak gyűjteményében találhatóak vagy nem ott érhetőek el. A hagyományos OPAC sem teljesít jól az elektronikus források (főként az elektronikus folyóiratok) használatának elősegítése terén.

A könyvtárak ezért a discovery services (DS) felé fordulnak. Ezek egyetlen elérési pontot nyújtanak a könyvtár által vásárolt, licencelt és digitális anyagaihoz. A DS rendszerek az integrált könyvtári rendszer információit és indexelését használják, de keresnek a kereskedelmi adatbázisokban és más elektronikus forrásokban azzal a céllal, hogy felfedjenek mindent, amit egy adott témában a könyvtár kínálni tud. A DS rendszerek olyanok, mintha az OPAC-ok puhább és nyájasabb változatai lennének. Az egyszerű keresés lehetőségét nyújtják, javítási lehetőséget kínálva elírások esetében. A találati listáknak az Amazon oldalairól is ismert fázettás elrendezését teszik lehetővé, tehát a téma, cím és szerző szerinti keresés után találatainkat szűkíthetjük a dokumentumtípus, a nyelv, a megjelenés éve stb. alapján.

Ne várjuk azonban azt, hogy a DS rendszerek az információ megjelenítésével és visszakeresésével kapcsolatos minden problémára megoldást kínálnak. Többségük felhőben, tehát a könyvtá-

rakon kívül tárolja az adatokat. A kereskedelmi DS rendszerek az integrált rendszereket kínáló (egyre csökkenő számú) nagy cégek választékából kerülnek ki. Ha intézményünk elkötelezett a nyílt hozzáférés mellett, kérdéses lehet, hogy van-e elég munkatársunk és forrásunk arra, hogy nyílt hozzáférésű DS rendszert működtessünk. A DS rendszerek nem tudnak mit kezdeni a kottákkal, a kéziratokkal, az irattári anyagokkal vagy a régi könyvekkel. Az egyszerű kulcsszavas keresés pedig a Google-hoz hasonlóan találatok százait eredményezheti, ezért a könyvtárosoknak fontos szerepük van a használók képzésében, a kritikai gondolkodás elsajátíttatásában. Ezen túl alapvető kérdés, hogy jó-e az, ha a tudományos tartalmak keresését az egyszerű szabad szöveges keresésre redukáljuk.

(Koltay Tibor)

116/2013

WALSH, Andrew: Mobile information literacy : a preliminary outline of information behaviour in a mobile environment. – Bibliogr. In: Journal of information literacy. – 6. (2012) 2., p. 56-69.

Mobil információs műveltség: információkeresési szokások mobil környezetben

Felmérés; Gépi információkeresés; Használói szokások; Információtechnológia

Számos és eltérő jellegű mobil eszközt használunk arra, hogy mozgás közben információt keressünk és használjunk. Ez arra készítet bennünket, hogy eltávolodjunk az információs műveltség átfogó, kompetencia-alapú modelljeitől, mivel a mobil és a rögzített környezet keretei eltérnek egymástól.

A „helyhez kötött” információkeresés meghatározott helyhez és eszközhöz kötődik, tárgya bármi lehet, és bevezetett, szabványos keresőeszközökkel történik. Időtartama változó: sokszor lassú és hosszú ideig tart a hozzáférés. A felhasználók hosszabb időt töltenek az információ

keresésével, szervezésével és kivonatolásával (különösen tudományos célokra).

A mobil keresés nincsen helyhez kötve, bármilyen eszköztől indítható. Az információs igények a gyors, gyakran kontextusfüggő, gyakran az utazással, köznapi tudnivalókkal kapcsolatos tényinformáció-keresés formájában jelennek meg. A felhasználókat nem érdeklik a részletek, és ritkán értéklik a kapott információkat. A mobil kereséseket behatárolja a képernyő kis mérete és a billentyűzet. 40%-uk ismert URL-re irányult, 10% keresőmotorra.

A mobil keresés sajátosságainak megismerésére félig strukturált interjúkat folytattak le öt, mobil eszközökkel rendelkező és azokat hosszabb ideje és magabiztosan használó, tehát az átlag felhasználóktól eltérő információs szakemberrel. Ennek eredményei a szakirodalomban találtakal egyeztek meg.

A gyors és könnyű keresésekhez az adott mobil eszköz saját, beépített keresőeszközét használták. A keresések szűk témákra, tényekre korlátozódtak, a felhasználók környezetére vonatkoztak, és nagyban befolyásolta őket, hogy éppen mit csináltak. Olyan, menet közben keletkezett és azonnal kielégített információs igényeket szolgálták, amelyeket a múltban ezek nélkül az eszközök nélkül is feltehetőleg ki tudtak volna elégíteni. A felhasználók az információ értékelése helyett már ismert helyeken kerestek.

Sűrűn használták a közösségi oldalakat, különösen a Facebookot. A mobil eszközök az információ hordozásának eszközei is, de információkat mozgatnak fix eszközökre és eszközökről. Eszközeik állandóan be voltak kapcsolva, és egyszerre több mindent csináltak segítségével, amit maguk az interjúalanyok is komoly figyelemelvonó tényezőnek láttak. Ez egészen odáig terjedt, hogy akadályozta őket az éppen érkező új információ feldolgozásában. A keresés mellett a mobil eszközökön fogadták a push típusú információszolgáltatásokat is, ami növelte az információs túlterhelést, és nem látott, hogy lettek volna olyan mechanizmusok, amelyek segítségével megküzdene az ezzel. Az egyetlen, de igen nehezen használható módszer,

hogy megpróbálták korlátozni a mobil eszközök használatára fordított időt.

(Koltay Tibor)

Lásd még 138

Olvasószolgálat, tájékoztató munka

117/2013

AMLINSKIJ, L. Z.: Distancionnoe bibliotečno-informacionnoe obsluživanie : kakim emu byt'? In: Naučnye i tehničeskie biblioteki. – (2012) 11., p. 18-24.

Távoli könyvtári-információs szolgáltatás: milyennek kell lennie?

Online üzemmód; Portál; Számítógép-hálózat; Tájékoztató munka; Távkonferencia; Térítéses szolgáltatás

Az olvasóknak nyújtott tájékoztató szolgáltatást általában a könyvtár épületéhez kötik. Az internet révén távoli szolgáltatások váltak lehetővé, azaz olyan külső szolgáltatások, amikor megmarad a jelenlét érzése. A könyvtárhasználat más-más előnnyel jár, ha fizikailag létező épületben vagy távoli térben történik. A távoli szolgáltatások előnyei közé tartozik a helyi számítógépes hálózatok kialakítása, a különböző könyvtártípusok közötti hierarchia megszűnése stb. Sok könyvtár sikeresen alkalmazza ezt a szolgáltatási formát, de széles körű elterjedéséhez normatív, módszertani és jogi alapok szükségesek. Az előnyöket és a hátrányokat a szolgáltatások szerint érdemes vizsgálni.

– *Szolgáltatás skype-on keresztül.* Az olvasó és a könyvtár közötti közvetlen kapcsolat jól használható az igények pontosítására, a kérdés megfogalmazására. Az újdonságot az jelenti, hogy az olvasó kiválaszthatja a céljainak legjobban megfelelő könyvtárat. Számos esetben az e-mail használata célszerűbb, a két formát együtt, egymás kiegészítéseként érde-

mes használni.

- *Szolgáltatás párbeszédés üzemmódban.* Tanácsadó szolgáltatás, a tartalom esetenként változik. Az olvasó és a könyvtár együttműködését nem az alárendeltség, hanem a gazdasági és információs célszerűség határozza meg. Előnyt jelent, hogy az olvasó megválaszthatja konzulensét; másrészt „felborul a rend” az alárendeltségi, a területi, a könyvtári belső szabályokban. A „rendtelenség” előnye, hogy bővülnek az olvasó lehetőségei, versenyhelyzet alakul ki a könyvtárak és a könyvtárosok között. A párbeszéd során a könyvtár tanácsadó, ajánló és oktató funkciót lát el.
- *Olvasói fórumok alakítása és kiszolgálása.* A különböző olvasói csoportok közös tematikus érdeklődés alapján hosszú-, közép- és rövidtávra szerveződhetnek. A fórum résztvevői érdeklődésüknek megfelelő listákra kerülnek; ha valakit egy adott értesítés érdekel, a könyvtár küld néhány cikket, áttérve ezzel a csoportosról az egyéni kiszolgálásra. A könyvtárnak kezdeményező szerepet kell vállalnia az olvasói fórumok megalakításában. A feladat munka- és pénzigényes.
- *Előfizetéses személyes kiszolgálás.* A soronkívüliséget biztosító, féléves vagy éves időszakra igénybe vehető szolgáltatásra minden olvasó jogosult. Célszerű, ha az olvasóval mindig ugyanaz a könyvtáros foglalkozik. Előny, hogy a könyvtáros felelősséget érez az olvasóért; felcserélődhet a vezető és a vezetett szerepe, a szolgáltatás nem a kérdésre, hanem az olvasóra irányul.
- *Olvasói távkonferenciák.* A legjobban igényelt szolgáltatási forma, amely alapos műszaki és módszertani felkészültséget igényel, szervezése ugyanazokból a lépésekből áll, mint a hagyományos rendezvényeknél.
- *Szolgáltatások távoli könyvtári portálokon keresztül.* Könyvtári portál bármely járási, megyei könyvtárban vagy megfelelő műszaki berendezésekkel ellátott cégnél épülhet. Néhány nagykönyvtárnak közös portálja is lehet, konkrét olvasói kérés teljesítéséhez egy járási könyvtár például több könyvtár közül választ-

hat. A helyi hálózatokban a könyvtáraknak teljes szabadságot kell kapniuk, hogy a legtöbb kérést tudják teljesíteni, és ez ne jelentsen terhet számukra.

A korszerű technológiára épülő szolgáltatásokat térítés ellenében kell nyújtani. A térítéses szolgáltatások nem vezetnek a könyvtári tevékenység kommercializálódásához, mindössze a munka egyik részterületét jelentik. A távoli szolgáltatások során megszűnnek a területi kapcsolatok, a könyvtár a piaci viszonyok alanyává válik. A könyvtáraknak ki kell dolgozniuk saját árpolitikájukat, mind a könyvtárat, mind a munkatársakat a szolgáltatások minőségétől függően anyagilag érdekeltté kell tenni; a többletbért a távoli szolgáltatásokért kapott bevételekből lehet fizetni.

A távoli szolgáltatások és az így kialakuló piaci viszonyok tárgya bármekkora terjedelmű, digitálisan rögzített szöveges vagy grafikus információ lehet. A „lenni vagy nem lenni” kérdés eldőlt, csak a megfelelő formát kell megtalálni.

(*Viszocsekné Péteri Éva*)

Könyvtárközi kölcsönzés, dokumentumszolgáltatás

118/2013

KRASIL'NIKOVA, I. Ú.: Sotrudničestvo i integraciâ v mežbibliotečnom obsluživanii. – Bibliogr. 15 tétel In: Vestnik BAE. – (2012) 2., p. 51-54.

Együttműködés és integráció a könyvtárközi szolgáltatásban

Dokumentumszolgáltatás; Együttműködés -nemzetközi; Könyvtárközi kölcsönzés

A könyvtárak közötti együttműködés a könyvtárközi kölcsönzésben és dokumentumszolgáltatásban valósul meg, szem előtt tartva a vezérelvet, a könyvtári-információs források kölcsönös használatát. A szolgáltatás kényelmesebbé téte-

lének egyik módja, ha a könyvtárközi kölcsönzés bekerül az élet más területein végbemenő integrációs folyamatokba. Az integráció leglátványosabb példája 1991-ben a volt Szovjetunió területén a Független Államok Közösségének (FÁK) megalakulása volt. Ennek nyomán hozták létre a FÁK-tagországok közötti könyvtárközi kölcsönzési és dokumentumszolgáltatási rendszert. Ezen a területen a FÁK-országok már a múltban is értékes, az integráció folyamatában hasznosítható tapasztalatokra tettek szert. Az integráció feltétele, hogy a tagországokban hatékonyan működjenek a nemzeti rendszerek. A megvalósításhoz szükséges:

- nemzeti szinten elfogadott jogi alapok,
- automatizált rendszerek és adatbázisok,
- gyors, elektronikus szolgáltatást lehetővé tévő könyvtári rendszerek, közös és osztott katalógusok,
- elektronikus könyvtárak, elérhető bibliográfiai és teljes szövegű adatbázisok,
- tudományos-módszertani és szervezési kérdéseket eldöntő szakmai egyesületek.

Az integráció a nemzetközi együttműködés továbbfejlesztését jelenti, azaz több ország könyvtári-információs és tudományos potenciáljának egyesítését ahhoz, hogy az elektronikus szolgáltatásokat teljesen új szinten lehessen nyújtani. A legnagyobb oroszországi és FÁK-országokbeli könyvtárak tapasztalatai alapján a rendszer integrált fejlesztésének prioritásai:

- a jogi problémák (szerzői jog, digitálismásolat-készítés stb.) szabályozása,
- a nagy könyvtárakban működő automatizált rendszerek alkalmassá tétele a könyvtárközi kölcsönzésre és dokumentumszolgáltatásra,
- a felhasználó számára egységesnek látszó, integrált hálózatok kialakítása,
- a könyvtárak ellátása korszerű műszaki és szoftvereszközökkel,
- az IFLA ajánlásai alapján készített szabványok betartása,
- az árak, elszámolási rendszerek és szerződésformák egységesítése,
- a munkatársak kompetenciájának folyamatos fejlesztése, az új technológiák és a források

keresésének megismertetése, szakemberek és tapasztalatok cseréje.

Ma a FÁK-országok könyvtárközi kölcsönzési rendszere a nemzetközi rendszer integráns része, az együttműködés magasabb szintű formája. A közelmúltban elfogadott vámunio lehetővé teszi egyes munkaterületeken közös kísérletek folytatását. Az integrációs folyamatok várható eredményei:

- az információs tér bővülése,
- egyeztetés a módszertani és technológiai kérdések eldöntése során,
- szerződések vagy licencmegállapodások kötése a szerzői közösségekkel,
- a könyvtárközi kölcsönzési kérések továbbításának automatikus útvonaltervezése,
- a kérés teljesítéséért felelős állomány meghatározása a kérés metaadatainak és a könyvtár profiljának automatikus egybevetésével,
- a kérés teljesítéséhez többféle lehetőség megadása (pl. másolatküldés),
- a kérés teljesítésében az operativitás növekedése,
- aszinkron szolgáltatási formák (e-mail, webes) fejlesztése,
- mobil távközlési kapcsolatok, mágneskártyák (swipe cards), intelligens kártyák (smart cards) alkalmazása a felhasználó azonosítására,
- dokumentumküldés közvetítő nélkül (a kérés közvetlenül az állomány kezelőjéhez megy),
- 24 órás hálózati szolgáltatás, tanácsadás a távoli felhasználónak,
- a versenyképesség fokozása a kereskedelmi online szolgáltatókkal, a közvetítő szolgáltatások fejlesztése.

Az integráció eredményeként a mindenki számára hasznos együttműködés új impulzust kap. Az információhoz való szabad hozzáférés joga stabilabb és beláthatóbb helyzetben valósul meg. A könyvtárak szorosabb együttműködése hat az oktatási, a tudományos, a kulturális színvonal emelkedésére, végső soron az országok innovációs úton történő fejlesztésére.

(Viszocsekné Péteri Éva)

Lásd még 100

Hátrányos helyzetű olvasók ellátása

119/2013

UNDLIEN, Anne Kristin: Libraries inspire immigrants to read In: Scandinavian library quarterly. – 45. (2012) 4., p. 8-9.

Olvasásra inspirálják a könyvtárak a bevándorlókat

Nemzetiségi olvasó; Olvasásra nevelés; Rendezvény; Városi könyvtár

Oslo, Bergen, Trondheim, Stavanger és Kristiansand norvég városok a *Desire to read, language and ICT* (Az olvasás, a nyelvtudás és az információtechnológia ismeretének óhajtása) nevű, hároméves projekt keretében a bevándorlók nyelvtanulásának és beilleszkedésének elősegítését célozva vállalták az együttműködést. A könyvtárak az emigránsoknak szóló, hivatalos, norvég nyelvtanulási programmal is szorosan együttműködnek, vagy követő programokkal egészítik ki azokat. Találkozók és nyelvórák helyszínét adják, melyeknek hozadékaképpen a nyelvtanulók megismerkedhetnek a könyvtárak dolgozóival is, akik aztán eredményesen inspirálják őket az olvasásra. A könyvtárak egyéb élményeket is kínálnak az új honpolgároknak, például múzeumlátogatást szerveznek számukra. Kristiansand közkönyvtára önkéntes norvég nyugdíjasok és fiatal bevándorlók számára biztosított találkahelyet, számos barátság kialakulását támogatva ezzel.

Stavanger könyvtárában megfilmesített könyveket mutattak be, amivel sikeresen csináltak kedvet az olvasáshoz, és alkalmat adtak az érdekes művészi élmények megbeszélésére.

A nyelvtanfolyam befejezése után sokan a megfelelő képzettség hiánya miatt nem tudnak elhe-

lyezkedni. Az ő számukra különösen fontosak azok a könyvtári közösségi programok, ahol önkéntesek segítségével lehet a megszerzett nyelvi készségeket használni, gyakorolni, és ahol társadalmi kapcsolatokat lehet építeni, elkerülve ezzel az elszigetelődést. Trondheimben és Oslóban is működik ez a rendszer.

2012-ben az összes, a programban részt vevő önkormányzat számítógépes tanfolyamokat indított, ahol a résztvevők felfrissíthették ismereteiket. A tanfolyam idejére a kisgyermekeseknek gyermekfelügyeletet is biztosítottak. Az oktatásba a témában jártas bevándorlók is bekapcsolódtak önkéntesként. Az ő munkájuk és aktivitásuk a legjobb példa arra, hogy a külföldről az országba menekültek, a kialakult mítosszal ellentétben, nem tekinthetők magatehetetlen áldozatoknak.

A nyelvgyakorlásra a *suggesztópédia* módszere is egyre elterjedtebb. Ennek során a résztvevők olvasóköri foglalkozások keretében problémamegoldó párbeszéd formájában beszélnek meg az olvasmányokat. A megbeszélések során mindenki anélkül nyilatkozhat meg, hogy saját, privát életéről kellene beszélnie. Széles körben ismert még a *Book Chats* program is, melynek részeként a bevándorlók sikertörténeteit is megjelentítik.

A *Desire to read, language and ICT* nevű program értékelése kérdőíves felmérés és interjúk segítségével történt, melyeknek eredményét a közeljövőben közzéteszik, hogy elméleti és gyakorlati tapasztalatokkal segíthessék a multikulturális társadalomnak megfelelő könyvtári szolgáltatások kialakítását.

(Fazokas Eszter)

Lásd még 99, 136

Tájékoztatás, tájékoztatási rendszerek

Hálózatok, regionális rendszerek

120/2013

OPARINA, Ol'ga Dmitrievna: Organizaciâ naučnoj deâtel'nosti bibliotek v Internete. – Bibliogr. 33 tétel
In: Bibliotekovedenie. – (2012) 5., p. 30-37.

A könyvtárak tudományos tevékenységének szervezése az interneten

Honlap; Számítógép-hálózat; Tudományos kutatás

A tudomány fejlődését napjainkban az intézetek átalakulása és a tudományos ismeretek előállítási rendszerének változása jellemzi. Az internetes technológia hatására megjelent az „elektronikus tudomány” a „tudomány 2.0”, a kibertudomány stb. koncepciója, míg az internet terjedése a tudományos közösség információs önszerveződését segítette elő. Az információs-kommunikációs infrastruktúra átlépi az intézmények vagy az országok határait, amiről Oroszországban többek között a *Tudományos Elektronikus Könyvtár (TEK)*, a különböző hálózatok, internetes konferenciák, a könyvtárak online szolgáltatásai tanúskodnak.

2010-ben a Tudományos Könyvtárak Európai Szövetsége (LIBER) létrehozta az elektronikus tudománnyal foglalkozó munkacsoportot, amelynek kiemelt feladata lett a koncepció alkalmazása a könyvtártudományban, új termékek és szolgáltatások, a virtuális kutatócsoportok új munkamódszereinek a kidolgozása. A hálózati tudomány horizontális tudományos infrastruktúrára épül, mellőzve a vertikális, hierarchikus struktúrákat. Szervezeti alapját a kutató önállósága, önszervezése, a tudományos világ felé nyitottsága jelenti. A hálózati kutatás ugyanúgy szakaszokból áll, az internet csak egy kommunikációs eszköz, miközben kutatási közege is

válí. A hálózaton is alkalmazhatók a korábban bevált módszerek, mint a fókuszcsoporthoz vagy az ismert mennyiségi és minőségi vizsgálatok. Ugyanakkor a hálózati módszertannak is vannak „szolgáltatásorientált tudományra” épülő sajátosságai, mint a felhők, a hálózati modellek, a globális monitoring lehetőségei.

A tudósok felkészültsége az elektronikus közegekben folytatandó munkára függ az infrastruktúra fejlettségétől. Statisztikai adatok szerint Oroszországban a tudósok 50%-a használja az internetet, 20%-uknak van saját honlapja (Nyugat-Európában ezek a mutatók 98% és 70%).

A könyvtárak tudományos infrastruktúrájában is jelentős az internet használata, sokfunkciós információs intézményként az információelérés szervezése mellett kutatásokat folytatnak, tudományos információforrásokat állítanak elő. A könyvtárak honlapjai nemcsak zsilipként szolgálnak az információk eléréséhez, hanem a különböző projektek megvalósításának, az intézmény megismertetésének eszközei is. Oroszországban a könyvtári internetes infrastruktúra az ország tudományos életének állapotát tükrözi, fejletlen az információs-kommunikációs technológia, a tudósok a hálózaton nem elég aktívak. A könyvtárak honlapjai a források és szolgáltatások mellett főleg kapcsolattartási és rekláminformációt tartalmaznak, nincsenek aktuális statisztikai adatok, teljes szövegű stratégiai dokumentumok, projektleírások. Kevés információ található a kutatómunkában részt vevő munkatársakról, még a szövetségi könyvtárak, kulturális és művészeti egyetemek honlapjain is csak a kutatási irányokat sorolják fel. Mindössze egy moszkvai egyetemi professzornak van (V. K. Stepanov) saját honlapja. Az oroszországi könyvtári szakfolyóiratokról a szerkesztőség egyre több információt tesznek elérhetővé (vannak teljes szövegű archívumok, tartalomjegyzékek, linkek a TEK-ben lévő cikkekre). Az egyik legnagyobb tudományos információfor-

rás az Állami Tudományos-Műszaki Nyilvános Könyvtár (GPNTB) elektronikus könyvtára. Sok információ található az Oroszországi Könyvtári Egyesület honlapján, az Oroszországi Könyvtári Konzorciumok (ARBIKON) portálján. Az Elektronikus Könyvtárak Oroszországi Egyesülete videoforrásokat, blogokat stb. tesz elérhetővé, az általa szervezett internetes konferenciákon a FÁK-országok is részt vesznek.

A könyvtári információforrások internetes kutatása különböző szempontok szerint folyik, mint a tartalomelemzés, taxonómia, monitoring, statisztika, azaz jelenleg a kutatások elsősorban a gyakorlati feladatok megoldását szolgálják.

(Viszocsekné Péteri Éva)

121/2013

SIMON, Agnès – WENZ, Romain: Des outils automatiques pour le signalement en bibliothèque : expérimentations autour du projet data.bnf.fr In: Bulletin des bibliothèques de France. – 57. (2012) 5., p. 39-43.

Res. angol, német és spanyol nyelven

A Francia Nemzeti Könyvtár data.bnf.fr projektje

Adatcsere; Információtechnológia; Géi információkeresés; Nemzeti könyvtár; Számítógép-hálózat

Az informatikai eszközök megjelenése, a tömeges digitalizálás nemcsak a szűkebb értelemben vett könyvtárosi hivatást, hanem mindazokat a tevékenységi formákat érintette, amelyek bármilyen kapcsolatban állnak az írott dokumentummal. Közöttük három olyan alaptevékenység létezik, amelyekkel a könyvtárak mostanában sokat foglalkoznak: a hatalmas tömegű információban adott források azonosítása, a különböző fájlformátumok és az adatcsere kérdései.

A Francia Nemzeti Könyvtár (BnF) 2011 nyara óta dolgozik *data.bnf.fr* elnevezésű projektjén, melynek minden eleme a szemantikus web eszköztárán nyugszik. A felgyorsult információáramlásban a könyvtáraknak alkalmazkodniuk kell az olvasók igényeihez, ezért a nemzeti

könyvtár átszervezi az állományára vonatkozó, csak az általános katalógusában található több mint 11 milliónyi bibliográfiai rekordot, hogy az tartalmilag minél könnyebben használhatóvá, fizikailag pedig még láthatóbbá váljék. A *data.bnf.fr* projekt többféle dokumentumtípus – kéziratok, könyvek, levéltári anyagok – és a *Gallica* digitalizált könyvtár katalógusából építi új típusú információs oldalát. Az innen nyert adatok együttese ugyanis alkalmas arra, hogy linkgyűjteményszerűen csoportokba lehessen rendezni mindazokat az összetartozó információkat, amelyek egy adott szerzőre, témára vonatkoznak a nemzeti könyvtár különféle állományegységeinek összességéből.

Ez a típusú szolgáltatás megvalósítja az IFLA-nak a bibliográfiai rekordok funkcionálissá tételére vonatkozó javaslatát, mert innovatív módon kapcsolja össze a dokumentumtartalmakat a megfelelő linkekkel, ugyanakkor egyszerű és könnyen értelmezhető kezelőfelületet ad mindehhez. Az elv, hogy a könyvtár ne csak az interneten legyen, hanem az internetben, itt megvalósul a W3C elvárásainak megfelelően. Hiszen az interneten megtalálható digitális gyűjtemények katalógusának tartalma e rendszeren keresztül bekerül a web állományába. Így a felhasználónak nem is kell tudnia, hogy éppen milyen könyvtári adatbázisban keres, a webkeresők segítségével egyszerűen és könnyen rátalál a keresett információra. E rendszer másik előnye, hogy az így, szemantikus módon összekötött információk bármikor visszahívhatók, átalakíthatók, újra felhasználhatók, más rendszerekbe ágyazhatók. Ezzel a megoldással a BnF meg tudja őrizni a hagyományos könyvtári bibliográfiai adatokat, mégis új módon tud szólni új típusú közönségéhez. Mindehhez nagyban hozzájárul a könyvtár által alkalmazott szoftver, a Cubic-Web, amelynek rugalmas algoritmusai lehetővé teszi, hogy a fejlesztő informatikusok a könyvtárosok és a felhasználók igényeihez alkalmazkodva háromhetente újból és újból módosítsák azt.

A *data.bnf.fr* oldallal való foglalatosság ilyen módon magának a könyvtárosi hivatásnak a

megújulását, a szakmai ismeretek állandó karbantartását is megköveteli. Éppen úgy, mint a katalogizálók munkájának pontosságát, mélységét, minőségét, mert az általuk készített rekordoknak meg kell felelni a metaadatok, az EAD, a TEI és egyéb szabványoknak, hogy a kisebb könyvtárak a data.bnf.fr oldalról letölthessék könyveik bibliográfiai leírását, melyhez csak a helyi kódot kell hozzárendelniük. Jelenleg még csak kétszázezer oldal, az általános katalógus mintegy 20%-a került feldolgozásra, de máris vannak olyan intézmények, amelyek újrahasznosítják ezeket az adatokat. Ilyen az AbulEdu is, amely a Rameau tárgyszójegyzék adatait SKOS szótárrá – a szemantikus web egyik fontos applikációjává – formálta. Az egyéni felhasználók körét nem lehet azonosítani, és ha a webhely lehetővé teszi az abszolút adatátvételt a fent

említett példához hasonlóan, akkor az óriási és szerteágazó igények miatt kérdéses lesz a felhasználásra szánt információk nyomon követése is. A rendszer még nem teljes, de tökéletesen alkalmas arra, hogy a technika eszközeivel felkeltse az érdeklődést az olvasás és a BnF valóságos megtekintése iránt.

(Pajor Enikő)

Lásd még 97, 117

Kutatás és termelés információ-ellátása

Lásd 98

Vezetés, irányítás

Munka- és rendszerszervezés, értékelés

Lásd 124

Pénzügyi és gazdasági kérdések

122/2013

DOAN, Tomalee – MORRIS, Sammie L.: Middle managers and major gifts : fundraising for academic librarians In: The bottom line. – 24. (2012) 4., p. 190-195.

Középvezetők és nagyobb adományok: adománygyűjtés felsőoktatási könyvtárak számára

Ajándék; Egyetemi könyvtár; Levéltár; Marketing; Támogatás -pénzügyi -társadalmi

A *Purdue University Libraries* (Indiana) munkatársainak a bevezetője rögzíti, hogy az állami támogatás ma már nem elegendő a különböző projektek lebonyolítására és a szükséges fejlesztésekre. Az adománygyűjtés eddig a dékán vagy a könyvtárigazgató feladata volt, azonban ma már a könyvtárosoknak és a levéltárosoknak is be kell kapcsolódniuk ebbe a munkába. Alig állnak használható jó módszerek vagy útmutatók a rendelkezésükre, és a képzésben is kevés teret kap a téma. A szerzők megosztják tapasztalataikat: a két esettanulmány jól illusztrálja az *adománygyűjtés* sikeréhez szükséges értékek, feladatok és stratégia hangsúlyozását, az adománygyűjtés céljait és annak hatását a könyvtárra és olvasóira.

Az első esetben a Menedzsment- és Gazdasági Könyvtár (2011-től már *Roland G. Parrish Library*) felújítása érdekében tett erőfeszíté-

sekről, míg a másodikban az egyetemen egykor tanult, illetve az államban kiemelkedő tevékenységet folytató nők archívumának (*Susan Bulkeley Butler Women's Archive*) kialakításáról olvashatunk. A könyvtárosok és levéltárosok mindkét esetben együttműködtek az egyetem vezetésével.

Az esettanulmányokból levonható főbb tanulságok: a siker szempontjából alapvető fontosságú a könyvtáros és levéltáros munkatárs lelkesedése, víziója, de lényeges szerepet játszott a befektetett energia, a kommunikáció és az interperszonális készségek, továbbá az adománygyűjtés módszere; világosan el tudták mondani a kitűzött célt az adományozóknak – megjelenítve a várható eredményeket –, jól működtek együtt a dékánnal és a fejlesztési igazgatóval a projekt alatt és után. (A célokat célszerű jó előre megfogalmazni, hogy adandó alkalommal már a kész koncepcióval lehessen előállni.)

A cikk befejező részében a szerzők néhány fontos tudnivalót is rögzítenek, melyek közül érdemes néhányat felsorolni:

- Az adományozóval való bánásmód és az elismerés fontos része a vele fenntartott jó kapcsolatnak: ennek köszönhetően máskor is fog adakozni.
- Az adományozó szereti tudni, hogy jól használták fel a pénzüket és értékeli is azt; a pozitív visszajelzés nyomán a jövőbeli fejlesztési tervek is érdekelhetik őt.
- A projekt végén érdemes a nyilvánosság előtt az elismerésnek és a köszönetnek hangot adni; így azoknak is jólesik a munkatársak hálája vagy köszönő levele, akik névtelenek szeretnek maradni.
- A jelentősebb adományok esetében érdemes az adományozóról elnevezni a projektet.
- Fontos a médiával való kapcsolat és az erre való felkészülés, stb.

A cikket a téma fontosabb szakirodalmának jegyzéke zárja.

(*Murányi Lajos*)

Személyzet

123/2013

PANKL, Robert R.: Older library workers : the perspective of a near-retiree In: *Public library quarterly*. – 31. (2012) 2., p. 363-368.

Idősebb könyvtári munkatársak: a nyugdíjhoz közeledők perspektívája

Képesítés; Könyvtárosi hivatás; Munkakör; Munkakörülmények; Személyzet

Az idősebb munkatársakkal kapcsolatban számos sztereotípiát él: fizikailag kevésbé terhelhetőek, ellenállnak az új trendeknek és technikának – ha egyáltalán megértik őket. A kutatások ugyan nem igazolják az ilyen, érdemeiket csorbító előítéleteket, mégsem számítanak eléggé tapasztalataikra, tudásukra. A tervezésnél nem alapoznak munkájukra, hiszen számítanak hamarosan bekövetkező visszavonulásukra, így aztán a rivaldafény csak másokra irányul. A továbbtanulást, fejlődést biztosító források számukra elapadnak, ők pedig egy láthatatlan elkülönítőbe kerülnek, akkor is, ha az intézmény számára hasznos lenne továbbképzésük. Mellőzésükben közrejátszhat a rejtett versengés is: a fiataloknak muszáj rátermettségüket bizonyítani a vezetők előtt, és az idősebbeket gyakran útjukban álló akadálynak érzik – igazságtalanul, hiszen az anyagi megfontolások, egzisztenciális aggodalmak és egyéb szorongások egyformán érintik a fiatalabbakat, az idősebbeket és az intézményt magát is.

A vezetők általában úgy gondolják, a változásokat egyszerűbb fiatal emberekkel végrehajtani, mert az idősebbek már megcsontosodtak. Pedig sok esetben képességeikkel és elkötelezettségükkel éppen hogy előmozdíthatnák a folyamatokat. Ami viszont valóban nagy veszély az idősebbekre nézve, az az önelégültség, amely romboló hatású és pejoratív megítélést eredményez. A szakmai tapasztalatot ezért nem szabad fetisizálni, hanem jól kell kamatoztatni és hatékonyan „marketingelni”.

Számos olyan terület és feladat van, ahol az idősebb kollégák pótolhatatlanoknak bizonyulhatnak. Például mentor szerepet tölthetnek be a szervezetbe újonnan érkezettek mellett, segítve integrálódásukat. De ők a letéteményesei a szervezet történetének, íratlan hagyományainak is, és ezzel a múlt és a jelen történéseinek potenciális krónikásai. Egy erős szervezet alapjait saját történelme és tradíciói adják, de ezek sokszor nincsenek leírva, dokumentálva, pláne olyan formában, hogy az újak számára is érthetők legyenek. Az idősebbek jól tudnak köztük tájékozódni, és így azt is észreveszik, ha az újak közül valaki az újítás lendületében épp a kereket szándékszik újra felfedezni.

A tapasztalt idősök azt is jelezhetik, ha a könyvtár a közjó szolgálata helyett az elefántcsonttoronyba zárkózás felé tendál. Ahogyan az idősebb könyvtárosnak el kell kerülnie az önelégültséget, abban is segíthet, hogy a szervezet, melynek része és segítője, szintén elkerülje ezt a csapdát. Ha ugyanis ez nem sikerül, a pénzügyi források elapadására is rövid időn belül bizton lehet számítani. Viszont ha a szervezet birtokában levő szellemi kincseket megismertetik a nyilvánossággal, ezzel megóvják a könyvtárat a közfigyelemből való kieséstől.

(Fazokas Eszter)

124/2013

THOMAS, Janelle R. – HOLLEY, Robert P.: Management versus repetitive tasks – avoiding “working for the weekend” : a crash course in motivating library staff faced with seemingly endless tasks. – Bibliogr. In: New library world. – 113. (2012) 9/10., p. 462-473.

Mit tegyen a vezető, hogy a beosztottak ne „égjenek ki” az egyhangú munkától?

Kommunikáció -személyzetén belül; Munkakör; Munkaszervezés; Személyzet

A futószalag megjelenése óta a vezetők azzal a dilemmával szembesülnek, hogyan tarthatják

fenn a termelékenységet egyhangú munka esetén. A munkavállalók kezdeti lelkesedése idővel lanyhul, motiváltságuk csökken, végül a kiégettség tüneteit produkálják, miközben teljesítményük egyre hanyatlak. Ez a probléma nemcsak az autópárhuzamban fordul elő: a mindennapi monoton tevékenység miatt a könyvtárakban is lehetnek csalódott, érdektelen munkavállalók – ha a vezető nem lép időben közbe.

A modern pszichológia jól feldolgozta ezt a kérdéskört, érdemes tehát a tapasztalatait megszívelni, például az ún. *kiégettség* okait (túlterhelés, tehetetlenség, rossz ösztönzési rendszer, igazságtalanság, a munkahelyi közösség zavarai és az ellentmondásos értékrend) felderíteni.

Hogyan tudja orvosolni a vezető a dolgozók elégedetlenségét? Érdemes a motiválást bevetni. Számtalan mód (vagy taktika) létezik mind a kollektíva egészének, mind az egyének motiválására, melyek közül négyet emelnek ki a szerzők:

- a dolgozók helyzetének a javítása (könyvtári nap tartásával, kisebb intellektuális feladatok kiosztásával, új technikai vívmányok betanításával stb.),
- a jó kommunikáció (őszinteség, folyamatos kapcsolat a beosztottak és a vezető között, annak érzékeltetése, hogy számítanak rájuk),
- az ösztönzés (nemcsak pénzzel, hanem dicsérrel is, igényeik megismerésével, véleményük kikérésével),
- az egyéni sajátosságok figyelembevétele (ki mennyire tűri a monotonitást, milyen az attitűdje a munkához, stb.).

Lényeges mozzanat a feladatok megosztása – ha már a fő probléma az egyhangúság. Ennek praktikus eredménye, hogy az illető kiesése esetén sem marad ellátatlan a feladat – és nem válik „nélkülözhetetlenné” egy-egy munkatárs. Olyan légkört kell teremteni, amelyben a segítségkérés természetes.

Ezután a kiégettség tapasztalható jeleit is felsorolják a szerzők: a testi tüneteket (kimerültség, testi fájdalmak, az immunvédelem csökkenése), a munkahelyi viselkedés (figyelmetlenség, türelmetlenség, az olvasók kérdései zavarják a mun-

kában) és a társas kapcsolatok megváltozását (a hétvége csak a pihenésről szól, ebédszünetben túlterheltségről panaszkodik, közömbösség és apátia a barátokkal és a kollégákkal).

Fontos szerepet játszanak a munkahely fizikai kialakítása, illetve a munkahelyi igénybevétel ergonómiai problémái. (A rosszul kialakított környezet sok betegség vagy balesetek okozója lehet.) Természetesen más alternatíva is szóba kerül, így az automatizálás lehetősége. Ennek hátulütője az elbocsátás, illetve az álláshely megszüntetése lehet.

A cikk zárásaként a szerzők még egyszer összefoglalják a legfontosabb teendőket: a dolgozókat motiválni kell, ugyanazokat a vezetői módszereket kell alkalmazni minden esetben, időben be kell avatkozni, ha csökken a teljesítmény, jó munkafeltételeket kell biztosítani, ki kell találni, mi motiválja a munkatársakat, megfelelő ösztönzőket kell találni.

A jegyzetek és az ajánlott irodalom jegyzéke mellett a munkához kapcsolható – és a cikk alcímeiben szereplő – népszerű dalok adatai is olvashatók, így a *She Works Hard for the Money* (Még dolgozik a fizetéséért) vagy a *Sixteen Tons* (Tizenhat tonna).

(Murányi Lajos)

Lásd még 106

Marketing, közönségkapcsolatok

125/2013

L'équipe@GallicaBnF: Une bibliothèque numérique sur les réseaux sociaux : l'exemple de Gallica In: Bulletin des bibliothèques de France. – 57. (2012) 5., p. 31-38.

Res. angol, német és spanyol nyelven

A Gallica digitális könyvtár a közösségi hálózaton

Elektronikus könyvtár; Információtechnológia; Nemzeti könyvtár

A Francia Nemzeti Könyvtár egyike azoknak az intézményeknek, amelyek elkötelezték magukat a digitalizálás mellett. Ennek eredményeként már 1997-ben meg tudták nyitni virtuális *Gallica* könyvtáruk kapuját, amely mára majd kétmilliónyi különféle dokumentumot kínál olvasóinak. Szolgáltatásuk továbbfejlesztése érdekében az utóbbi két évben megjelentek három közösségi hálózaton is. A népszerű Facebook, a Twitter és az Amerikában a harmadik helyen álló Pinterest oldalain, mivel az internethasználók nagy része ezeket és a Google+ oldalait használják nyitólapként.

Nemcsak a népszerűség volt az oka, hogy a választás éppen e három hálózatra esett. A közönség típusának, aktivitásának, megosztási, posztolási szokásának a jellemzőit ugyancsak figyelembe vette a Gallica szerkesztői csapata, akik alaposan végiggondolták, milyen többleteredményeket, milyen pozitív változásokat érhetnek el a megjelenés e formájával. Egy kulturális intézmény jelenléte a közösségi hálózaton ugyanis többféle jogi, szakmai, kiadással kapcsolatos problémát vet fel. A Francia Nemzeti Könyvtár a digitalizált állomány kihasználását szeretné fokozni, ezért a hangsúlyt a különféle dokumentumok megismertetésére helyezi. A Facebookon keresztül 2012 júliusában például a felhasználók egy héten át egy keleti utazást leíró hajdani kéziratot, valamint egy fotóalbumot nézegethettek. Még ugyanezen a héten a Twitter reagált, felhívta a figyelmet e dokumentumokra, és további internethelyeket javasolt a témával kapcsolatban. Az események további aktivitást váltottak ki: blog született, blogolás kezdődött, amelynek témája az ugyancsak ezen a héten működésbe állított, teljes szövegű keresőmodul jellemzőit érintette.

A Gallica csapata megértette, hogy egy kulturális intézmény sikeres jelenlétét a hálózaton az is befolyásolja, hogy a látogatókkal mennyire foglalkozik. Ezért nagy gonddal igyekeznek minden levélre, kommentre, megkeresésre válaszolni.

A kapcsolatok között megjelentek a közösségi hálózatokon megtalálható egyéb kulturális társintézmények, elsősorban a levéltárak munkatársai és látogatói is. Ez újabb utat mutatott: a „gallikások” felvették a kapcsolatot a társintézményekkel és a múzeumokkal is, hogy minél szélesebb szakmai és látogatói közönséget tudjanak magukhoz vonzani. A Twitter és a Gallica továbblépett: létrehozta egy „Kincsvadászat” nevű speciális *hashtaget*, amely további lehetőségeket kínál a barangolóknak. Nagy előnye ennek, hogy az ezt használó, általában blogoló résztvevők még személyesebb kapcsolatot tudnak kialakítani a szakemberekkel. Az eddigi hálózati Gallica gyakorlat igazolja, hogy a siker három alapvető jelenségben gyökerezik: a résztvevők hitelességében, egymásban való megbízásában, a nem hierarchikus, hanem demokratikus működésben és a kollektív munkában.

Mіндеzen tapasztalatok alapján felmerül a kérdés, hogy a könyvtáros hivatás megint átalakul? A könyvtáros digitális mediátorrá válik? Ha megvizsgáljuk a szükséges kompetenciákat, megértjük, hogy a könyvtárosi készségek összessége nem áll messze, sőt részben lefedi az újfajta, a digitális könyvtárostól elvárt készségek nagy részét. A könyvtártani ismeretek és módszerek megfelelői realizálódnak a webes állományok létrehozásában és kezelésében, archiválásban, e-kiadásban, az olvasókkal való foglalkozás, a felhasználóképzés szociális, pszichológiai módszerei pedig itt is szükségesek, csak elektronikus környezetbe és nagy virtuális közösségekbe ágyazottak. Semmi kétség nem fér hozzá: a ma könyvtárosa is könyvtáros, csak megváltozott – ő is egy felhasználó a többi között.

(Pajor Enikő)

126/2013

HÄNSSLER, Boris: Keine Angst vor Zuckerberg : eine Facebook- oder Twitter-Allergie kann sich keiner mehr leisten. Bibliotheken haben Nachholbedarf
In: BuB. – 64. (2012) 4., p. 270-275.

Ne féljünk Zuckerbergtől. Az egyetemi könyvtárak

és a Facebook

Információtechnológia; Kommunikáció -használat; Könyvtárpropaganda; Marketing; Számítógép-hálózat

Ma már sok német egyetem felismerte a Facebook potenciális erejét. 2007-ben még csak három egyetem volt jelen a platformon, 2011-re számuk csaknem 200-ra nőtt. Nem meglepő módon a legnagyobb intézményeknek, például a Kölni Egyetemnek van a legnagyobb rajongói tábora, de érdekes a rajongók és a beiratkozott hallgatók aránya is. A Kölni Egyetemnek 7 700 rajongója van, de a beiratkozott hallgatók száma 42 ezer. A legkisebb egyetemnek (Aalen) 4 200 hallgatója van, de aktívabb a Facebookon, amit a 2 400 rajongó bizonyít.

A Bambergi Egyetem Könyvtára felismerte, hogy az információk és a szórakoztató elemek megfelelő „keveréke” az, ami számít a Facebookon. A könyvtár igazgatója elégedett a posztokra adott reakciókkal figyelembe véve, hogy csak három munkatárs foglalkozik a Facebookkal, akik naponta 15 percnél kevesebbet töltenek el ezzel a munkával.

Sok könyvtár nem tudja, mit kezdjen a Facebookkal, és ez nemcsak Németországban van így. Egy görög kutató (Michalis Gerolimos) 2011 végén 20 egyesült államokbeli egyetem Facebook-tevékenységét vizsgálta, és azt találta, hogy a posztok 90%-ára nem érkezett visszajelzés (komment), 60%-uk pedig még csak „tetszik” (like) címkét sem kapott. Gyakran a kommentek az intézmény dolgozóitól érkeztek. A hallgatók szempontjából a Facebookon lévő könyvtári oldalak a legkevésbé vonzóak. Valószínűleg ez annak tudható be, hogy a könyvtárak a Facebookot nem tekintik marketingstratégiájuk részének. Sok német könyvtár ezt a munkát a diáksegítőkre bízta, nincs stratégiai célja vele, és nem követi nyomon a sikerességet.

(Autoref. alapján)

Felhasználók és használat

Használat- és igényvizsgálat

127/2013

BEARD, Colin – BAWDEN, David: University libraries and the postgraduate student : physical and virtual spaces. – Bibliogr. In: New library world. – 113. (2012) 9/10., p. 439-447.

Egyetemi könyvtárak és a posztgraduális diákok: fizikai és virtuális terek

Egyetemi hallgató; Egyetemi könyvtár; Felmérés; Használói szokások; Szolgáltatások használata

A tanulmány azokat a könyvtári-információs kérdéseket taglalja, amelyek érintik a posztgraduális diákokat, a kurzusok hallgatóit és a kutatásban dolgozókat egyaránt. Főleg arra koncentrál, miként látják ők a fizikai és digitális források és terek értékét, és mennyire elégítik ki a szükségleteiket.

A vizsgálat során a diákok körében végzett online kérdőíves felmérést a könyvtárosokkal folytatott személyes interjúkkal egészítették ki.

A diákság ez a csoportja másnyilván, mint az alsóéveseké, akiknek az információs szokásait sokkal gyakrabban vizsgálták már: csendes térre van szükség a tanuláshoz, lelkes könyvkölcsönzők, és alig érdeklő őket a közösségi média a könyvtár falai között. Digitális forrásokra és IT támogatásra viszont nagyon nagy szükségük van, de nem szeretnek a könyvtárosoktól segítséget kérni.

A vizsgálat csupán három angol egyetemre terjedt ki, bár ezek eléggé különböztek egymástól, hogy a kapott eredmények jobban használhatók legyenek. A felmérés tényeket közöl a már végzett diákokat kiszolgáló egyetemi és főiskolai könyvtárak munkatársai számára a lehető legjobb módszerekről, és persze a többi könyvtá-

ros számára is, akik a teret és az egyre inkább digitális forrásokat a lehető legjobban szeretnék kialakítani.

A tanulmány azon kevesek egyike, mely a már végzett egyetemi hallgatók információs szokásával és igényeivel foglalkozik, de hozzájárul ahhoz a vitához is, mely a jövő könyvtáráról mint a digitális korszak fontos helyéről zajlik.

(Autoref.)

128/2013

BEUCKE, Daniel – HAEBERLI, Justine – MIMKERS, Julika: Open-Access-Statistik – Vom Projekt zum Dienst In: Bibliothek. – 36. (2012) 3., p. 312-318. Res. angol nyelven

A nyílt hozzáférés statisztikája: a projekttől a szolgáltatásig

Állomány használata; Elektronikus könyvtár; Használói szokások; Hozzáférhetőség; Statisztika

A Német Kutatási Alap által támogatott *A nyílt hozzáférés statisztikája* projekt célja, hogy növelje a nyílt hozzáférés elfogadottságát a tudományos publikációk szerzői és olvasói körében azáltal, hogy nemzetközileg összehasonlítható használati statisztikai adatokat szolgáltat, és tartós infrastruktúrát biztosít a használati adatok gyűjtéséhez és feldolgozásához. A hivatkozások számának mérésével szemben a használati statisztika az érdeklődés mértékét tükrözi az egyes cikkek tartalmához való hozzáférés során, így az adott dokumentum relevanciájának értékelésére megbízhatóan alkalmazható.

(Autoref.)

129/2013

CASSIDY, Erin Dorris – MARTINEZ, Michelle – SHEN, Liza: Not in love, or not in the know? Graduate student and faculty use (and non-use) of e-books. – Bibliogr. In: The journal of academic librarianship. – 37. (2012) 6., p. 326-332.

E-könyv-használat (és nem használata) a mesterszakos hallgatók és az oktatók körében

Egyetemi hallgató; Egyetemi oktató; Elektronikus könyv; Felmérés; Szolgáltatások használata

A Sam Houston Állami Egyetemen (Huntsville, Texas) végzett online felmérés 2621 hallgatót és 1151 oktatót céltzott meg. A teljes kitöltési arány 8,5% volt. A válaszadók 63%-a hallgató, többségében nő volt. Hatvanöt százalékuk a humán tudományok területéről került ki. Harmincnégy százalék (hallgatók és oktatók nagyjából azonos arányban) használt már könyvtári e-könyvet. A nem használó hallgatók 68, az oktatók 47%-a jelölte meg, hogy valószínűleg vagy biztosan fog e-könyvet használni a jövőben. Azok aránya, akik a jövőben is elkerülnék az e-könyveket 11 és 22% volt.

A teljes válaszadói kör 31%-a idegenkedik az e-könyvektől, 69% nem látja szükségét használatuknak. Meglepő módon az idegenkedők nagyobb arányban kerültek ki a használók (70%), mint a nem használók (31%) köréből. Mindkét csoport a legfontosabb e-könyv jellemzőnek a teljes szöveges keresést és a nyomtathatóságot, ezen belül az egyes oldalak kinyomtatását tartotta. Ezt követte a szövegkiemelés lehetősége. Hetvenegy és 47% a nagyon vagy a valamilyenre fontos kategóriába sorolta az automatikus hivatkozási funkciót. A nem használók 77%-a és a használók 68%-a igen fontosnak tartotta az e-könyvek letöltését és offline olvasását, amit a felmérés időpontjában a könyvtár nem biztosított. Bár a válaszadók nagyjából felének volt e-könyv olvasására alkalmas eszköze, a nem olvasók 82%-a szívesebben használta volna a könyvtári e-könyveket, ha olvasókészülékhez is hozzáfért volna. Preferenciájuktól függetlenül az

oktatók többsége szeretné, ha a könyvtár vásárolna e-könyveket. Az e-könyvek a távoktatási hallgatók körében nem voltak népszerűbbek, mint a többi válaszadónál.

Az összes válaszadók csupán 11%-a használt könyvtári e-könyvet és használná azokat a nyomtatott könyvek helyett.

(Koltay Tibor)

130/2013

CHOW, Anthony S.[et al.]: The information needs of virtual users : a study of Second Life libraries. – Bibliogr. In: The library quarterly. – 82. (2012) 4., p. 477-510.

Virtuális használók információigényei: a Second Life-ban jelen lévő könyvtárak vizsgálata

Felmérés; Gépi információkeresés; Használói szokások; Igénykutatás könyvtári szolgáltatásokra; Számítógép-hálózat

A virtuális világ globális térnyerésével a könyvtárak azzal a kérdéssel szembesülnek, hogy kell-e információs szolgáltatásokat nyújtaniuk a virtuális használóknak. Az interjú, fókuszcsoport és felmérés módszerét vegyesen alkalmazó jelen cikk a virtuális könyvtárakkal foglalkozó tanulmányok közül az egyik legjelentősebbet képviseli. A szerzők holisztikus megközelítésben vizsgálták virtuális könyvtári szolgáltatások megtervezését és bevezetését, valamint 366 résztvevő – akik között hagyományos és virtuális könyvtárhasználók és könyvtárosok egyaránt voltak – információigényeit. Az eredmények azt mutatták, hogy a hagyományos és a virtuális használói igények jelentősen különböznek egymástól, és a nyújtott információ és a virtuális fiókok használóinak igényei általában kis mértékű egyezést mutattak. A tanulmány arra a következtetésre jut, hogy a virtuális könyvtárhasználók az első alkalommal könyvtárat felkeresők különleges csoportját képezik, akiknek elsődleges tájékozódási céljuk felfedező jellegű; továbbá a sikeres virtuális könyvtárak nem hagyomá-

nyos információszolgáltatásokat nyújtanak, az egyedülálló virtuális környezetet felhasználva a szociális elkötelezettség és a kommunikáció hangsúlyozására.

(Autoref.)

131/2013

COLÓN-AGUIRRE, Mónica – FLEMING-MAY, Rachel A.: „You just type in what you are looking for”: undergraduates’ use of library resources vs. Wikipedia. – Bibliogr. In: The journal of academic librarianship. – 37. (2012) 6., p. 391-399.

Hogyan használják az alapképzésben tanuló hallgatók a könyvtári információforrásokat és a Wikipédiát?

Egyetemi hallgató; Elektronikus dokumentum; Enciklopédia, lexikon; Felmérés; Használók képzése -felsőoktatásban; Szolgáltatások használata

A Simmons College (Boston, Massachusetts) 21 alapképzéses hallgatójával készítették félig strukturált interjúkat. Három felhasználói kategóriát határoztak meg. A *buzgó* felhasználó a könyvtári forrásokhoz fordul először, ha órai feladatot kell megoldania. Az *alkalmi* felhasználó elfogadja, hogy a könyvtári források értékesek, de csak azután nyúl ezekhez, miután kimerítette a többi, kényelmesen használható lehetőséget. Az *elkerülők* ténylegesen tartózkodnak a könyvtárhasználatától, kivéve, ha azt megkövetelik tőlük.

Komfortérzetétől és könyvtárhasználati ismereteitől függetlenül minden hallgató használta a Wikipédiát. A *buzgó* felhasználók gyakran használták munkájuk elején háttér-információk gyűjtésére. Az *alkalmi* felhasználók és az *elkerülők* a könyvtári források helyett használták. A Wikipédiához többségük Google keresések eredményei alapján jutott el.

A kutatás legjelentősebb megállapítása az volt, hogy az oktatónak befolyása van a felhasznált anyagok kiválasztására, mivel a hallgatók őket (és nem a könyvtárosokat) tekintik elsődleges

információforrásnak. A könyvtár választékából a *buzgó* és az *alkalmi* felhasználók főként a kereskedelmi adatbázisokat és a monográfiákat használták. Mindhárom hallgatói kategória képviselői nehézkesnek találták az OPAC és az adatbázisok keresőfelületeit. Problémát okozott a megfelelő adatbázisok azonosítása a tematikus listákból. Egyetértettek abban, hogy a könyvtári források megbízhatóbbak, mint az ingyenes internetes anyagok, bár nehezebb őket megtalálni.

Azok az *alkalmi* felhasználók, akik idegenkedtek a könyvtárhasználatától, a kényelmetlenséget és az idővel való gazdálkodás problémáit említették, az *elkerülőknek* negatív érzelmei voltak a könyvtárakkal szemben. Szükséges volna, hogy a könyvtárosok és a szaktárgyakat tanító oktatók között legyen együttműködés. Az oktatásnak ezenkívül nem szabad arra korlátozódnia, hogy az információ megtalálását tanítjuk meg, hanem az egész kutatási folyamaton kell végigvezetnünk a hallgatókat. A partnerség azonban sokszor akadályokba ütközik. Az a tény viszont, hogy a hallgatók szeretnek a Google Scholar segítségével keresni, előnyös is lehet, ha felhívjuk a figyelmüket arra, hogy a rendszer beállításainak megváltoztatásával az megmutatja a könyvtárunk által előfizetett adatbázisokhoz való hozzáférést.

Két dolog pedig egyértelműen pozitívum. A válaszadók többsége – függetlenül attól, hogy mennyire szereti használni a könyvtárat – belátta, hogy a könyvtárban található információforrások felülmúlják az ingyenes keresőmotorok által nyújtott forrásokat. Emellett a felhasználóképzés pozitívan befolyásolta a hallgatók ismereteit és hozzáállását. A felhasználók aktivizálása érdekében a könyvtárat *alkalmi* jelleggel használó vagy az *elkerülő* hallgatókhoz közelebb (az osztálytermekbe, a kollégiumokba és a menzákra) kell vinnünk szolgáltatásainkat. Még fontosabb, hogy a távoli hozzáférés egyre gyakoribbá válásával a könyvtár és információforrásai barátságos arcát kell megmutatnunk.

(Koltay Tibor)

132/2013

LAWRENCE, Peg – WEBER, Lynne: Midnight-2.00 a.m.: what goes on at the library?. – Bibliogr. In: New library world. – 113. (2012) 11/12., p. 528-548.

Mi történik a könyvtárban éjjeltől hajnali kettőig?

Egyetemi hallgató; Egyetemi könyvtár; Felmérés; Igénykutatás könyvtári szolgáltatásokra; Könyvtárhasználat; Nyitvatartási idő

Az értékelés a könyvtár fontos előrevívője, és a szolgáltatásokat is folyamatosan értékeli. A tanulmány az egyetemi hallgatók könyvtárhasználatát vizsgálja az éjszakai órákban a szolgáltatás hatékonyságának felmérése végett.

A felmérés arra volt kíváncsi, hogy a könyvtárat késő éjjel felkereső diákok milyen gyakran és miért járnak oda; interjú formájában véleményezhették az éjjel és hajnali kettő közötti szolgáltatások értékét is. A vizsgálat során rögzítették az éjszakai látogatók számát, megfigyelték, és leírták, hogy a diákok mivel foglalkoztak, de megnézték más egyetemi könyvtárak honlapját is, hogy tájékozódjanak a többiek nyitvatartási idejéről.

Kiderült, hogy a látogatók a könyvtárat csendes, békés, tanulásra ösztönző helynek tartják, és nagyon értékeli, hogy éjjel is nyitva van. Ezt igazolta az is, hogy igényelték, még tovább tartsanak nyitva, és még több könyvtári tér legyen hozzáférhető ilyenkor is. A vizsgálat egyértelművé tette, hogy a könyvtár menedéket jelent a diákok egy bizonyos csoportja számára: nekik nagy szükségük van egy olyan helyre, ahol késő éjjel is dolgozhatnak.

A felmérés készítőinek szándékai szerint kibővítik majd ezt a felmérést, hogy kiderüljön, hová mennek a diákok 23 óra 30-kor, amikor a földszint kivételével minden szintet lezárnak. Emellett több kérdést fognak feltenni a diákok összetételével, szakjával, az éjszakai biztonság, étellel, korrallal, nemmel, közlekedéssel és lakással kapcsolatban. Javítani szeretnék a felmérésben részt vevők toborzását is, hogy minél többen vegyenek részt majd a vizsgálatban.

Az eredmények alapján változhat az éjjel utáni nyitva tartás és a nyújtott szolgáltatás, és befolyásolhatják más intézmények hasonló gyakorlatát. Alig esik szó a szakirodalomban a diákok éjjel utáni szokásairól. Nem ismertek olyan kutatók, akik a diákok viselkedését az éjszakai órákban szemmel követnék.

(Autoref.)

133/2013

SCHLEIHAGEN, Barbara: Ursachen und Gründe der Nichtnutzung von Bibliotheken : Eine Studie des Deutschen Bibliotheksverbandes und der Stiftung Lesen In: BuB. – 64. (2012) 7-8., p. 514-518.

Miért nem használják a könyvtárakat? A Német Könyvtári Szövetség (Deutscher Bibliotheksverband) és az Olvasás Alapítvány (Stiftung Lesen) vizsgálata

Felmérés; Könyvtárhasználat

A német közkönyvtárakat 24 millióan látogatják évente, és majd 8 millió a beiratkozott olvasók száma. A könyvtár tehát a leginkább használt kulturális intézmény Németországban. Erre akár büszkének is lehetnének: ugyanakkor tény az is, hogy a 14 és a 75 év közötti népességnek csupán a 29%-a valamilyen közkönyvtár tagja. (41% volt beiratkozott olvasó valamikor, de 28% saját bevallása szerint még sohasem járt könyvtárban.) A jó hír az, hogy digitális korszakunkban is állandó maradt a látogatók száma, a lakosság harmadát teszi ki. Ez az adat mégsem megnyugtató, hiszen a közkönyvtárak mindenkinek a rendelkezésére állnak.

A tizenöt éves fiatalok európai összehasonlító vizsgálata rávilágít arra, mi volna a teendő. A könyvtárlátogatók átlagos aránya 36%: az európai országok többségében tehát jóval magasabb, mint a német. (Az éllovasok – Finnország, Svédország, Dánia – esetében az arány fordított: ott kétharmad a beiratkozott olvasó és egyharmad a könyvtárba nem járó.) Az összehasonlításban a németországi feltételek sem elégségesek: hi-

ányzik a könyvtári törvény és a megfelelő anyagi támogatás. A fő cél az, hogy visszacsalogassák őket a közkönyvtárba, de arról sincsenek információk, miért nem járnak egyes csoportok könyvtárba. Ezért a Német Könyvtári Szövetség (dbv) elhatározta, hogy egy tudományosan megalapozott, országos és reprezentatív telefonos felmérést végez. A kérdések a következők voltak: Kik a közkönyvtárakat elkerülők? Mi az oka? Hogyan lehet (újra) megnyerni őket a közkönyvtár számára?

A válaszok alapján megállapítható, hogy a tipikus egykori könyvtárhasználó 20-59 éves, felsőfokú végzettségű, interneten vesz könyvet, gyermektelen, és a szülei sohasem vitték el könyvtárba, míg a tipikus könyvtárba nem járó 60-75 éves, nincs felsőfokú végzettsége, nemigen érdeklik a könyvek, gyermektelen, és őt sem vitték el szülei a könyvtárba. Alig vagy egyáltalán nem játszik szerepet a könyvtárral kapcsolatos rossz tapasztalat; a róla alkotott kép rossz, de nem indokolja, hogy nem járnak könyvtárba. Ezzel szemben fontos a személyes vonzalom és a szokás, melyen a könyvtár nem tud változtatni. Csak másodikként említettek az egykori könyvtárhasználók olyan okot, melyben a könyvtár illetékes: gyorsabb (internetes) hozzáférést, felhasználóbarát nyitvatartási időt, életkorhoz igazított vonzóbb rendezvényeket, megnyerő környezetet, kávézót és vonzóbb médiakínálatot. Más tényezők is vannak, melyek valószínűvé vagy kevésbé valószínűvé teszik a könyvtárhasználatot: akik gyerekként szüleikkel vagy az iskolával voltak már könyvtárban, nagyobb valószínűséggel lesznek könyvtárhasználók, mint akik ebből kimaradtak. (A nem használók esetében nem találtak olyat, mely a könyvtárlátogatást motiválná.) A 14 és 19 évesek számára digitális ajánlatokkal lehetne vonzóvá tenni a könyvtárat.

A vizsgálat költségeit a dbv projektátogatásokból teremtette elő. A 2011 októberében és novemberében végzett reprezentatív felmérésbe a 14–75 éves korú népességet vonták be (a minta 1301 fős volt). Az értékelést az Olvasás Alapítvány Olvasás- és Médiakutatási Intézete

végezte, de az eredmények interpretálásába és ellenőrzésébe a dbv is bekapcsolódott, és ezek alapján ajánlásokat fogalmaztak meg a könyvtárak számára. Az eredmények összegzése után a szerző – aki 2006 óta a dbv ügyvezetője – a jövő feladatokra is kitér.

(Murányi Lajos)

Lásd még 135

Olvasás

134/2013

TINNESAND, Svein Arne: The Cultural Lunch Packet : reading on the agenda in the workplace In: Scandinavian library quarterly. – 45. (2012) 4., p. 16-17.

Új program Norvégiában: a „kulturális uzsonnacsomag”. Napirenden az olvasás a munkahelyeken

Együttműködés -belföldi; Közművelődési könyvtár; Nemzeti könyvtár; Olvasásra nevelés

A kulturális uzsonnacsomag programot, amelynek helyszínei a munkahelyek, a kulturális tevékenységek fellendítésére indították Norvégiában.

2010 és 2014 között olvasásnépszerűsítő kampány zajlik az országban, ennek része ez a program, hasonlóan a 2010. évi olvasási évhez. A kampányban jelentős szerepet játszik egyéb szereplők mellett a nemzeti könyvtár is.

2011 decemberében a kormány új jelentést terjesztett be a parlament (Storting) elé a kultúráról, a befogadról és a részvételről. Ebben a jelentésben szerepelt először a kulturális uzsonnacsomag gondolata, amely hasonló a korábbi kulturális iskolatáska és az időseknek szóló kulturális sétabot programhoz.

A kulturális uzsonnatáska programban a *nemzeti könyvtár* és a *Concerts Norway* elnevezésű szervezet működik közre, utóbbi a zenei tartalomért felel. A nemzeti könyvtár mint koordinátor feladata az olvasás népszerűsítése. A projektből

származó támogatást a nemzeti könyvtár osztja el a pályázó közkönyvtárak között. A támogatásból – melynek összege az első két évben 257 ezer (24 projektre), illetve 515 ezer eurót tett ki – jut a könyvtári szolgáltatások fejlesztésére is. A program a könyvtárak és a munkáltatók helyi együttműködésére épül. A fő cél a kultúrához való hozzáférés bővítése a munkahelyeken. Pályázni lehet például olyan helyszínek fejlesztésére, ahol a kultúra és az irodalom terjesztése, az olvasás népszerűsítése zajlik, továbbá az együttműködési formák fejlesztésére, a könyvtári szolgáltatások újszerű, a használók számára vonzó bemutatására. A program keretében sokszínű tevékenységek zajlanak: például munkahelyi könyvtárakat alapítanak, irodalmi rendezvényeket és könyvvásárt szerveznek.

(Hegyközi Iлона)

Olvasáskutatás

135/2013

TVEIT, Åse Kristine: Reading habits and library use among young adults. – Bibliogr. In: New review of children's literature and librarianship. – 18 (2012) 2., p. 85-104.

Fiatalok olvasási és könyvtárhasználati szokásai

Felmérés; Ifjúsági olvasó; Könyvtárhasználat; Olvasásvizsgálat

A tanulmány kvalitatív interjúk és felmérés segítségével vizsgálja a norvégiai Oslóban a tizenévesek olvasási és könyvtárhasználati szokásait. Négy lánnyal folytatott interjú során fény derült az interjúalanyok irodalmi ízlésének és az olvasás életükben játszott szerepének egyéni különbségeire. A felmérés áttekintést nyújt a tizenévesek könyvtárhasználati szokásairól és irodalmi ízléséről, valamint feltárja, hogy a lányok és a fiúk milyen preferenciákkal rendelkeznek a média olvasásában. Az irodalmi ízlések különbözősége nemek szerint is megnyilvánul.

A vizsgálat az olvasás gyakoriságában és az olvasmányokban is eltérő mintákat mutat olyan értelemben, hogy a közkönyvtárral közeli kapcsolatokat ápoló iskolába járók többet olvasnak, és szélesebb körből választják olvasmányukat, mint azok, akiknek iskolái nem rendelkeznek ilyen kapcsolatokkal.

(Autoref.)

Használók képzése

136/2013

BEHRMANN, Thomas: The digital future for dysfunctional readers In: Scandinavian library quarterly. – 45. (2012) 4., p. 14-15.

Az olvasási nehézségekkel küzdők digitális jövője

Használók képzése; Hátrányos helyzetű olvasó; Információs társadalom; Közművelődési könyvtár

A becslések szerint több mint félmillió dán küzd valamilyen olvasási nehézséggel. Mi történik ezekkel az emberekkel, ha valami miatt digitális formában kell kommunikálniuk hivatalos ügyekben? A legújabb digitalizálási stratégiák már egy olyan társadalomban gondolkodnak, amelyekben a mobilitás és az online jelenlét egyaránt teljesen általános. A *Digitális út a jövő jólétéhez* projektet 2011-ben indították azzal a céllal, hogy a digitális eszközök használatával javítsák a közszolgáltatások elérésének feltételeit. 2015-re a közszolgáltatásokkal kapcsolatos kommunikáció döntő része digitális formában fog zajlani.

A lakosság egy jelentős részének nehéz lesz a fejlesztések által generált kihívásoknak eleget tenni. A Horsens könyvtári hálózat más jutlandi közkönyvtárakkal való együttműködésben programot indított azzal a céllal, hogy segítsék a fiatalokat és felnőtteket a szükséges készségek elsajátításában. A projekt a *Digitális út a jövő jólétéhez* projekt részeként 2012 márciusában indult, és egy éven keresztül tart.

A könyvtárosok – tanárokkal együttműködve – irányítják és végzik az oktatást, amely előadásokat és gyakorlatokat egyaránt tartalmaz. A program elejétől kezdve világos, hogy a személyes kapcsolat, a kihívásokkal való csoportos szembenézés segíti a közszolgáltatások használatának alaposabb megismerését.

A ma könyvtára már nem csak a könyvekről szól. Nem utolsósorban kulturális fórum, ahogy tudás- és tanulási központ is. A program segítette az olvasási nehézségekkel küzdőknek ráérezni, hogy mi a könyvtár, és milyen segítséget kaphatnak onnan. A célcsoportot ezzel is bátorítják a könyvtárhasználatra. A program utolsó részében meghívták a résztvevőket, hogy a következő kurzusok kialakításához osszák meg a tapasztalataikat és javasolataikat a szervezőkkel.

Egy új digitális kor határán állunk, amelyben fontos, hogy mindenki részt tudjon venni, így az elektronikus ügyintézés segítse, és ne nehezítse a mindennapi életünket.

(Tóth Máté)

137/2013

CLARKE, Janet H.: Partnering with IT to help disadvantaged students achieve academic success. – Bibliogr. In: Public services quarterly. – 8. (2012) 3., p. 208-226.

Hátrányos helyzetű hallgatók támogatása az információtechnológiai részleg bevonásával

Egyetemi hallgató; Egyetemi könyvtár; Használók képzése -felsőoktatásban; Hátrányos társadalmi helyzetű olvasó

A New York állambeli *Stony Brook Egyetem* (16 ezer hallgató, az új belépők száma évente kb. 2500) könyvtára a felsőoktatásban bevett *Educational Opportunities Program* (EOP, az oktatás esélyeit növelni kívánó program) keretében azt a célt tűzte maga elé, hogy a hallgatók érezzék magukat otthon a könyvtárban. Ismerjék meg, hogy a könyvtár a fizikai és digitális források és szolgáltatások milyen széles körét kínálja számukra, és sikeresen végezzék el tanulmányaikat. Olyan pozitív és kellemes tanulási környe-

zetet igyekeztek biztosítani, amely oldja a felsőoktatási intézmény iránt érzett félelmet.

A könyvtár összefogott egy másik, a hallgatók számára szolgáltató részleggel, a számítóközponttal annak érdekében, hogy a rászoruló hallgatók elsajátítsák a szükséges információszerzési és számítógépes készségeket, és sikeresen helyt álljanak tanulmányaik során.

A könyvtár az információtechnológia hozzáférési pontja is egyben. Az egyetemen az információs műveltség oktatása nem része a tantervnek, és nincs pontosan meghatározva, mi a követelmény. A célcsoport (gazdaságilag hátrányos helyzetű, tehát szegény környezetből érkező hallgatók) közül sokan nincsenek megfelelően felkészülve a felsőoktatási tanulmányokra. Többségük nem rendelkezik számítógéppel, sem a szükséges szoftverek és alkalmazások ismeretével.

A könyvtári képzés céljai: kapcsolatépítés, a könyvtárépület bemutatása, a források megismertetése, az aktív tanulás népszerűsítése. A helyszín kettős: az osztályterem és maga a könyvtár. Az osztályteremben a források, a tankönyvgyűjtemény, az adatbázisokban és a katalógusban való keresés, a hivatkozás technikájának elsajátítása játssza a főszerepet. A könyvtári helyszínen a hallgatók egyszerű, sikerélménnyel kecsegtető feladatokat kapnak: a katalógusból kikeresett művet igyekeznek megtalálni, amihez szükség szerint segítséget kapnak (hogyan keresünk, mi szerepel egy-egy katalógusrekordban, hol vannak a legfontosabb szolgáltatási pontok stb.). A tanulás technikájának a képzés során külön modul szentelnek.

A könyvtár mindezzel megalapozza, hogy az érintett csoport sikeresen végezze tanulmányait. A számítóközpont, az EOP és a könyvtár ennek a közös célnak az érdekében működött együtt. A tapasztalatok alapján célszerűnek mutatkozott, hogy a könyvtári és az IT-képzést integráltan végezzék. A közreműködők folyamatosan egyeztetnek, például a tananyag tekintetében, a képzést a tanév elejéig időzítik, továbbá kérdőíves felméréssel értékelik a kurzus hatékonyságát.

(Hegyközi Ilona)

CMOR, Dianne – LI, Xin: Beyond boolean, towards thinking : discovery systems and information literacy. – Bibliogr. In: Library management. – 33. (2012) 8/9., p. 450-457.

A Boole-algebrai kifejezésektől a gondolkodásig: keresőrendszerek és információs műveltség

Egyetemi könyvtár; Gépi információkeresés; Használói szokások; Használók képzése -felsőoktatásban; Hatékonyság

A hálózati keresőrendszerekkel (discovery systems) a felhasználók egyetlen keresőablakban kereshetnek könyvtári tartalmakat. Éppen olyan intuitív velük az irodalomkeresés, mint a Google-lal, de az értékes könyvtári állományok minőségének és bőségének a többletével.

A Hongkongi Baptista Egyetem könyvtára (<http://library.hkbu.edu.hk/main/index.html>) elsőként alkalmazta az országban a *Serials Solutions* cég Summon nevű keresőrendszerét, illetve annak béta-verzióját, és 2012 tavaszán már a nyilvánosság elé léptek vele *OneSearch* elnevezéssel. A tanulmány azt írja le, miképpen fogja ez a rendszer megváltoztatni az egyetem információs műveltségi programjának pedagógiai módszereit és kimeneti eredményeit.

A felsőoktatási könyvtárak munkatársai mindig is azt szerették volna, hogy a diákok az információkeresés összes technikáját elsajátítsák, de az egy vagy több alkalommal tartott rövid könyvtári foglalkozások erre nem elegendők, arra meg végképp nem jut idő, hogy magasabb szinten a kritikai és kreatív gondolkodást is elsajátítsák. Az új keresőrendszer által biztosított könnyebb és gyorsabb információszerzés révén több idő jut majd arra, hogy a foglalkozásokat tartó könyvtárosok magával az információval és annak értékelésével ismertessék meg a diákokat. Ez természetesen átalakítja majd a kurzusok tartalmát is: a keresés helyett a talált információ lesz a hangsúly, az új keresőeszközök a tartalom megértésének magasabb szintjét eredményezik, és a foglalkozásokat vezető könyvtárosoknak

is több segítséget kell biztosítani a diákoknak a problémamegoldáshoz és a kritikai gondolkodás kialakításához.

Ezt követően a szerzők az egyetem jelenlegi információs műveltségi programját ismertetik (az alsóévesek és a posztgraduális tanulmányokat végzők számára), majd a jelenlegi és a jövőbeli, már módosított kimenetekkel foglalkoznak. Példaként három jelenlegi kurzust ismertetnek: a (1) *uLife Library Orientation*, az (2) *IMT-t (Information Management Technology)* és a (3) *ENG2240-t (Research Skills in English Language and Literature)*. (Az 1. táblázatban a mostani és a módosított képzési célokat vetik össze.)

A *OneSearch* tökéletesen megfelel arra, hogy a magyarázatok és folyamatok ismertetése helyett az információ megértésének és értékelésének az oktatásán legyen a hangsúly. A keresés során kapott vegyes információforrások pedig alkalmas nyújtanak természetük és használatuk eltérő voltának bemutatására. Pedagógiaileg fejlesztő és építő megközelítést alkalmaznak. A keresőrendszerek révén a diákok megismerkednek az egyetemi témák interdiszciplináris jellegével és többrétegűségével. (Kevesebb időt kell a hivatkozások szabályaival törődni, hiszen ezeket tartalmazza a rendszer.) Valószínűleg a *OneSearch* az irodalomkutatás tervezését és elvégzését is meg fogja könnyíteni a diákok számára.

Ezután a hallgatók és az oktatók várható reakcióival foglalkoznak a szerzők – a diákok egyértelműen pozitív válaszaival szemben az oktatók reakciói vegyesek. Azzal zárják mondandójukat, hogy törekvésük szerint a pusztán „akadémiai” (felsőoktatási-tudományos) információs műveltség elsajátításába a szakmai és személyes információs műveltség szempontjai is be fognak kerülni.

A dolgozatot a hivatkozott és az ajánlott irodalom jegyzéke zárja. (A cikk elolvasható a <http://docs.lib.purdue.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1097&context=iatul> címen is egy IATUL-konferencia előadásaként.)

(Murányi Lajos)

139/2013

HAN, Ning – HALL, Susan L.: Think globally : enhancing the international student experience with LibGuides. – Bibliogr. In: Journal of electronic resources librarianship. – 24. (2012) 4., p. 288-297.

Külföldi hallgatók beilleszkedésének támogatása a LibGuide-ok segítségével

Egyetemi könyvtár; Használók képzése -felsőoktatásban; Információtechnológia; Kézikönyv -könyvtárhasználati; Külföldi hallgató

Egyre növekvő számban iratkoznak be külföldi hallgatók az Egyesült Államok egyetemére és főiskoláira. A helyzetváltoztatás fáradságos folyamat számukra, mivel számos akadállyal szembesülnek az új környezetbe való beilleszkedés során. A felsőoktatási intézmények sikerének az egyik kulcsfontosságú tényezője a hallgatók megtartása, ezért a könyvtáraknak is mérlegelniük kell, milyen forrásokat és szolgáltatásokat nyújtsanak ezeknek a hallgatóknak az átmenet megkönnyítésére. A szakmai terminológia okozta zavar enyhítése és az intézményi szolgáltatások bemutatása lehet az egyik módja a külföldi hallgatóknak nyújtott segítségnek. A cikk szerzői megvizsgálják a hagyományos oktatási anyagokat (keresési segédletek, statikus webkalauzok), és felvázolják a LibGuide-ok által kínált közösségi eszközök és web 2.0-s technológiák alkalmazásának előnyeit.

(Autoref.)

140/2013

MASUCHIKA, Glenn Norio – BOLDT, Gail: One-shot library instruction and Cambourne's theory of learning. – Bibliogr. In: Public services quarterly. – 8. (2012) 4., p. 277-296.

Egyszeri könyvtárismereti foglalkozások és Cambourne tanulásmélete

Egyetemi könyvtár; Használók képzése -felsőoktatásban; Oktatási módszer

Azok könyvtárosok, akik csak egy-egy alkalommal tartanak könyvtárismereti órát – ezek egyszeri 1–3 órás foglalkozások olyan diákok számára, akik járatlanok az irodalomkutatásban –, gyakran két pedagógiai megközelítés között vívódnak: a „kritikus tömeg” pedagógiája, mely azt hangsúlyozza, hogy minimális számú adatbázist kell megismertetni a hallgatókkal, és kevés időt kell a keresésre fordítani, és a „használat-orientált” pedagógia között, mely csak egy-két adatbázist ismertet, de az oktató elegendő időt szán arra, hogy diákok csoportmunkában finomíthassák keresési készségeiket az oktatás alatt a könyvtárossal együttműködve. A tanulmány *Brian Cambourne* tanulásméletéből (Conditions of Learning) kiindulva hasonlítja össze ezt a két pedagógiai megközelítést, és azt állítja, hogy a használat-orientált megközelítés jobban megfelel Cambourne tanulási feltételeinek, és hogy bizonyos előkészületek és a diákok elvárásai nélkül a könyvtárosoknak nagyon meggyűlhet a baja mindkét megközelítési móddal ezeken az egyszeri könyvtárismereti foglalkozásokon.

(Autoref.)

Lásd még 75

Információelőállítás, -megjelenítés és -terjesztés

Digitalizálás

Lásd 107

Audiovizuális, elektronikus, optikai információhordozók

141/2013

MUMENTHALER, Rudolf: E-Books als Katalysator : Veränderungsprozesse in wissenschaftlichen Bibliotheken - E-Books können tiefgreifende Umwälzungen auslösen In: BuB. – 64. (2012) 9., p. 604-608.

Az e-könyvek katalizátor-szerepéről. Változások a tudományos könyvtárakban: jelentős fordulatot hozhatnak az e-könyvek

Állomány; Elektronikus könyv; Feldolgozó munka; Felsőoktatási könyvtár; Hozzáférhetőség

Az e-könyvek ma már a könyv- és médiapiac nélkülözhetetlen részei: félmillió cím van forgalomban; jelentőségük egyre nő, főleg a tudományos szakirodalom terén. Ennek következményeit vizsgálja a szerző, a Churi Műszaki és Gazdasági Főiskola professzora, amikor áttekinti az elektronikus formában publikált monográfiáknak a könyvtárakban játszott szerepét.

A legjelentősebb e-könyv állománnyal a müncheni Bajor Állami Könyvtár (BSB) rendelkezik: katalógusában 344 600 cím szerepel, és további 810 018 címre fizet elő (utóbbiak nem találhatóak meg a katalógusban). A Svájci Szövetségi Műszaki Főiskola (ETH Zürich) könyvtárának katalógusa 100 ezer címet tartalmaz, melyek a tudásportálon kereshetők (itt is van jó néhány mű, mely csak a kiadó platformján érhető el).

Ezek a példák is jelzik, hogy az e-könyvek nem úgy szerepelnek a katalógusokban, mint a nyomtatott monográfiák, feldolgozásuk is sokáig tarthat, mivel a licencelt művekkel együtt szállított metaadatokat is ellenőrizni, illetve javítani kell. A gyarapítás hagyományos munkafolyamatai is megváltoztak: új elemek vannak (pl. a virtuális kosár, a mű nem kerül a könyvtár birtokába).

A hagyományos tárgyszavazás szükségessége is megkérdőjeleződik, hiszen már a nyomtatott könyveknél is felmerült, miért kellene ezeket minden könyvtárban leírni, tárgyszavazni; ez az e-könyvek esetében még bizarrabbnak tűnik. A tudományos kiadványok területén egy formátum és egy használati modell dominál: a kiadók az e-könyveket ugyanúgy kínálják, mint az elektronikus folyóiratokat, a technikai platform is ugyanaz. A modell szintén ugyanaz: fejzetenként (PDF-formátumban) lehet letölteni a honlapról a könyvet. A fájlok ugyan nincsenek másolásvédelemmel ellátva, de csak az előfizető felsőoktatási intézmény hálózatában hozzáférhetők. A DFG-nek köszönhetően Németországban sok e-könyv országosan hozzáférhető (kivéve a legújabbakat, mert magas lenne az országos licenc ára).

Ritka még a felsőoktatási könyvtárakban az EPUB formátum, mely a mobil felhasználásra (okostelefon, táblagép) ideális. Ezeket a műveket digitális szerzői jogi védelemmel (DRM) is ellátják. (Előnye még, hogy a könyv teljes egészében letölthető.) Ezt a formátumot még nem kölcsönzik a tudományos könyvtárak (de a közkönyvtárak igen!).

Feltételezhető, hogy az e-könyvek hamarosan olyan médiummá alakulnak, melyek jóval többet nyújtanak, mint egy monográfia digitális változatai multimediális és interaktív tartalmaik révén. Az új eszközök, pl. az Apple *iBooks Author* révén a szerzők maguk is készíthetnek

vonzó könyveket, és saját szerverükön publikálhatják. (Ebbe a tevékenységbe a felsőoktatási könyvtárak is bekapcsolódhatnak az intézmény oktatóinak munkáinak közreadásával.)

Egy másik fejlődési irány olyan hálózati platformok irányába mutat, melyek még a tudományos kommunikációhoz is csatlakoznak, vagyis az e-könyvek kevésbé lesznek digitális monográfiai, inkább szemantikus csatolásokon át és hiperlinkekkel összekapcsolt tudásplatformok elemei.

A szükséges infrastruktúra már kiépült az elektronikus folyóiratok számára, de míg a cikkeket számítógépeken tárolják és olvassák, az e-könyveket elsősorban olvasókészülékeken és táblagépeken olvassák. Felmerül a kérdés, hogy

utóbbiakat a könyvtáraknak kell-e biztosítaniuk. A szerző véleménye szerint nem. Még a fejlődés elején tartunk, és megfelelő adatok és tények hiányában még nem jósolható meg, hogyan hatnak majd az e-könyvek a könyvtárakra: ez a következő évek fontos témája lesz.

(Murányi Lajos)

Lásd még 101, 129

Információ- és kommunikációs technológia

Lásd 83, 112, 114, 116, 121, 125

Könyvtárgépesítés, könyvtárépület

Könyvtárépítés, -berendezés

142/2013

STASSELOVÁ, Silvia: V akých budovách a priestoroch sídli slovenské knižnice v 21. storočí? : Výsledky prieskumu priestorového vybavenia knižníc na Slovensku v roku 2012 In: Knižnica. – 13. (2012) 11-12., p. 23-31.

Res. angol nyelven

Milyen épületekben és terekben működnek a szlovák könyvtárak a 21. században? Egy 2012. évi felmérés eredményei

Felmérés; Könyvtárépítés, berendezés; Könyvtárépület

A könyvtári épületek és terek szorosan összefüggnek a könyvtári-információs szolgáltatások minőségével, meghatározzák azokat. A modern épületek és terek nagy beruházásokat igényelnek, amelyek azonban többszörösen megtérül-

nek. A nyilvános könyvtárak építéséhez kapcsolódó tervek az elmúlt évszázadokban mindig presztízskérdésnek számítottak, amelyek reprezentálták a társadalmi és esztétikai elvárásokat, igényeket. A szlovák könyvtárak 2008-2013. közötti stratégiai fejlesztési feladatai között szerepel a könyvtárak építése és rekonstrukciója, a könyvtári gyűjtemény védelme. A Szlovák Könyvtárosok Egyesülete 2012-ben ezzel kapcsolatos kérdőíves felmérést végzett, amelybe valamennyi könyvtártípus bekapcsolódott.

A szlovák könyvtári épületek és terek típusait 519 könyvtárban vizsgálták, könyvtártípusonként. A típusok között 360 települési, 77 városi, 31 felsőoktatási, 29 regionális, 8 kerületi, 6 speciális tudományos, 5 általános tudományos, 2 szak- és 1 nemzeti könyvtár szerepelt. A kérdések a típussal együtt az épület önállóságát is érintették. A 472 válaszadó közül 358 könyvtár közös épületrészben található, amely a fenntartó tulajdonában van. 76 könyvtár önálló épületben, de a fenntartó tulajdonában, és csupán 9 könyvtár működik saját önálló épületben. 26 könyvtár bérlő a helyiségeit. A bérleti díjak 0-130 ezer

euró között mozognak. Vizsgálták a központi épületek és a fiókkönyvtárak számának és tulajdonosi viszonyainak az alakulását is.

Az épületek és terek állapotához kapcsolódó kérdésre 376 könyvtár válaszolt, ami azt mutatja, hogy a szlovák könyvtárak ellátottsága összességében nem ideális. A válaszadók közül összesen 46 könyvtár található olyan épületben, amely megfelel a 21. századi elvárásoknak, ebből 8 új, 38 felújított épületben működik. Könyvtári tereiről összesen 208 könyvtár nyilatkozott elégedetten, ebből 58 újabb épületben kap helyet, 150 pedig régi épületben.

122 könyvtár a terekkel való ellátottságot nem találta megfelelőnek, pedig ezekből 9 új épületet kapott, amely ennek ellenére nem felel meg az elvárásoknak. 107 könyvtár régi épületben található, amely nem alkalmas a szolgáltatásokra. A kérdőíves felmérésben nem szereplő könyvtárak feltehetően az ő számukat növelnék.

Léteznek Szlovákiában modern és szép könyvtárépületek (Pozsonyban, Nyitrán, Kassán), amelyeket a közelmúltban építettek (pl. a pozsonyi Tudományos-technikai Információs Központ – 2007, a kassai Műszaki Egyetem Könyvtára – 2009, a nyitrai Egyetemi Könyvtár – 2012, és a 2013-ban nyíló rózsahegy-i katolikus egyetemi könyvtár).

Az olyan modern épületben található könyvtárak száma, amelyek minden paraméterükben megfelelnek a 21. századi elvárásoknak, mindössze 8. Felújított, minden elvárásnak megfelelő épület összesen 38 létezik, újabb épület, amely túlnyomórészt megfelel a könyvtári szolgáltatásoknak 58. Újabb épület, amely nem felel meg az elvárásoknak 9 könyvtárra jellemző. A régi

épületekben működők közül 150 elfogadható, viszont 107 nem felel meg az elvárásoknak, 6 épület pedig lerobbant, rossz állapotú, alkalmatlan a szolgáltatásokra.

A bérelt épületek közül csupán 2 felel meg a legmodernebb elvárásoknak, 60 könyvtár túlnyomórészt megfelelő, 45 könyvtár különböző okok miatt nem alkalmas a szolgáltatásokra, ezek között azonban nincs romos állapotú egy sem.

Az épületek funkcióját tekintve a 427 könyvtárból csupán 31 épült könyvtár céljára, 82 hivatali épület, a többi speciális funkciójú épület: 85 kulturális, 6 kereskedelmi központ, 41 iskola vagy óvoda épületében található, 182 könyvtár más típusú épületben működik, amely a könyvtárak mostoha elhelyezését mutatja (történelmi épületek, katonai iskolák, lakóházak, irodaházak, kutatóhelyek, szolgáltatóházak stb.) – vagyis nem könyvtár számára készült, arra többnyire alkalmatlan épületek.

Összességében a szlovák könyvtárak épületeinek és tereinek a színvonala korántsem éri el azt a szintet, amely a fejlett európai országok könyvtárait jellemző.

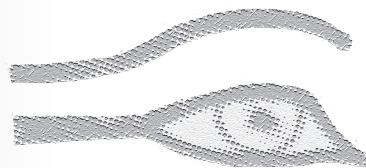
(Prókai Margit)

Számítógépes könyvtári rendszerek

Lásd 115

Elektronikus könyvtár

Lásd 80, 105, 125

Az ismertetett cikkek forrásai

Alexandria (GB)	23. (2012) 1.
Bibliotekovedenie (RU)	(2012) 4., 5.
Bibliothek (DE)	36. (2012) 3.
The bottom line (US)	24. (2012) 4.
BuB (DE)	64. (2012) 4., 7-8., 9.
Bulletin des bibliothèques de France (FR)	57. (2012) 5.
Bulletin of the American Society for Information Science and Technology (US)	38. (2012) 5.
Collection building (US)	31. (2012) 4.
College & research libraries (US)	73. (2012) 6.
College & research libraries news (US)	72. (2012) 6.
Computers in libraries (US)	32. (2012) 9., 10.
Čtenář (CZ)	64. (2012) 10.
IFLA journal (I)	38. (2012) 4.
Information outlook (US)	16. (2012) 6.
Information Research (I)	17. (2012) 3.
Interlending & document supply (GB)	40. (2012) 4.
ITlib (SK)	15. (2012) 2.
The journal of academic librarianship (US)	37. (2012) 6.
Journal of documentation (GB)	67. (2012) 6.
Journal of education for library and information science (US)	53. (2012) 4.
Journal of electronic resources librarianship (US)	24. (2012) 4.
Journal of information literacy (I)	6. (2012) 2.
Journal of librarianship and information science (GB)	44. (2012) 4.
Journal of the American Society for Information Science and Technology (US)	63. (2012) 9., 10.
Knižnica (SK)	13. (2012) 11-12.
LIBER quarterly (I)	22. (2012) 3.
Library management (GB)	33. (2012) 8/9.
The library quarterly (US)	82. (2012) 4.
Library trends (US)	61. (2012) 1.
Libri (I)	62. (2012) 3.
Naučnye i tehničeskije biblioteki (RU)	(2012) 10., 11.
New library world (GB)	113. (2012) 9/10., 11/12.
New review of children's literature and librarianship (GB)	18 (2012) 2.
New review of information networking (GB)	17. (2012) 1.
Public library quarterly (US)	31. (2012) 2., 3.
Public services quarterly (US)	8. (2012) 3., 4.
Scandinavian library quarterly (Sx)	45. (2012) 4.
The serials librarian (US)	63. (2012) 3-4.
Vestnik BAE (Fx)	(2012) 2.

Könyvtárak a társadalom megújulásáért: fejlesztés, fenntarthatóság, esély

A 2012. november 22–23-án rendezett Országos Könyvtári Konferencia téziseiből

A könyvtár az információs/tudástársadalom alapintézménye

- A könyvtárak hatalmas nemzeti kulturális értéket birtokolnak, melynek őrzése, széles körben hozzáférhetővé tétele alapvető nemzeti kötelezettség.
- A könyvtárak valós társadalmi igények mentén működnek, folyamatosan megújulnak, és a társadalmi megújulást, fejlődést támogatják.
- Az állampolgárok könyvtári ellátásának biztosítása állami és önkormányzati kötelezettség és felelősség.
- A könyvtár alapfeladata hogy a működtető, a fenntartó helyi közösséget szolgálja, az információhoz való egyenlő esélyű hozzáférést biztosítsa.
- A könyvtárak hálózata olyan rendszer, amelynek szolgáltatásai a legkisebb településtől a fővárosig hozzáférhetők. Jelenleg a legkiterjedtebb közösségi hálózat Magyarországon.
- A könyvtárak „a gondolkodj globálisan – cselekedj lokálisan” elven működnek. A könyvtári hálózat egységes módszerekre, szabványos rendre, know-how-ra épül, a helyi gyakorlat pedig kész és képes a közvetlen igényekre rugalmasan reagálni.
- A könyvtárban az információs paradigmaváltás nemcsak az információs technikák alkalmazásában és fejlesztésében, hanem a könyvtárosi gondolkodásmódban és felkészültségben is megmutatkozik. Megváltozott a könyvtárosok társadalmi szerepe, szaktudásuk az információhoz való „hozzáadott érték” fontos, nélkülözhetetlen eleme.
- A különböző könyvtártípusok a jövőben is eltérő prioritások mentén meghatározott eltérő feladatokkal, összehangolt szolgáltatást nyújtanak a társadalomnak
- A könyvtárak a jövőben egyre inkább komplex, hagyományos és digitális tartalmakat egyaránt gyűjtő, feldolgozó és szolgáltató könyvtárként működnek.

A könyvtár az oktatás, a képzés, a kutatás és az innováció nélkülözhetetlen háttérintézménye, az élethosszig tartó tanulás színtere

- A könyvtárak fontos feladata az oktatás, képzés, kutatás támogatása, mellyel közvetlenül is képesek kapcsolódni a termelés, a gazdaság működőképességének folyamatába.
- A könyvtár egyik legfontosabb célja az olvasáskultúra fejlesztése, amelynek megvalósítása érdekében együttműködik a családokkal, a kulturális, oktatási, egészségügyi és szociális intézményekkel és civil szervezetekkel.
- A könyvtárban működő szakemberek számára is nélkülözhetetlen az élethosszig tartó tanulás követelménye, a szakmai ismeretek folyamatos korszerűsítésének megvalósítása.
- A könyvtárak az innovációs és kutatási tevékenységek támogatásában nemzetközi trendeket követnek, nemzetközi együttműködésekben vesznek részt.
- A könyvtár az elektronikus hálózatok, az internet világában különösen az oktatást és kutatást szolgáló tartalomszolgáltató tevékenysége révén versenyképes intézmény.

A könyvtár a kultúra, a közművelődés, a közösségi találkozások színtere, a kulturális sokszínűség támogatója

- A könyvtárnak kiemelt társadalmi szerepe van a helyi közösségek megerősítésében, a társadalmi esélyegyenlőség növelésében.
- A könyvtár olyan demokratikus közszolgáltató intézmény, amely mindenki számára nyitott, bárhol és bármikor elérhető, független, értékteremtő és értékőrző és értékközvetítő intézmény.
- A hazai nemzetiségek, kisebbségek könyvtári ellátása kiemelten fontos feladat.
- A könyvtárak a határokon kívüli magyarság információs, kulturális ellátásában is részt vesznek, ennek érdekében sokoldalú kapcsolatokat tartanak fenn és építenek ki a határokon kívül működő könyvtári szervezetekkel, magyar könyvtárosokkal.

(A Magyar Könyvtárosok Egyesületének honlapja nyomán: mke.info.hu – 2013. február 18.)